

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

**MERSİN YÖRÜKLERİNDE DOĞUM, EVLENME VE
ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞLARIN MUKAYESELİ
ARAŞTIRMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. M. Beşir AŞAN

HAZIRLAYAN

Ayşe İNCİR

ELAZIĞ – 2011

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

MERSİN YÖRÜKLERİNDE DOĞUM, EVLENME
VE ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞLARIN
MUKAYESELİ ARAŞTIRMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Prof. Dr. Muhammet Beşir AŞAN

Ayşe İNCİR

Jürimiz, 21.09.2011 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1. Prof. Dr. M. Beşir AŞAN**
- 2. Yrd. Doç. Dr. Sezgin GÜÇLÜAY**
- 3. Yrd. Doç. Dr. Murat SUNKAR**
- 4. Doç Dr. Zahir KIZMAZ**
- 5. Doç. Dr. Aydın ÇELİK**

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek lisans Tezi****MERSİN YÖRÜKLERİNDE DOĞUM, EVLENME
VE ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANIŞLARIN
MUKAYESELİ ARAŞTIRMASI****Ayşe İNCİR****FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI
ELAZIĞ – 2011, Sayfa: XI+102**

Anadolu Türklerinde doğum, evlenme ve ölüm ile ilgili inanç ve pratikler, değişen coğrafya ve ortamdaki etkilenmiş, ancak bazı noktalarda, kendisini koruyacak ortamları da bulmuştur. Bu ortamın ağırlığını, şüphesiz İslam dinini benimsemesi ve inancın Türk geleneğine olan etkisi oluşturmaktadır. Bu durumda, ilgili geleneksel Türk inanç ve pratiklerinin, İslam'ın vermiş olduğu kurallar ve kaideler sayesinde, kendine bir yer bulmuştur diyebiliriz.

Doğum ile ilgili uygulamalarda, eski göçebe kültürlerde, ülkemizin birçok bölgesinde ve Mersin'de geçmişte uygulanan, hala uygulanmaya devam edilen adet ve pratiklerin zamanla yararsız olduğunun düşünülmesi bir çoğunun da zararlı olduğunun fark edilmesi bu pratiklerin bir çoğunun terk edilmesine neden olmuştur. Özellikle gelişmiş bölge ve şehir merkezlerinde bu uygulamalar, çocuk eğitimindeki ve çocuk hastalıkları tedavisindeki bilimsel gelişmeler paralelinde en aza inmiştir. Fakat şu da bilinmeli ki bu adetlerin ve pratiklerin temelinde; her anne babanın fitratında var olan, çocuğuna yönelik iyi beklentiler ve gerçekleşmesini istedikleri arzuları bulunmaktadır.

Evliliğin oluşmasına zemin hazırlayan söz kesme, nişan, çeyiz, düğün ve düğün sonrası yapılan uygulamalar ise belirli amaçlar için yapılır. Amaç evliliğin toplum tarafından kabulü, onaylanması ve kutlanmasıdır. Kimi zararlı etkilerden korunması ve toplum içinde beraber yaşayan halkın birbiriyle dayanışmasına yönelik olan bazı dinsel-büyüsel işlemler ise bu alanda uygulanan, inanılan gelenek, görenek ve pratikleri ortaya çıkarmıştır. Bu inanç ve uygulamalar, köken olarak çok eskilere dayanmakta; çok

Tanrılı dönemler, Şamanlık, Hıristiyanlık ve İslamiyet etkilerinin izlerini taşımaktadır. Ve geçmişten günümüze yaşayan, süreklilik arz eden bu uygulama ve pratikler günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Ölüm; doğum ve evlenme gibi kişinin hayatında karşılaştığı en önemli olaylardan bir tanesidir. Bu olgu, kişisel olmakla birlikte, toplumu ilgilendiren bir olay olmasından dolayı da, değişik bilim dallarında değişik yöntemlere göre konu edilip incelenmektedir. Bu olgunun etrafındaki inanç ve uygulamaları olgunun bağlamındaki milletin gelenek ve görenekleri etkilemiştir. Türkler arasında da ölüm olayı, doğum ve onu takip eden evlilik gibi en önemli geçiş aşamalarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm, bir son gibi görünse de gerek eski Türk dinlerinde gerekse Türklerin mensubu buldukları İslâm dininde bir yok oluş olarak algılanmamış; ölümlerle her şeyin bitmediğine sadece bu dünyadan öbür dünyaya geçildiğine inanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkmen, Evlenme, Doğum, Ölüm

ABSTRACT**Master Thesis****MERSİN YÖRÜKLERİNDE BIRTH, MARRIAGE
AND DEATH MYTHS ABOUT
COMPARATIVE RESEARCH****Ayşe İNCİR****The University Of Fırat
The Institute Of Social Science
The Department Of History
ELAZIĞ – 2011, Sayfa: XI+102**

Anatolian Turks births, marriages and deaths related to the beliefs and practices, influenced by the changing geography and environment, but at some point, he has devised to protect the environment. In this environment, the weight, of course, the adoption of the Islamic religion and faith is the impact of the Turkish tradition. In this case, the traditional beliefs and practices of Turks, Islam has given thanks to the rules and bases, we can say has found a place for itself.

Related to the applications on the old nomadic cultures, in many parts of our country, and Mersin, in the past applied, still continue to apply to be considered that many of the pieces of useless and harmful practices over time that led to the abandonment of many of these practices is to be noticed. In particular, these applications are developed regions and urban centers, in line with scientific advances in the treatment of children's education and children's diseases are minimized. However it should be known that on the basis of these customs and practices, there is every parent's fitratında that, they want to happen, expectations and desires are best for their children.

Cutting the ground for the emergence of marriage, engagement, dowry, wedding after wedding and the applications are made for the specific purposes. The goal of marriage by the community acceptance, approval and kutlanmasıdır. Some protection from harmful influences, and solidarity with each other for the people living in the community with some of the religious-magical procedures applied in this area is believed, traditions, customs and practices, has revealed. These beliefs and practices, based on very old in origin; polytheistic periods, Shamanism, Christianity and Islam are

the traces of the effects. And living in the past to the present day, the continuous existence of this practice, and practice has continued until today.

Death, like birth and marriage is one of the most important events in one's life encounters. In this case, the personal, but also because of an event of public concern, whether the subject is examined by different disciplines in different ways. This phenomenon in the context of cases around the nation's customs and traditions influenced the beliefs and practices. The deaths of the Turks, such as birth and subsequent marriage was recognized as one of the most important stages of transition. The last of these periods of transition of death, may seem like a recent member of the Turks in which both the old Turkish religion and the religion of Islam as an extinction event detected; death was believed to have passed the other world everything of this world, just expired.

Key words: Turkoman, Marriage, birth, death

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR	X
KONU VE KAYNAKLAR	XI
GİRİŞ	1
I. MERSİN	1
II. Mersin’de Yörük Kültürü	4
II. I. Konar-Göçerlik	4
II. I. I. Oğuzlar	4
I. II. Türkmen	6
II. I. III. Yörük	9

BİRİNCİ BÖLÜM
YÖRÜKLERDE DOĞUM ADETLERİ

1.1. Doğum	12
1.1.1. Doğum Öncesi	12
1.1.2. Doğum ve Sonrası	17
1.1.3. Ad Verme Geleneği	20
1.1.4. Al Basması, Kırk Basması ve Kırktan Çıkma	21
1.1.5. Diş Bulguru (Diş Hediği - Börtme)	24
1.1.6. Sünnet	26
1.1.7. Çocuğun Hastalığı durumunda ve nazarda yapılan bazı pratikler	28

İKİNCİ BÖLÜM
YÖRÜKLERDE EVLENME ADETLERİ

2.1. Evlenme	31
2.1.1. Kız İsteme, Görücü, Dünürcü Gönderme	34

VII

2.1.2. Söz Kesme ve Nişan	36
2.1.3. Çeyiz	38
2.1.4. Esvap (Asbab) Alımı.....	39
2.1.5. Kına Gecesi	41
2.1.6. Düğün.....	45
2.1.7. Gerdek ve Kekil Günü	48
2.1.8. Düğünlerdeki Bazı Büyüsel İnanmalar ve Pratikler:	50

ÜÇÜNCÜ BÜLÜM YÖRÜKLERDE ÖLÜM ADETLERİ

3.1. Ölüm	52
3.1.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler	52
3.1.2. Ölecek Bir Hasta İçin Alınacak İlk Tedbirler ve Ölüm Anı	54
3.1.3. Kefenleme	57
3.1.4. Ölüyü Gömme	59
3.1.5. Taziye ve Belli Günler	62
3.1.6. Ölümün Arkasından Söylenen Ağıtlar ve Yas Geleneği	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BAZI TÜRK KÖKENLİ HALKLARIN ADETLERİNDE BENZER VE FARKLILIKLAR

4.1. Türk Kökenli Halkların Adetleri	66
4.1.1. Doğum.....	66
4.1.2. Evlenme.....	76
4.1.3. Ölüm	86
SONUÇ	95
KAYNAKLAR	97
KAYNAK KİŞİLER	101
ÖZGEÇMİŞ	102

ÖNSÖZ

Doğum, evlenme ve ölüm, insan yaşamının başlıca üç geçiş dönemini oluşturmaktadır. Bunların her biri kendi aralarında bazı alt bölümlere ayrılmaktadır. Bu üç geçiş döneminin etrafında birçok inanç, adet, töre, ayin dinsel ve büyüsel özlü işlemler toplanmış olup, bağlı buldukları kültürel yapının özelliklerine göre yönlendirilir ve yönetilirler. Bu uygulamaların hepsinin amacında; bireyin bu geçiş dönemlerindeki yeni durumunu belirlemek, hayırlı kılmak, kutlamak aynı zamanda da bireyi bu dönemlerde daha yoğun olarak etkisi altına aldığı düşünülen tehlike ve etkilerden korumaktır. Çünkü hemen her toplumda yaygın olan inanç sistemleri; bireyin bu dönemlerinde güçsüz olduğunu, zararlı etkilere karşı açık ve savunmasız olduğunu hissettirir. Bu nedenle doğum, evlenme ve ölüm içerisinde yer alan adetler, gelenekler, görenekler, inançlar, dinsel büyüsel içerikli işlemler ve uygulamalar bir bölgenin geleneksel kültürünün en önemli bölümünü oluşturur.

Günümüzde yurdumuzun önemli liman kentlerinden biri olan Mersin, uluslararası yoğun ticareti nedeniyle, demografik açıdan da kozmopolit bir yapıya sahiptir. Müslüman yerli halk, Girit Türkleri, Bulgaristan ve Selanik Göçmenleri, Kıbrıs Türkleri, Fellahlar, Lazkiye Arapları, Beyrutlu Hıristiyan Araplar, Nusayriler, Tahtacılar, Ermeniler, Yahudiler ve doğu illerden gelen yoğun göç bu yapıya kültürel çeşnilik katmıştır istemeden. Özellikle son 200 yılda geçirdiği gelişim ve değişim, bünyesindeki kültürel çeşnilik, bu dinamik kentte öz kültürünü açığa çıkarmada işimizi zorlaştırmıştır.

Bu sebeple, bu gelişmelere ve değişime rağmen, coğrafi yapının sapa ve kapalı olması etkisiyle ilçe ve köylerde özellikle Silifke, Erdemli, Gülnar, Mut, Tarsus köyleri ve Aslanköy, Gözne civarındaki ortak kültüre değinilmiştir. Bunun sebebi Mersin il merkezinde yapılan uygulamalarla, kırsal alanda yaşayan yarı göçebe, atlı göçebe toplumların uygulamaları arasında göze çarpan büyük değişikliklerin olmasıdır. Şehir yaşamı ile köy yaşamı arasındaki ayrıcalıklardan doğan bu değişiklikler; yeri geldikçe, göçebe, yarı göçebe, köy ve şehir düğünleri temel alınarak ele alınmış, özellikle merkezde uygulanan pratiklere çok da değinilmemiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde Mersin ili, özellikleri ile Yörük kavramı ve tarihi hakkında kısa bir değerlendirilme yapılmıştır. Doğum, evlenme ve Ölüm olarak ele alınan diğer üç bölüm ise çeşitli benzerlik ve farklılıklarla anlatılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise Anadolu'nun genelinde uygulanan pratiklerin Türk kökenli uluslarda (Karabağ Türkleri, Tatar Türkleri, Gagauz Türkleri, Horasan Türkleri, Hamse Türkleri, Çepni Türkleri, Afganistan'daki Hazar Türkleri, Bulgaristan Türkleri,Urum Türkleri gibi) benzer ve farklılıkları incelenmiştir

Konunun seçimi, planı, araştırma yöntemi, konularda ve araştırmalar sırasında karşılaştığım problemlerin çözümünde, düşüncelerimizi ve çalışmalarımızı sürekli düzeltmeye ve doğrulamaya yardım eden danışman hocam Prof. Dr. Muhammet Beşir AŞAN'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca yakın desteğini eksik etmeyen ailem ve arkadaşlarım ile hepsinden öte söz konusu araştırmamın gerçekleşmesinde büyük payı olan eşim Yusuf İncir ve ailesine de teşekkürlerimi sunmayı bir vazife bilirim. Bu çalışma büyük ölçüde onların verdiği samimi destek ve yardım ile gerçekleşmiştir.

Saygılarımla.

Ayşe İNCİR

ELAZIĞ – 2011

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
F.Ü	: Fırat Üniversitesi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
y.y	: Yüz yıl
vs.	: ve saire

KONU VE KAYNAKLAR

“Mersin Yöresinde Doğum, Evlenme Ve Ölüm İle İlgili İnanışların Mukayeseli Araştırması” adlı araştırmada Mersin ili ve çerçevesi göçebe ve yarı göçebe halkın gelenek-görenekleriyle; Anadolu ve Türk kökenli halkların gelenek görenekleri karşılaştırmalı olarak ortak olan ve olmayan bölümleri konu edilmiştir.

Gerek Mersin’in bünyesindeki kültürel çeşnilik, gerekse Anadolu ve Türk kökenli halklarda ki uygulamaların zenginliği nedeni ile öz ve ortak olan kültürün açığa çıkmasını zorlaştırmıştır. Bu sebeple ele alınan uygulamalar Mersinin daha çok coğrafi yapısının sapa ve kapalı olan ilçe ve köylerinden seçilmiştir.

Konunun araştırılmasında birinci elden kaynakları Selahattin ÇETİNTÜRK, Mehmet ERÖZ, Yaşar KALAFAT, Bahaeddin ÖGEL, Faruk SÜMER, Zeki Velidi TOĞAN, Ali Rıza YALGIN’ın eserleri oluşturmaktadır. Yine Türk Folklor Araştırmaları, Halk Bilim Araştırmaları, ansiklopediler, sözlükler ve çeşitli illerdeki üniversitelerin kütüphanelerinde bulunan konu ile ilgili olan kitap ve makaleler incelenmiştir. Dördüncü bölümdeki Türk kökenli halkların adetlerinde benzer ve farklılıklar ile ilgili bilgileri daha çok Çukurova Üniversitesi Kütüphanesi’nden internet yolu ile ulaşılan kaynak ve makaleler oluşturmaktadır.

GİRİŞ

I. Mersin

Akdeniz kıyısında aynı adı taşıyan körfezin kenarında yer alır. Çevresinin tarihi çok eski dönemlere kadar inmekle birlikte Mersin XIX. yy.dan itibaren gelişmeye başlayan ve şaşırtıcı bir hızla büyüyen yeni şehirlerden biridir¹. XIX. yüzyılın birinci yarısı ortalarında yapılan ilk nüfus sayımında Tarsus'a bağlı birçok küçük yerin nüfusu verildiği halde Mersin'in adı geçmez. Bu durum henüz bu yıllarda Mersin'in kayda değer bir yer olmadığını gösterir. Buna karşılık 1836'ya doğru burayı ziyaret eden Charles Texier Mersin köyünün Tarsus'un iskelesi haline geldiğini söyler. Bundan sonra Mersin bir iskele yeri olarak önem kazandı ve gelişmeye başladı. XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Mersin artık sadece Tarsus'un değil bütün Adana Ovası'nın başlıca iskelesi durumuna gelmişti.

Önceleri Mersin, Adana eyaletinin Tarsus kazasına bağlı bir köy durumundaydı ve bu köy iskelesinin başlıca etkinliği, Toros Dağları'ndan hayvan sırtında getirilip yelkenli gemilere yüklenen odun ve kereste ticaretinden ibaretti.

1864'te Mersin, Tarsus'tan ayrılarak üç nahiyenin bağlı olduğu bir kazanın merkezi haline geldi. Bu tarihten itibaren devletin resmi kayıtlarına girip Bezmiâlem Vâlide Sultan vakıfları tahsisatına aktarıldı. Dış ticarete bağlı liman faaliyetinin gelişmesi, Mersin'de Avrupa Ticaret kuruluşları temsilcilerinin çoğalmasını ve bir ticaret merkezi olmasını sağladı. Mersin'de birçok ülkenin konsoloslukları açıldı. İngiliz ve Fransız konsolosluklarını XIX. yüzyılın son on yılına gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Hollanda, İspanya, İtalya, Rusya ve Yunanistan konsoloslukları takip etti².

Mersin'in ekonomik hayatındaki diğer bir gelişme Mersin-Tarsus-Adana demiryolunun yapılmasıdır. Mersin, 67 km. uzunluğundaki demiryolunun açılmasıyla XIX. yüzyılın sonlarına doğru sadece Adana Ovası'nın ve bütün Adana vilayetinin değil, ayna zamanda Gülek (Külek) Boğazı yolu aracılığıyla İç Anadolu'nun da önemli bir bölümünün (Konya, Niğde ve Kayseri yörelerinin) iskelesi durumuna geldi ve ekonomik etki alanı daha da genişledi. Bu arada 1888 yılında sancak merkezi oldu. Eskiden bağlı bulunduğu Tarsus, bir kaza merkezi olarak kendisine bağlandı.

¹ Nezh Başgelen; *Geçmiş Zamanda Mersin*, İstanbul, 1998, s. 1.

² Metin Tuncel; "Mersin", *İslam Ansiklopedisi (TDV)*, C. XXIX, Ankara, 2004, s. 224.

I. Dünya Savaşı yıllarında Haydarpaşa Bağdat demiryolunun geçtiği Toros ve Amanos tünellerinin açılmasıyla Mersin, Yenice İstasyonu'nda Cumhuriyet'in ardından daha da gelişecek olan Anadolu demiryolları ağına bağlandı. Böylece ekonomik etki alanı daha çok genişledi.

Mersin şehri Cumhuriyet'in başlarında aynı adlı vilayetin merkezi oldu (o tarihlerde merkezi Silifke olan komşu vilayet İçel adını taşıyordu). 20 Mayıs 1933 tarih ve 2197 sayılı kanunla mersin vilayetiyle İçel vilayeti birleştirilip İçel vilayeti adını alınca Mersin şehri bu yeni vilayetin merkezi oldu.

Cumhuriyet devrindeki bu hızlı gelişimde Adana ovasında başta olmak üzere tarımın gelişip çeşitlenmesi, mevcut demiryollarına ek olarak iyi karayollarının yapılması ve Mersin'in mükemmel bir limana kavuşması, endüstri faaliyetlerinin artması ve çeşitlenmesi önemli rol oynadı. İç turizmin gelişmesi de bunu destekledi. 1990'dan sonra şehir hızlı bir büyümeye sahne oldu. 24 Haziran 1993 tarih ve 3911 sayılı yasanın verdiği yetkiye dayanılarak Bakanlar Kurulu tarafından 2 Eylül 1993'te Mersin'e Büyükşehir statüsü verildi. Mersin şehri 8071 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Ekim 2000 tarihinde yapılan nüfus sayımındaki 537.842 nüfusuyla Akdeniz bölgesinin üçüncü (Adana ve Antalya'dan sonra), Türkiye'nin ise onuncu büyük şehri durumundadır³.

Mersin; Antalya, Karaman, Konya, Niğde ve Adana illeriyle kuşatılmıştır. Merkez ilçesinden başka Anamur, Aydıncık, Bozyazı, Çamlıyayla, Erdemli, Gülnar, Mut, Silifke ve Tarsus adlı dokuz ilçeye ayrılmıştır. 15.485 km² genişliğindeki ilin, sınırları içinde 2000 yılının sonuçlarına göre 1.267.253 kişi yaşıyor. Nüfus yoğunluğu ise 107'dir⁴.

Mersin ilinde dağlık alanların fazla yer tutmuş olması, ürün vermeyen alanların oranını % 44 de yükseltmiştir. Buna karşılık ilin ekonomik yapısının büyük kısmı tarıma dayanmaktadır.

Tarım yapılabilen alanlarda başta buğday olmak üzere tahıllar; endüstri bitkilerinden pamuk üretilir. Yazın çok kurak olmasına rağmen; sulama ile ilin verimli alanlarında turfanda sebzeçilik çok ileri gitmiştir. İlde turuncğiller, portakal, limon, mandalin ile Anamur civarında Anamur muzunu adıyla kokulu ve lezzetli muz üretimi

³ Metin Tuncel ; *A.g.m.* , s. 213.

⁴ Metin Tuncel ; *A.g.m.*, s. 214.

yapılmaktadır. Çapa ziraatının geliştiği bu yerlerde, ilin ekime elverişli alanlarının az olmasına karşılık ekilebilen toprakların verimli olması çok çeşitli ürünlerin yetişmesini sağlamıştır.

İçel ilinde beslenen hayvan en çok keçidir. Büyükbaş hayvanların sayısı da son dönemlerde çoğalmıştır. İlde ayrıca arıcılığa da önem verilmiştir. Mersin ve çevre ilçelerinde ayrıca kümes hayvanları çiftlikleri dikkati çekmektedir. Bu numune çiftliklerinde yetiştirilen kümes hayvanlarının yumurta ve etinden fazlasıyla istifade edilmektedir⁵. Bir kıyı kenti olan Mersin, balıkçılık konusunda eski dönemlere oranla modern tekne ve aletlerle yapılmakta ise de yine de yetersiz bir filomuz olduğunu görmekteyiz⁶. Buna rağmen Mersin’de balıkçılık iki koldan gelişme göstermiştir. Birincisi bu işi ticari amaç güderek yapanlar; ikincisi bu işi amatör olarak yapanlardır. Bu işi profesyonel yapanlar Mersin Altın Anahtar ve Karaduvar’da toplanan iki adet balıkçı barınağına sahiptirler⁷. Avlanan başlıca balık çeşitleri; istavrit, izmarit, kolyos, dil balığı, karides, yengeç, yılanbalığı, mercan ve barbunyadır⁸.

İlde çıkarılan madenler ise: Krom, demir, petrol, manyezit, bakırdır. Bunlardan en önemlileri krom, demir ve Bolgar Dağları’nda çıkarılan petroldür.

Mersin’de endüstrinin geliştiği başlıca iki merkez Mersin ve Tarsus’tur. Genellikle pamuklu dokuma, tekstil ve besi endüstrisi gelişmiştir. Daha ziyade şahıslara ve özel teşebbüslere ait pamuklu dokuma (Çukurova), sabun fabrikaları, zeytinyağı (Turyağ) fabrikaları; portakal mumlama ve ambalaj fabrikaları; makarna, bisküvi, modern ekmek fabrikaları, un ve buz fabrikaları ile küsbe, prese ve çırçır tezgahları bunlardan bazılarıdır. Yine B.P, Shell ve Mobil Oil şirketlerinin ortaklaşa olarak meydana getirmiş buldukları A.T.A.Ş rafineri tesisleri Mersin merkezindedir⁹.

Tarihi şartlarla beraber, bölgenin iklim ve tabii durumu, tarihi eserlerin çokluğu ve deniz kıyısı olması dolayısıyla temiz, modern plajları bölgede turizmde ilerlemesini sağlamıştır.

⁵ Necati Çıplak ; *İçel Tarihi*, Ankara,1958,s.11; Ali Demirtaş; *Mersin İli Yakın Çevre İncelemesi*, Mersin, 2004 s. 18.

⁶ Çetin Meydan ; “Mersin Balıkçı Barınağında Günlük Yaşantı”, *Halk Bilim Araştırmaları*, C. I, Mersin, 1988, s. 15.

⁷ Çetin Meydan ; *A.g.m* ,s. 16.

⁸ Çetin Meydan ; *Ag.m* ,s. 18.

⁹ Necati Çıplak ; *A.g.e.* , s. 42.

II. Mersin’de Yörük Kültürü

II. I. Konar-Göçerlik

II. I. I. Oğuzlar

Tarihi Türk yurdu; doğuda Tula ve Tüngelik’in yukarı boylarına, kuzeyde Baykal, Kem Irmağı ve Tannu (Ola) dağlarına, batıda Altaylar’a ve güneyde de Gobi Çölü’ne kadar uzanıyordu. Türklerin ilk temsilcisi Hunlar, onları takiben Sien-Piler ve Juan Juanlar bu tarihi Türk yurdunda varlıklarını sürdürdüler. Bir müddet sonra bu tarihi coğrafyada siyasî şartların değişmesiyle beraber Göktürkler, Tokuz Oğuz, On Uygur, İki Ediz, İzgil, Tarduş ve Tölis gibi Türk budunları da siyasi varlıklarını sürdürdüler.

Birçok budundan oluşan Göktürk İmparatorluğu’nun hakimiyeti altındaki asli unsurlardan biri de, VII. yüzyılın ikinci yarısı ile VIII. yüzyılın birinci yarısında Tula Irmağı boylarında yaşayan ve dokuz boydan meydana gelen Dokuz-Oğuzlardı¹⁰.

Türk diline ait en eski hatıralar Göktürk İmparatorluğu devrine aittir. Bu hatıraları başlıca mezar kitabeleri teşkil ediyor. Bunlar Orhun ve Yenisey kitabeleri olmak üzere ikiye ayrılır. VII. ve VIII. yüzyılda yazıldığı anlaşılan bu hatıralardan, Oğuz adına ilk defa olarak bu Yenisey Kitabeleri’nden birinde rastgelinmektedir¹¹.

Oğuz adının anlamı hakkında ise çok çeşitli düşünceler ileri sürülmüştür. Oğuz Kağan Destanı’nda lik süt anlamındaki ağız, Oğuz şeklinde karşılandığı düşünülmüştür örnek olarak. Yine Oğuz’un; boa, Oxus (nehir), oklu-okçu, boynuz, öküz, kabile, genç boğa-tosun, klan-kabile¹² vb. düşünenlerde çıkmıştır. Fakat bunlardan en tutarlı olanı ünlü Macar bilginlerinden J. Nemeth’in, Oğuz sözünü Oktuz şeklinde tahlil etmesidir. Ona göre ok, boy (kabile), “z”de cemi edatıdır. Böylece Oğuz, boylar demektir. Gerçekten Okun eski zamanlarda boy anlamına geldiği biliniyor. Batı Göktürk Devleti on boya dayanmakta olup, bu on boya “On-ok” denilmekte idi¹³.

X. yüzyılda Oğuzların içinde bir müddet misafir kalan İbn-i Fadlan, onların sadece kıl çadırlarda yaşayan konar-göçerler olduklarını ve bir “Yabgu”nun idaresinde bulduklarını bildirdikten başka boy yapıları hakkında herhangi bir bilgi vermez. XI. yy.da Oğuz ellerini dolaşan Kaşgarlı Mahmud, Oğuz boylarını saydığı halde, boy

¹⁰ Cem Tüysüz ; “Oğuzlar”, *Türkler*, C.3, Ankara, 2002, s.277

¹¹ Faruk Sümer ; *Oğuzlar*, Ankara, 1972, s.288

¹² Cem Tüysüz ; *A.g.m.*, s. 277.

¹³ Faruk Sümer ; *Ag.e.* , s. 289.

teşkilatı hakkında bilgi vermez. Kaşgarlı sadece bilinmeleri gerektiği için büyük boyları saydığını, Oğuzların, dedelerinin adlarını alan daha pek çok aşirete ayırdığını söyler. Kaşgarlı Mahmud, Oğuzlar'ın 24 boy halinde yaşadıklarını bildiri, ancak 22 boyun adını sıralar. 24 boy hakkında Reşidüddin'deki izahlar Kaşgarlı'ya göre daha açıktır¹⁴. Buna göre Oğuzlar, BOZOKLAR ve ÜÇOKLAR adıyla iki büyük bölüme ayrılır. Bozoklar: Günhan, Ayhan, Yıldızhan kollarını; Üçoklar'da: Gökhan, Dağhan, Denizhan kollarını meydana getirirler. Bu altı kol da dörderden 24 boya ayrılırlar.

Bozokların Kolları:

Günhan Kolu:

1. Kayı Boyu
2. Bayat Boyu
3. Alkaevli Boyu.
4. Karaevli Boyu

Ayna Kolu:

1. Yazır (Yazgır, Yazar) Boyu
2. Döğer (Düğzer) Boyu
3. Dodurga Boyu
4. Yaparlı (Yıparlı) Boyu

Yıldızhan Kolu:

1. Avşar (Afşar) Boyu
2. Kızık (Kızıklar, Çarukluğ) Boyu
3. Beğdili Boyu
4. Kargın (Karkın, Kargı) Boyu

Üçokların Kolları:

Gökhan Kolu

1. Bayındır Boyu

¹⁴ Tufan Gündüz ; "Oğuzlar/Türkmenler", *Türkler*, C.3, Ankara, 2002, s.301.

2. Biçene (Beçenek, Peçenek) Boyu

3. Çavundur (Çavuldur) Boyu

4. Çepni Boyu

Dağhan Kolu

1. Salur (Salgur) Boyu:

2. Eymür Boy: Sınırsız ulu zengin demektir.

3. Alayundlu Boyu

4. Üreğir (Yüreğir) Boyu

Denizhan Kolu

1. İğdir (Iğdır) Boyu

2. Yıva (Yuva) Boyu

3. Bükdüz (Büğdüz, Bunduz) Boyu

4. Kınık Boyu

II. I. II. Türkmen

XI. yüzyılda, İslamiyet'in Oğuzlar arasında hakim bir din haline gelmesini takip, Oğuzlardan Müslümanlığı kabul eden zümrelere onları gayrimüslim kardeşlerinden ayırmak için Maverâünnehir Müslümanlarınca Türkmen adı veriliyordu. Orta Asya'da ilk defa Müslümanlığı kabul eden Türk kavmi Babasagun ile Mirki arasında yaşayan Türkmenler olduğundan Türkmen adı Maverâünnehir Müslümanları arasında "Müslüman Türk" şeklinde hususî bir mana da kazanmıştı. Oğuzlardan da Müslüman olan zümrelerin, Müslüman olduklarını anlatmak ve onları gayrimüslim kardeşlerinden ayırt etmek için bu zümrelere d "Türkmen" denildi¹⁵.

Türkmen adının menşei bugünkü müellifler gibi, eski müellifleri de epeyce meşgul etmiştir. Bunlardan birine göre Türkmen Türk adı ile Farsça "mân" (mânend) ekinden meydana gelmiş olup, Türk'e benzer demektir.

¹⁵ Faruk Sümer ; *A.g.e.*, s. 3.

Bir başka fikre göre; Türkmen, Türk-i İmân'dan gelmektedir. Bunu da İbn Kesîr ve bizim müverrih Mehmed Neşri veya onun dayandığı kaynağı müellifi ileri sürmüşlerdir.

Oğuzlar'dan Müslüman olanlara Türkmen denildiği ileri süren Fuad Köprülü ise, Divân-ı Lûgat'e dayanarak Türkmen adının Oğuzlar'dan Müsülman olan gruplara verildiğini söylemiş ve filhakika bu görüş, daha sonra meydana çıkan Şerefüz-Zamân-ı Mervezî'nin Tabâyü'1 Hayavân'ındaki satırlarla aynen teyit edilmişti. Mervezî'den önce, Türkmenlerden bahseden ilk İslam müellifi el-Mukaddesi (X. asrın 2. yarısı) onları İslamiyet'i kabul etmiş kütteleler olarak göstermişti. Kaşgarlı Mahmud'da Türkmen ile Oğuz'u çok yerde birlikte kaydetmektedir¹⁶.

Diğer bir görüş Vámbéry'e göre kelime, Türk ile (menden tereküp etmiştir ve Türklük-Türkler demektir. Zira men Türkçe de toplayıcı isimler vücuda getiren bir ektir.

Zamanımızda Türkmen sözünün sonundaki men'in Türkçe mübalağa eki olduğu (kocaman, azman, değirmen...) söylenerek bu adın Öz-Türk anlamına geldiği üzerinde durulmaktadır¹⁷. Nitekim J. Deny Türk Dili Grameri adlı meşhur eserinde, Türkçe'deki "-men, -man" ekinin; kocaman (énorme), karaman trés brun, şişman obése, enflé vb. sözlerinde görüldüğü üzere, birleştiği kelimeye "augmentatif" (mübalağa, fazlalık, büyüklük, üstünlük) manası verdiğini tesbit ile Türk ve -men'den mürekkep Türkmen tabirinin de koyu Türk, halis kan Türk (tunc pur sang) manasına geldiği neticesine varmıştır¹⁸.

Németh, M. Th. Houtsma'ya istinaden Türkmenlerin eski adları Oğuz yerine Türkmen ismini aldıklarını, bir aralık XII. asır başlarında, Oğuz ve Türkmen adını müştereken kullandıklarını beyan etmekte, V. Minorosky bir eserinde: "Oğuzlar umumiyetle Türkmen adı ile tanınmıştır" demektedir, Pritsak, bir kısım Türklerin tarihi kaynaklarda Türkmen yahut Oğuz isimleriyle göründüklerini ve Oğuz Yabgusu Devleti'nin Oğuz ve Türkmen gibi çifte ad altında bir siyasi birlik teşkil ettiklerini bildirmektedir¹⁹.

Dikkat edilirse bu tahmin veya iddiadan kimisi etnik, kimisi inanç değerlerine dayanmaktadır. Aslında bunun her ikisi de birlikte doğrudur. Yani Türkmen deyiminde

¹⁶ Mehmet Eröz ; *Yörükler*, İstanbul, 1991, s. 18.

¹⁷ Faruk Sümer, *A.g.e.*, s.51

¹⁸ Mehmet Eröz ; *A.g.e.*, s. 18.

¹⁹ Mehmet Eröz ; *A.g.e.*, s. 19.

ne etnik (Kavmi) kasdı, ne de inanç kasdını reddetmek mümkün değildir. Burada bir yanlışlığa da değinmek istiyorum. Bazı araştırmacılar Türkmen deyiminden “Tahtacıların” kastedildiğini zannediyorlar. Tahtacılar Türkmendir yalnız genel anlamda Türkmenleri Tahtacı olarak algılamak yanlış olur.

Tahtacılar, genelde 24 Oğuz boyundan biri olan Çepnilerin bir bölümü olarak tasnifleniyor²⁰. “Alevi-Türkmen zümrelerinden birisi olan Tahtacılar, geçimlerini ağaç kesip dilmek, kiriş ve tahta biçmekle sağladıkları için Anadolu’da genellikle ormanlık alanlarda, orman işçiliğinin yapılabildiği bölgelerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Günümüzde, Tahtacıların göçebe hayatından yerleşik düzene geçerek bir kısmının toprağa bağlandıkları bir kısmın da kendilerine daha farklı geçim kaynakları sağladıkları görülmektedir²¹.

Ağaç işleme sanatının kendilerine atalarından miras kaldığını söyleyen Tahtacılara, yazılı kaynaklarda ilk olarak XVI. yüzyılda Osmanlı vergi nüfusu tahrir defterlerinde “Cemâat-ı Tahtacıyân” şeklinde rastlanılmaktadır²². Faruk Sümer’in, Ağaç-Eriler makalesinde, Tahtacıların, 13. yüzyılın ikinci yarısının başlarında adından bahsedilmeye başlanan ve en eski göçebe Türkmen zümrelerinden birisi olduğu, genellikle ormanlık alanlarda yaşamlarını sürdürmüş “Ağaç-Erilerin” bir uzantısı olduğunu söylemektedir. Mersin’de yaşayan Tahtacılar hakkında, ileriki konularda değineceğiz.

Sonuç olarak konumuz Mersin yörükleri olduğu için, Mersin’de Türkmen adını taşıyan bir-iki köyün ismini vermeyi burada uygun görüyorum.

İçel Silifke’de Keşli Türkmenli, İçel Silifke’de Türkmenuşağı, İçel Silifke’de Ayaş Türkmenli ve son olarak İçel Mut’ta Türkmen köyü²³.

II. I. III. Yörük

Anadolu ve Rumeli’de göçebe hayatı yaşayan Türk kabilelerine verilen umumi bir isimdir Yörük. Türkçe “yürümek” fiilinden türeyip, yürüyen, sefere koşan çadır

²⁰ Sıtkı Soylu; “Oğuzlar ve Türkmenler I”, *İçel Kültürü*, S. 24, Mersin, 1992, s. 7.

²¹ Nilgün Çıplak; “İçel Tahtacı Kültüründe Kavram ve Adlar Üzerine Bir Deneme”, *Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, Ankara, 2002, s. 189; Sıtkı Soylu; “Oğuzlar ve Türkmenler”, *İçel Kültürü*, S. 24, Mersin, 1992, s. 7.

²² Faruk Sümer; “Ağaç-Eriler”, *Bellekten*, C. XXVI, S. 103, Ankara, 1962, s. 528.

²³ Sıtkı Soylu; “Oğuzlar ve Türkmenler II”, *İçel Kültürü*, S. 25, Mersin, 1993, s. 8.

halkı manalarına da gelen bu kelime daha sonraki devirlerde, bir yerde durmayıp, devamlı yer değiştiren göçebe halkın umumi ismi olmuştur. Bu ad Anadolu halk ağzında, cesur muharip, iyi yürüyen, eli ayağı çabuk kimse, çok doğurgan hayvan ve iyi mahsul veren tarla vs. gibi manaları da ifade etmektedir²⁴.

Yörük, Cengiz yasasında “yasaklı” olarak isimlendirilerek “nökei” diye gösterilmiştir. Cengiz yasasına, eski Türk destanlarından geçtiği rivayet edilen Yörük, daha sonra Osmanlı Devleti’nde görüleceği gibi ordu ehlinin vergilerini veren, seferlere kendi aile ve hayvanları ile katılan, göç ve ikamet hakları tamamıyla hükümdara ve kumandanlığa ait olan asker manasına geliyordu. Bu tarife uyan askerlere Ali Şir Nevâî “Kara Çerig” ismini vermekte idi²⁵.

Anadolu’ya gelip yurt tutan göçebe Oğuz boylarını (Türkmenleri) ifade eden kelimenin birçok eserde “Yörük” şeklinde yazılması büyük hatadır. Kemal Güngör’ün “Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno Antropolojik Tedkiki” isimli eserine dair yazmış olduğu kitabiyatta Muzaffer Ramazanoğlu bu hususu haklı olarak belirtmektedir. “Yörük” kelimesi müellifin zannettiği gibi, “yürümek”den yapılmış bir isim değildir. Bu kelime sıfattır; aslı da “yügrük”tür. Telâffuzda yumuşak “ğ”, kelimenin yalnız bir manasında: dişi davarların tekeleri istemeleri sırasında, “mal yügrüdü” sözünde ortaya çıkar. Kelime sıfat halinde ileri, medeni, bilgili, cins ve halis manalarına gelir²⁶. “Yörük at yemini arttırır” derler. Halbuki şehirlilerin pek çoğu “cins at yemini arttırır” der. Sonra bir aşiret başka bir aşireti medhederken “Onlar bizden yürüktür” diye metheder. Bunu söylerken de onların daha medeni daha ileri olduklarını aynı zamanda daha okumuş kimseleri bulunduğunu kasteder. Yoksa koşar adım gittiklerini değil. Hiç bir Yörük, bu kelimeyi yürümek manasında kullanmaz. Eğer bu fiili anlatmak isterse “yürüdüm” demeyip, “yörüdüm” der. Zaten Yörük her iki kelimeyi de bilir. Fakat “Yörük” kelimesini isim, “Yürük” kelimesini de sıfat halinde kullanır. Yalnız birbirinden tamamen ayrı olan bu kelimelerin eski imlâları bir olduğundan ve yabancı âlimler, bunları bir kelime zannederek daima “yürük” diye okumuşlardır. Çünkü “Yörük” demek onlara kaba gelmiştir. İstanbul şivesine, daha doğrusu yabancı şivelere uydurmak sevdası ile “yürümek”den “yürük” demişlerdir.” diyerek bu kelimenin

²⁴ Vahid Çabuk; “Yörükler”, MEB. *İslam Ansiklopedisi*, C.XIII, Ankara, 1966, s.430; H. Kâzım Kadri; *Büyük Türk Lugatı*, C. IV, İstanbul, 1949, s. 834.

²⁵ Zeki Velidi Togan; *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1971, s. 106; Hilmi Dulkadir, “Yörükler”, *İçelKültürü*, S.29, Mersin, 1993, s. 3; Vahid Çabuk; *a.g.m.*, s. 430.

²⁶ Mehmet Eröz; *A.g.e.*, s. 20.

“yürümek” fiilinden meydana gelmediği hususundaki kanaatini şöyle ifade ediyor: “Fakat ismin mücerred halde yaşamış olmasa da, bunun yürümekten gelmiş olmadığı kanaatini uyandırıyor. Çünkü yürükler, daimi hareket hallerini yürümekle veyahut yürürlükle ifade etmezler. Bu mefhumlar yerine her vakit göç kelimesini kullanırlar. (Göç kalktı), (Gök kondu), (Göçü çektik), (Göç gidiyor), (Göç vardı), (Göçe katıldı), (Göçten ayrıldı) derler. Hatta “Göçün dönüşü topal ite yaradı” diye bir de atasözleri vardır. Bu misaller “yörük” kelimesinin bu aşiretlere has bir isim olması hakkında uyanan kanaatin haklı olduğunu gösteriyor²⁷.

Yörük ve Türkmen aynı manaya gelmekte, Anadolu’ya gelen göçebe Oğuz Türklerini ifade etmektedir. Bütün vesikalar bu göçebelerin Orta Asya’dan geldiklerini göstermektedir. Tarihi kaynaklarımızda da bazen Türkmen bazen Yörük olarak rastlanan, seyahatnamelerde bu suretle zikredilen bu Türk halkının menşei itibariyle kat’iyen Oğuzlar’dan bulunduğu XV. asır müverrihlerinden olup da imparatorluğun kuruluş devri hakkında en eski malumatı verenlerden Oruç Bey’in bir münasebetle, “Bu Oğuz taifesi yürükler idi” şeklindeki ifadesiyle de sabittir²⁸. Prof. Dr. Faruk Sümer Kızıllırmak’ın doğusundaki Türk göçebelerine Türkmen, batısındakilere Yörük denildiği kanaatindedir. Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin’de bu fikirdedir.

Yörük deyiminin etnik özelliği yoktur. Bu bir yaşama biçimidir. Geçimi tamamen hayvancılığa bağlı, kışı sahil veya ılıman bir iklimde, yazı yaylada geçiren konar-göçer topluluklardır. Yalnız gözden kaçırılmaması gereken nokta: Geçimi hayvancılığa bağlı olmakla beraber yüksek rakımlı bölgelerde yaşayan her insan topluluğu için de bu deyim kullanılmaz. Örneğin Akdeniz sahillerinde yaşayan Boynuinceli Oymağı’nın yaşantısı Yörük yaşantısıdır ve bunlar yaşadıkları bölgede Boynuinceli Yörüğü diye tanımlanır. Halbuki aynı oymağın Kırşehir bölgesinde yaşayan hayli kalabalık bir bölüğü Yörük olarak tanımlanamaz.

Konar-göçerlikten kısmen çıkmış yarı yerleşik hale gelmiş olanlar vardır. Bunlar kışın köy kimliğindeki yurtlarında oturur, yaz aylarında ise yakın mesafedeki yaylağa çıkarlar. Bunların hem kışlakları, hem de yaylakları ya kendi mülkleridir, ya da devletçe intifa hakkı tanınmış, tasarrufa yetkili oldukları tahsisli yerlerdir. Bunlar da bazen kendi

²⁷ Mehmet Eröz; *A.g.e.*, s. 21.

²⁸ Mehmet Eröz; *A.g.e.*, s. 22.

oymak adlarıyla, bazen köylerinin ismiyle anılırlar. Örneğin Mut'taki Hacıahmetli, Köselerli Yörükleri gibi

Yörüklerin menşei hakkındaki tetkikler de daha çok ileri değildir. Alelâde ilmi bir metod gözetmeden bir kelime benzeşiğine bakarak Yörüklerin mevcudiyetini Herodot'a kadar çıkartmışlardır. Fakat bütün tetkiklere rağmen Yürük adı altındaki kitlelerin varlığını bugünkü vesikaların malumata nazaran İbni Bibi ve Düsturnamei Enveri devirlerinden daha uzağa götürmek mümkün olamıyor²⁹.

1071'de Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya gelen göçebe halk, burada eski hayat tarzlarını aynen devam ettirmişlerdir. Açık olarak bu gelenlerin arasında Yürük ismine tesadüf etmemekteyiz. Galip ihtimal ile diyebiliriz ki Yürük ismi sonradan bu kitlelerin arasında eski göçebe hayatını bırakmayarak gezici olan ve fakat muayyen bir etnik teşekkülün değil muhtelif etnik teşekküllerin parçalarına, yerleşmiş halk tarafından verilmiş daha geç bir isim olmalıdır³⁰.

Bulunabilen müphem bir iki kayıt istisna edilecek olursa açık bir şekilde Yürük'lerin isimlerini Fatih Kanunnameleri'nde görmekteyiz. Fakat bu bize Yürük'lerin ancak bu andan itibaren mevcut olduklarını göstermez, bir sınıf halinde teşkilatlandırılmış olmalarının başlangıcını dahi bu zamana bağlamak doğru değildir. Esasen mevcut bulunan Yürük'lerin Osmanlı teşkilatında yer almasını bu teşkilatın kurulduğu devirlere kadar götürmek lazım gelir. Rumeli istilasında Yaya'ların kullandığı ve bunların Rumeli'ye geçenlerine Yürük denildiğini bildiğimize göre hiç değilse bu bir sınıf halindeki Yürük'lerin taazzuv etmiş göründükleri Fatih Kanunnamesi'nden bu kadar zaman önceye ait oldukları anlaşılır³¹.

²⁹ Salâhaddin Çetintürk; "Osmanlı İmparatorluğunda Yürük Sınıfı ve Hukuki Statüleri", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. I, S. 1, Ankara, 1942, s. 107.

³⁰ Salâhaddin Çetintürk; *A.g.m.*, s. 108.

³¹ Salâhaddin Çetintürk; *A.g.m.*, s. 109.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖRÜKLERDE DOĞUM ADETLERİ

1.1.Doğum

1.1.1. Doğum Öncesi

Doğum hayatın başlangıcıdır. neshebin devamını çocuk sağlar. Bu sebeple her kültürde, her aile çocuk sahibi olmak ister. İşte Yörüklerde de kadının gittiği evde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun-sopun devamı için doğurması gerekir. Yörüklerde işin gerektirdiği kadar çocuğa ihtiyaç vardır. Bu kuralı bozduğumuz an belli bir sürenin sonunda aile ve dolayısıyla o toplum kendi varlık sebebinden tükenerek kopar. Genelde Türk toplumu büyük aile temeli üzerine kurulmuştur. Ve bu yaşama biçiminde çocuklar ailenin üretim unsurudur. Çünkü topraktan doğrudan veya dolaylı nafaka çıkarmanın tek yolu, tüm aile fertlerinin bu çabanın içinde olmasını gerektirir³². Çukurova’da göçer-konar Türk oymaklarında doğum adetleri oldukça saymaya değer bir iştir.

Yörüklerde çocuğu olmayan kadına: kısır, kumlamaz katır, doğuramaz katır, meyvesiz ağaç, kasnak gibi isimlerle anılır. Çocuğu olmayan erkeğe ise yörede dölsüz, tohumsuz denmektedir³³.

Anadolu’da büyük bir bölümünün yaşadığı, Çukurova’nın kuzey taraflarını oluşturan ve Torosların uzantıları üzerinde kurulmuş Feke, Saimbeyli ve Kozan topraklarında yaşatan Varsaklar da ise bazı pratikler şöyledir: Yörede köylerin ekseriyetinde, çocuğu olmayan kadınlar, ardıç ağacının kabuğu ve dalları kaynatılarak onun buğunu (buharına) oturtulur. Üzerine de cinsinden herhangi bir örtü örtülerek, kadının buharı daha iyi alması sağlanır. Yine ardıç ağacının yaprakları serilerek, çocuğu olmayan kadın onun üzerine yatırılır. Üzeri de örtülerek kadının terlemesi sağlanır. Eğer üşüşmüş ise bu yolla soğuk algınlığı giderilir ve kocasıyla beraber olması istenir. Bütün bunlar kadınlara adetlerinden sonra uygulanır³⁴. Geçmişte yapılan bu pratiklere devam olarak bazı yerlerde: Karabiber, üzümle dövülür çıkın edilip rahime konur, taş ısıtılır üstüne zeytinyağı dökülür buğusuna oturulur. Tavuk pisliği kaynatılır buğusuna

³² Sıtkı Soylu ; Göçebe Yörük Kültürüyle İlgili Bazı Gözlemler”, *İçel Kültürü*,S.50,Mart,Mersin,1997,s.8

³³ Gülsen Balıkcı ; “Tarsus’ta Doğum Adetleri”, *Tarsus Alan Araştırmaları*, Ankara, 1998, s. 63.

³⁴ Ahmet Gökbel ; *Anadolu Varsaklarında inanç ve Adetler*, Ankara,1998,s. 87.

oturulur. Kaynamış maydanozun suyu içilir. Kadın ayaklarından tavana asılıp sallanır... Şişi kızdırıp rahime değdirirler. Ardıç, saman karın buğusuna oturulur. Kadının kasıkları çekilir, beli çekilir. Kiremit ısıtılır, kadın kiremide işer, onun buğusuna oturur³⁵.

Bunlardan başka çocuğu olmayan kadınlar hocaya gidip muska yazdırmakta, tekke ve türbeler ziyaret edilir, adak adanır. Yine köy ebelerine giderek halk hekimliği yapan kişilerin yaptığı ilaçlar kullanılır. Bu konuda Havva Kanmaz'ın söyledikleri de şunlardır: “Eskiden çocuğu olmayan kadınlar karılara giderlerdi. Böğürtlen kaynatırlar, içine sigara atar içerlerdi. Çocuğu olmayan kadını koca karılara götürürler, eğdirirlerdi. Çocuğu çok düşen kadına tıbika muskası yaptırırlardı. Kurşun döktürüp, hamaylı yaptırırlardı. Sonra iğne yaptırır oldular.”³⁶.

Anadolu'nun birçok bölgesinde çocuğu olmayan kadınlarla ilgili bir kıyaslama yapıldığında değişik uygulamalar görülür. Bu uygulamalardan Elazığ, Harput bölgesinin inanç ve pratikleri eski Türk inançlarına sıkı sıkı bağlı olduğunu görürüz. Yörede vakti geçtiği halde çocuğu olmayan kadınlar, adını çevredeki Hazar Gölü'nden dolayısıyla Hazarlardan aldığı sanılan “hazarı” adındaki bir cins elmayı, hocalara okutarak yarısını kendileri, diğer yarısını ise beylerine yedirdikten sonra çocuklarının olacağına inanırlar. Ayrıca oğlan evine getirilen gelinde olabilecek böyle bir uğursuzluğun önüne geçmek için de damat tarafında gelinin başına bir elma atılır³⁷. Bir başka bölge Bursa'da ise, hamile kadının doğum sancıları başladığında elmayı dişletip bıraktırılır. Hamilenin dişlediği bu elma bebeği olmayan bir başka kadına verilir ve yemesi sağlanırsa onunda bebeğinin olacağına inanılır³⁸. Bu inanış Eski ve Ortaçağlarda Orta Asya'da var olan ve İslam dünyasında da izlenen, özellikle güçlü mistik eğilimleri olan Türklerde görülen kadında döllenmenin bazı yemeklerin yenmesi ile ilişkisi olduğunu ileri süren gelenekle bağlantısı vardır. Bu durumda en etkin olduğu düşünülen yiyecek elmadır; uzun zamandan beri ve halen dahi sevgi iletilerinde ve evlenme taleplerinde bu meyve gündemdedir³⁹.

³⁵ Gülsen Balıkcı ; *A.g.m.*, s. 64.

³⁶ Kaynak kişi, *Havva Kanmaz*, 1950 Silifke Süzerlik köyü doğumlu

³⁷ Rıfat Araz; *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s.90

³⁸ Handan Asude Başal; “Geçmişten Günümüze Bursa İli'nde Doğum Öncesi, Doğum ve Doğum Sonrası Çocuk gelişimi ve Eğitimine İlişkin Gelenek Görenek ve İnançlar”, *II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*, C.1, 2005, Bursa, s.103

³⁹ Jean-Paul Roux; *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul, 1994, s.142

Bütün bu uygulamaların yanında istenmeyen çocuklar için de, ne yazık ki çok tehlikeli uygulamalarda yapılmaktadır. Mesela: Ağır yük kaldırılır, yüksek yerlerden atlanır, kına veya boya içilir, taş kaldırırılar, karınlarını sıkırlar türünden uygulamaları verebiliriz.

Ayrıca bölgenin Yörüklerinde ve Varsaklar arasında yaygın olan, bir ailenin çocuğu istendiğinden fazla ise, daha çok çocuk sahibi olmamak için, son doğan çocuk erkek ise ona Yeter, veya Dursun gibi isimler verilir. Kız olursa ona da Durdu ismini koyarlar⁴⁰. Bu konuda uygulanan başka bir şey de, kızdan oğlana dönsün amacıyla son olan kızın isminin Döne konmasıdır. Bu ismin konulma sebebi çocuğun artık kızdan oğlana döneceği inancıdır⁴¹. Bölgede ayrıca Havva Kanmaz'dan aldığımız bir pratikte şöyledir: “Kızı çok olan kadına aşağıdan yukarıya erik taşlatırlardı, ben kızı boşladım oğlana başladım diye üç defa söyletirlerdi.”⁴².

Buna benzer bir pratikte Ağrı'dan. Bu pratik başlangıçtaki Türk İnançları ile ilgisi açıktır. Bu çevrede, kız çocuk istenmediği zaman, ağaca taş atılır ve şöyle denir: “kızı taşladım, oğlana başladım”. Bu inanç, ağacın eskiden beri kızı temsil etmesinden kaynaklanıyor. Bilindiği üzere Türkler'in ilk atası Oğuz, ağaçtan çıkan bir kız ile evlenmiştir⁴³. Kars ve Ardahan yöresinde çocuğu yaşamayanların uyguladığı pratik de: çocuğu yaşamayan kadın, yedi mezar toprağı yığar, çocuğu onunla yıkar. Delikli taştan geçirir. (Bu taştan Kars'ta Hasan Hırka Evliya'nın bahçesinde vardır.) Bu taş bir nevi boş beşiği andırır. Karşılıklı uzun kenarlarda delik vardır. Bu delikten üç defa geçirir. Bu taşlar yontma değil tabiidir. Türbeye bir lecek bağlarsan çocuk o zaman hem yaşar hem de çabuk yürür⁴⁴.

Yörüklerde hamile kadınlar en büyük saygıyla kutlanırlar. Bunlar için aşirette görenek, onları korumakla köklemiştir. Nefse (lohusa) kadın çocuğu doğmadan önce niyetler tutar, akranları arasında süzülür ve obanın içinde en parlak bir gelin sayılır. Lohusaya bütün obalardan armağanlar, hediyeler gelir. Bu hediyeler çorap, bal, davar, helva gibi şeyler olur⁴⁵.

⁴⁰ Ahmet Gökbel; *Anadolu'da Varsak Türkmenleri*, Ankara, 2007, s.115

⁴¹ Ahmet Gökbel; *Anadolu'da Varsak Türkmenleri*, Ankara, 2007, s.116

⁴² Kaynak kişi, *Havva Kanmaz*, 1950, Silifke Süzerlik köyü doğumlu

⁴³ Yaşar Kalafat; *Doğu Anadoluda Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, 1990, s.77

⁴⁴ Semra Telek; “Doğum Hakkındaki Batıl İnançlar”, *Folklor*, C.1-29, S.7, Kasım, İstanbul, 1969, s.28

⁴⁵ A.Rıza Yalğın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. I, Ankara, 1993, s. 264.

Osmaniye yöresinde doğumu izleyen kısa bir süreç içerisinde ölen çocuklara “durmayan çocuk” adı verilmektedir. Bu şekilde doğumdan hemen sonra arka arkaya çocuklarını kaybeden bazı aileler bunu önlemek için bazı uygulamalara başvurmaktadırlar⁴⁶. Çocuğu yaşamayan kadına uygulanan pratikler: Eski Türklerden günümüze çocuğun sağlıklı doğması ve yaşaması için çeşitli pratikler uygulanmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: Yakutlar, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satarlar. Urenhalar, çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar. Müslüman Başkurtlarda çocuk doğduktan sonra, ebe çocuğu eline alır, dışarı çıkar, birkaç ev gezdikten sonra babasının evine geri getirir. Ebe kadın, "Yabancı ülkeden bir çocuk getirdim, satın alan var mı?" der ve pazarlık başlar. Çocuğu ağırlığı kadar demir karşılığında satın alırlar. Çocuğa Demir yahut *Salıpalı*, *Satılmış* gibi bir ad verirler. Bu bebelere Satı, Satılmış adları verilir. Sütanesi adı verilen bu kadın her hafta çocuğa sembolik süt hakkı verir (Artan, 1973: 6724). Zile'de çocuğu yaşamayan kadına "tıvgalı" denir. Tıvgalı kadın çocuğu yaşasın diye; yeni doğmuş, gözleri açılmamış köpek yavrusunu elbisesinin boynundan sokup eteklerinden çıkarır. Eğer, köpek ölürse çocuğu yaşar, ölmezse yaşamaz. Tıvgalı kadın yeni doğum yapmış kadının ayak ucuna gider silkinir. "Tıvgam dökülsün, çocuğum yaşasın." der. Çocuk yaşasın diye, yedi Mehmet adlı kişiden para toplanır, bu parayla alınan gümüş halka çocuğun ayak bileğine takılır⁴⁷. Mersin yöresinde ise çocuğu yaşamayan kadına “tıbıkalı” kadın adı verilmektedir. Çocuğun yaşaması için *Yaşar*, *Dursun*, *Ölmezbay*, *Taştan*, *Kurç* gibi adlar verildiği gibi kimi zaman kötü adlar da verilir. Böylece adı kötü olduğu için ölüm meleğinin gelmeyeceğine inanırlar. Kırgızlarda *İtalmas*, *Çoçkabay* (Domuzbay), *Kabanbay* (Yabani domuz) bu inanca göre verilmiş adlardır. (İnan, 1995: 174-175). Anadolu'da çocuğun yaşaması için yapılan işlemler Orta Asya'daki Türk toplumlarının uyguladığı işlemlerdir. Doğumdan sonra çocuk sokağa, çok defa cami önüne bırakılır. Oradan birisi alır gider. Ana-baba onu yalancıktan satın alır. Böylece çocuk geçici olarak ana-baba değiştirmiş olur. Erkek ise adı Satılmış, kız ise Satı olur. Yatıra yapılmış adak sonunda doğan çocuğa yaşaması için yatırın adı verilir. Çocuğun yaşaması için adların büyüklük işlevi olduğuna inanılır. Dursun, Durmuş, Durdu, Duran, Yaşar... gibi adlar yanında peygamber adları veya sıfatlarına bağlanan ya da Tanrının adı ve sıfatlarına bağlanan Abdullah, Abdurrahman, Mehmet, Ahmet, Mahmut gibi adlar ile

⁴⁶ Ayhan, Karakaş; Osmaniye'de “Durmayan Çocuk” İçin Yapılan Uygulamalar ve Bunlardaki Eski Türk İzleri, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.1

⁴⁷ Ayhan, Karakaş; *A.g.m.* ,s.3

kadın-erkek Müslüman ulularının Ömer, Ali, Hamza, Hasan, Hüseyin, Fatma, Zehra, Zeynep gibi adlar verilir (Boratav, 1984: 89- 90). Samsun'da çocuğu yaşamayan kadın, çocuğu yaşayan bir kadına çocuğunu "sana on kuruşa sattım" diye satar. Daha sonra yeni doğan çocuğa çocuğu satın alan kadının çocuklarının giysilerini giydirir (Tahsin, 1969: 2213). Tire'de çocuğu yasamayan kadın Mehmet adı bulunan 9 evden birer parça kumaş alıp, gömlek diker ve bunu giyer. Doğumdan sonra ilk meme verilmeden bebek, çocuğu ölmemiş kadının koynundan geçirilir. Böylece o çocuk o kadına satılmış olur. Bu bebeklere Satı, Satılmış adları verilir. Süt annesi adı verilen bu kadın her hafta çocuğa sembolik süt hakkı verir Adana yöresinde ise çocuğu yaşamayan kadına "tıbıkalı" kadın adı verilmektedir. Erzurum'da çocuğu yaşamayan aileler çocuk erkek de olsa kulağını deler, önce köpek tüyü sonra küpe takarlar. Böylece çocuğun uzun ömürlü olacağına inanılır⁴⁸.

Tarsus yöresinde hamile kadına "hamile, iki canlı, yüklü, göde çekirge, gunlayacak, gödeçmen, gebe, bebekli, doğuracak" gibi isimler verilir. Hamileliğin belirtisi olan aşermeye, farklı isimler verilir. Bunlar; aşerme, aşyerme, başı kel, baş kelliği, aşırma, gönlü kötü, yerindi vb. gibi sıralayabiliriz.

Anadolu'nun diğer yörelerinde olduğu gibi bu bölgede de kadınlar aşererken bazı şeylere dikkat etmektedirler: Kadın çirkin şeylere bakmaz, canı ne isterse onu yer, yemezse nefis şikayetçi olur. Aşeren kadına melayekeler bile yardım eder⁴⁹.

Bölgede yörükler, hamile kadının cinsiyeti hakkında da bazı metot ve inanışlara sahiptirler. Varsaklar'da uygulanan metotlardan başlayacak olursak;

1. Hamile bir kadının çocuğunun kız veya oğlan olduğunu anlamak için kadının karın şekline bakılır. Eğer kadının karnı yassı olursa kız; ön tarafa çıkmış sivri bir durumda ise oğlan olacak demektir.

2. Yine cinsiyeti belirlemek için, bir keçinin kafası (kellesi) kaynatılarak haşlanır. Daha sonra bunun alt ve üst çenesi birbirinden ayrılır. Alt çenedeki çengeli andıran kemiğin ucu püsküllü olursa oğlan, püskülsüz olursa kız olacağına hükmedilir. Bu inanç şekline ise daha çok ormanlık alanlarda oturup kıl keçisi besleyen köylerde rastlanmaktadır.

⁴⁸ Ayhan Karakaş; *A.g.m* ,s.3.

⁴⁹ Gülsen Balıkçı; *A.g.m* , s. 65.

3. Eğer hamile kadının karnındaki çocuk kız ise yüzünün cildi değişir, kalçası gittikçe genişler, kadın oldukça ağırlaşır ve kendini çok ağır hissetmeye başlar. Çocuk oğlan ise yüzünde kızda görülen belirtiler olmadığı gibi, hiçbir değişikliğe rastlanmaz. Bu konuda halk arasında şu söz yaygındır: “Kız yükü, tuz yükü”

4. Halime kadın, hamilelik süresince daima ekşi yemek isterse bu çocuk kızdır. Eğer acıyı çok yerse de oğlan olduğuna inanılır⁵⁰.

Doğum öncesi çocuğun cinsiyetini tayin etmede rüyaların rolü olduğuna inanılır. Erzurum’da tespit edilen inanca göre, mesela kadın rüyasında pahalı elbiseler, takılar takmış olarak kendini görürse, erkek çocuk; ucuz şeyler giymiş görürse, kız çocuk doğuracağına inanırmış. Cinsiyeti tayin konusunda, yeni ayı gören anne erkek, eski ayı gören ise kız çocuk doğurmuş. Yine rüyasında armut gören kadın erkek, elma gören kadın ise kız çocuğu doğuracağına hükmüne varılmış⁵¹.

Anadolu’nun diğer yörelerinde olduğu gibi Tarsus’ta da oğlan çocuk makbul sayılır. Bu, “kız elin, oğlan evin” şeklindeki ifadelerle belirtilmektedir. Oğlan anaya bakar, kız ele gider düşüncesi vardır⁵². Mut yöresi yörüklerinde ise “Kız evlat, öz evlat” düşüncesi aslında cinsiyet hakkında çok da problem yaşamadıklarının göstergesidir. Yine Antalya Yörüklerinde yapılan bir istatistikte aile reislerinin yaklaşık yarısı (300 kişiden) ilk çocuğun erkek olmasını istediğini söylemiştir. Aile reislerinin yaklaşık üçte biri (%27.6) çocukları arasında cinsiyet farkı gözetmediği bundan dolayı herhangi biri ayırım yapmadığını belirtmiştir. Aile reislerinin %14.7 si de ilk çocuğun kız olmasını istemiştir⁵³.

1.1.2. Doğum ve Sonrası

Aşiret gelinlerinin çoğu çocuğunu davarda, yolda, ocağın başında, yabanda doğurur. Ocağın başında aş yaparken doğan çocuk erkek olursa çok sıtaralı (şanlı) sayılır. Davar başında doğan erkek çocuk, kutlu sayılır, yabanda, odunda doğan çocukların ocağın yiğitleri olacağına inanılır. Yabanda doğan çocuğu anası önlüğüne kor ve çadıra gelir, çocuğu olduğu bundan sonra duyulur. Doğum işini böyle habersiz yapan

⁵⁰ Ahmet Gökbel; *Anadolu varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 88-89.

⁵¹ Yaşar Kalafat; *Doğu Anadolu Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, 1990, s. 75

⁵² Gülsen Balıkcı; *A.g.m.*, s. 66.

⁵³ M.Cihangir Doğan, M.Said Doğan; *Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı*, İstanbul, 2005, s. 51

kadınlar oba karıları arasında değerli öğütler alırlar⁵⁴. Doğum eğer evde olursa, yetişkin kız çocukları uğursuzluk getirmesin diye doğum odasına alınmaz. Doğum odasına genç kız girerse, elbisesinin yakası yırtılır. Annenin yüzünde oluşan lekeler, doğum sancısı sırasında teri ile silinir. Bunun için kendi saçı veya haşılı bez kullanılır. Doğum kolay olsun diye Hacı taşı ile su içirilir. Yine doğum sancısı çeken kadına eşinin ayakkabısından su içirilir. Elenmiş toprak kavrulur, biraz soğutulur, doğum sancısı çeken kadın bu ılık toprağa oturtulur. Yine doğum yapan kadına küçük bir En'am, sancılı kadının iç çamaşırına iğnelenir⁵⁵.

Çocuk doğunca, teri kokmasın diye tuzlanır, Murt (Mersin) yapraklarına sarılır. Doğumdan sonra ilk önce dedesinin veya babasının eski giysisinden dikilen zıbın giydirilir, uzun ömürlü ve kısmetli olsun diye. Bebek kokulu tombulak (patatese benzer bir bitki) kökü döğülür ve toz edilir, çocuk kırk gün tombulaklı bir suda çimdendirilir, yunulur ve kokulu tombulağın tozu üstüne serpilir. Tuzlanan zıbın giydirilen kundaklanan bebek gözer (büyük delikli kalbur) üzerine minder konularak bir süre yatırılır ki güzel olsun diye. Çocuk kırk gün yıkandıktan sonra vücuduna bal sürülür ve bundan sonra iyice elenmiş ak toprak tozuyla kundaklanır. Kundak çocuğu oldukça fazla sıkır (zaten sıkı kundaklamak adettir). XVII. Yüzyılda Toros dağlarında yaşadığı düşünülen Karacaoğlan'ın şiirlerinde yer alan bazı dörtlükler bu geleneklerin çok eskilerden geldiğini göstermektedir. İşte çocuk bakımıyla ilgili bir deyiş:

“Ben de bildim şu dünyaya geldiğim
Tuzlandım da çaputlara belendim”
“Bir zamanlar beşiklerde eğlendim
Anamın sütüne kandırdım beni”⁵⁶.

Çocuk anasının sırtına konur. Anası çocuğu ile birlikte her işini kusursuz görür. Aşiret lohusaları çocuk doğurduktan sonra bir haftadan fazla dinlenmez. Hatta çoğu lohusalar ilk günden, çocuğunu hop edip (sırtına bağlama) iş görmeye başlar (süt sağar, oğlak toplar, ıstar dokur, yoğurt çalar, yemek yapar). Yeni doğmuş bebeğin gözüne sürme çekilir ve limon sıkılır güzel ve parlak olsun diye. Bebeğin ilk dışkısı (çara) oda

⁵⁴ A.Rıza Yalçın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C.I, Ankara, 1993, s. 264.

⁵⁵ Saadet Bilir; *Merv'den Anaypazarı'na Gülnar*, İstanbul, 2003, s. 164-165; Gülsen Balıkçı; *A.g.e.*, s. 66.

⁵⁶ Müjgan Cunbur; “Karacaoğlanın Şiirlerinde Etnografya ve Folklor Unsurları”, *Türk Folkloru Araştırmaları* Yıllığı, Ankara, 1976, s.51

eşiğindeki yaygı altına bir şeye sarılarak konur, kirli gelen kişilerin zararını önlemek için⁵⁷.

Doğum yapan kadının eşi düşün diye kadın kollarından tutulup gezdirilir, şişe üfletilir, balon şişirtilir ya da sıcak şeyler içirilir. Düşen eş beze sarılır, köpeğin bulamayacağı bir yere gömülür. Eşin boğumlarının renklerinden kadının sonraki çocuğunun cinsiyeti anlaşılır. Kızdan sonra oğlan isteyen, oğlana dönsün diye eşi ters çevrilir. Eşi ve göbeği derine gömülmeyen çocuğun sümüklü olacağına inanılır. Yörede zarlı doğan çocuklarla da ilgili bazı inançlar vardır. Mesela, zarlı doğan çocuğun kismetli olacağına inanılır. Zar kurutulur, saklanır. Herhangi bir işin olduğunda kurutulmuş zarı alıp gidersen, işin istediğin gibi çözülür. Zarın çok yüksek bir kerameti vardır. Zarlı doğan çocuğa “kaplı” doğdu derler, onu kurutur evin içine asarlar, evde bereket olur. Bölgede ilk anne sütü üç ezan geçtikten sonra, annenin bildiği duaları okumasının ardından verilir. Bu uygulamanın bir benzeri de Zile’de görülür. Zile’de Meme verme adeti : İlk meme çocuk üç ezan duyduktan sonra verilir. Kur’anı Kerim’in kenarı kazınarak kâğıt tozları çocuğun ağzına sürülür veya zemzem sürülür. Sonra tatlı badem yağı içirilir, yeli söker. Badehu hoca kadın bir dua okur ve meme verilir⁵⁸. Yatağan’da Çocuk gösterme pratiği ise: Kırkı çıkan geline, “kırk elbisesi dikilir”. Kayınvalidenin uygun gördüğü evlere çocuk gezmesine gidilir. Ev sahipleri, çocuğun kundağının kenarına yağlık içerisine iki veya üç yumurta iliştirir. Çocuğun, yumurta gibi sağlam ve temiz olması istenir ve buna inanılır⁵⁹.

Yörede halkın göbek düştüğü zaman da bir takım inançları ve uygulamaları vardır. Örnek olarak, göbek düşünce çocuk erkekse katır ya da malın boynuzuna bağlanır ki malcı olsun diye. Çocuk kız ise göbeği eve konur ki evci olsun diye, yine göbek kitap arasına saklanırsa hoca, camiye gömülürse imam olacağına veya okul bahçesine gömülürse çocuğun okuyup meslek sahibi olacağına inanan çok fazladır. Bir başka uygulama ise, göbek düşünce saklanır. Sancılanır ise çocuğun kasıklarına konur. Bölgede diğer inanç ve adetlerden bazıları ise şunlardır: Akbahar dövülür, tülbentten geçirilir, tuz serper gibi bebeğin bingıldağına ekilir, grip olmasın ve ağzı kokmasın diye. Bebek altı aylık olmadan saç ve tırnağı kesilmez. Kesilirse hırsız olacağına inanılır. İlk

⁵⁷ A.Rıza Yalgın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. I, Ankara, 1993, s. 264-265; Saadet Bilir; *A.g.e.*, s. 165-166; Gülşen Balıkçı; *A.g.m.*, s. 66.

⁵⁸ Cahit Öztelli; “Zile’de Doğum Adetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.2, S.44, Mart, İstanbul, 1953, s.694

⁵⁹ Ali Abbas Çınar, *Muğla Kitabı*, İzmir, 2004, s.283

kez tırnağı kesilmeden önce babasının cebinden para çektirilir. Çocuğun beşiği baştan sallanmaz, sallanırsa bebeğin öleceğine, beşiğin boş kalacağına inanılır. Bebek kırk gün dışarı çıkarılmaz. Kırk banyosundan sonra ailede okumuş, dirliği düzeni iyi olan birisinin evine götürülür. Buna “kırk uçurma” denilir⁶⁰.

Yörede çocuk bakımı ile ilgili bir adet de “Belek Toprağıdır”.Bulgur kıvamında ezilen killi toprak,bir tavada kavrulur.Böylece bir tür sterilize sağlanmış olur.Soğumaya bırakılan toprak,ılık durumda çocuğun altına sarılır ver bebek kundaklanır.Çocuğa ayıracak zamanı hayli kısıtlı olan Yörük veya köy kadını,bu uygulama ile çocuğun altına bakma işlemini günde iki üç sefere kadar indirebilir. Zira bu toprağın fevkalade bir emiş kabiliyeti vardır. Çocuğun idrarını emmekle kalmaz büyük abdestinin rutubetini de emer. Bu özelliği, çocuğun altında pişiklerin ve yaraların oluşmasını engeller.Çocuğun altı açıldığı zaman çamur haline gelen bu toprak üzerine aldığı pisliklerle birlikte atılır. Bez ıslanmadığı veya çok az ıslandığı için ikinci defa çocuğun altına sarılabilir⁶¹.

1.1.3. Ad Verme Geleneği

Ali Rıza Yalman hocamız, Yörüklerde ad verme geleneğini şöyle anlatır. “Buralarda yeni doğan çocuklar genellikle ay, hatta altı ay adsız kalırlar. Çünkü ad takma törenle olur. Adı konacak çocuğun babası bir davar keser ve konu komşuyu çağırır, yenilip içilir. Ondan sonra çocuğa isim verilir. Bu adet daha çok erkek çocuklarına yapılır”⁶² dese de, günümüzde Mersin yöresinde ad verme bu kadar geç sürede yapılmaz.

Ad verme işi çoğunlukla doğumdan yirmi dört saat veya üç gün sonra konulur ya da doğumun ilk cuması Cuma Namazı’ndan sonra verilir. Ad çocuğa, dedesi, babası veya hısım, komşu arasından seçilen okur-yazar biri tarafından verilir. Ad seçme hakkı ilk önce ailenin büyükbaba ya da büyükanne gibi en yaşlı olanına aittir. Anne-baba uyuşmazlar ise her iki taraf bulup seçtiği adı bir kağıda yazarak, hocaya kura çektirilir. Çoğu anne-babasının ismini koymak ister bu bir gelenektir. Geçmişlerin adlarının

⁶⁰ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s. 166; Gülçin Balıkcı; *A.g.m.*, s. 68, Ahmet Gökbel; *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 89-90.

⁶¹ Sıtkı Soylu; “Mut ve Folklorunda Kil,Kül ve Mayıs Yatırma”,*Türk Folklorundan Derlemeler*, Ankara,1987,s.200

⁶² A.Rıza Yalgin; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C. I, Ankara, 1993, s. 219.

kaybolmaması özellikle dinsel bağıllığı fazla olan aileler arasında daima göz önünde tutulur. Yeni ölmüş kimselerin adları da verilebilir, bunun çocuğun kısmeti olduğuna inanılır. Doğan çocuğa çok zaman peygamber, eshap ya da belli bir çevrede ünlü evliya isimleri de verilir. Eski Türk geleneklerinde gelecek seferde oğlan çocuğu doğmasını istemelerini belirtmek için Kız-yeter, Oğul-gerek gibi⁶³ isim vermeleri gibi günümüz Yörüklerinde de çocuğu olup yaşamayanlar, bir iki defa çocukları olup ölürse, daha sonra çocuğa “Dursun, Yaşar, Durdu” gibi isimler vermektedirler. Böylece çocuğun yaşayacağına inanılır. Eğer çocuk ad verilmeden ölürse ruz-i mahşerde ana ve babasına şefaah edemeyeceğine inanılır⁶⁴.

Ad verecek olan kişi abdest alır, çocuk kundaklı ve yüzü örtülü halde kucığına verilir, yüzü kibleye dönüktür. Çocuğun ilk işiteceğı sesin Ezan sesi olması için ad, kulağına yavaşça ezan okumak suretiyle konulur. Bu ad çocuğun kütük (has) adıdır. Kulağına ezan okunmayan kişinin öldüğü vakit kabirde “talkın-telkin”i duyamayacağı, bununla beraber bu ezanın aynı zamanda ölümünde kılınacak cenaze namazı ezanı olduğu inancı vardır. Çocuğun kulağına ezan okunduktan sonra “Dinin İslam dini, kitabın Kur’an-ı Azimmüşan, Allah birdir, Resul haktır, bunu bil” sözleri söylenir ve adı üç kez kulağına seslenilir. Bazı varlıklı kimseler ad verme günü yemek yapar, mevlit okur, koyun kestirir. Bu işlemlerde hoca mutlaka Kur’an okur. Böylece çocuğun adı verilmiş olur.

1.1.4. Al Basması, Kırk Basması ve Kırktan Çıkma

Al basması, kırk basması ve kırktan çıkma adetleri; doğum öncesi ve sonrasının belli sürelerine bağılı olmasından dolayı birlikte vermeyi uygun gördüm. Bulduğum birçok kaynakta, Al basması, kırk basması ve kırktan çıkma adetlerinde Şamanist gelenek çok açık seçik kendisini göstermektedir. Ve bütün bölgelerde Al basması inancı vardır. Al, lohusa kadını ve kırklı çocuğu basar. Al basması denince çocuğun veya kadının üzerine bir ağırlığın çökmesi ve hiç sesinin çıkmaması akla gelir⁶⁵.

Tariflere göre Al anası (ya da Al karısı veya kızı); Tepesinden gözlü, çirkin bir kocakarıdır. Kırmızı renkten hoşlanmaz ve gördüğü yerde kaçar. Erkek bulunan veya

⁶³ Laszlo Rasonyi; *Tarihte Türklük*, Ankara, 1971, s.22

⁶⁴ Şakir Ülkütaşır; “Türkiye Türklerinde Ad Verme İle İlgili Gelenek ve İnançlar”, *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C. IV, Ankara, 1976, s. 373.

⁶⁵ Ahmet Gökbel; *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 94.

kalabalık olan odalara girmez. Lohusanın yalnız bulunduğu ve uykulu hallerde yanına yaklaşır. Daha çok ilk erkek çocuğunu dünyaya getiren yeni gelinlere musallat olur, ciğerini alıp götürür.

Hastalığın başlangıcı doğumdan bir gün önce uyku sırasında sıkıntı ile belirir. Lohusanın gözüne çeşitli haller görünür, garip sesler işitir. Bu görüntü ve sesler daha çok yeni ölmüş bir yakına aittir ve kendisini çağırır. Rüyada korkutulur, sık sık bayılır. Vücudun çeşitli yerlerinde kırmızı lekeler ve yaygın kızartılar meydana gelir⁶⁶.

Geline al basmadan önce yöre halkı kendince bazı tedbirler alır onlardan birkaçı ise şunlardır.

Kapının arkasına süpürge dayanır. Lohusanın başına kırmızı tülbent sarılır, üzerine kırmızı yorgan örtülür. Soğanın üzerine iğne sokularak başucuna asılır. Lohusanın ve çocuğun üzerine babanın ceket veya çamaşırı örtülür. Lohusa yalnız bırakılmaz. Yalın ayak odada gezdirilmez veya dışarıya çıkarılmaz. Başucuna Kur'an asılır. Bir cenaze giderken lohusa yerinden kaldırılır ve yüksekçe bir yere çıkarılır. Ekşi, tuzlu, biberli, yumurtalı şeyler yedirilmez. Ay hastası gelin ve kızlar odaya alınmaz... Geline al bastıktan sonra ise: Pamuk atmak için kullanılan "Yay"a bindirilir. Dört yol ortasında köpek gibi ulur. Akrabası olmayan, kanı karışmadık birisi dört yol ortasında ağzına tükürür ve arkasına bakmadan eve döner. Hasta sıcak tutulur, karın ve kasıklarına sıcak belek toprağı sarılır. Karın ve kasıklara sıcak su ile pansuman yapılır⁶⁷.

Al basması lohusa kadına uğrarken, kırk basmasının çocuk birtakım hastalık işaretlerinin görülmesidir. Bölgede kırk basması nedir diye sorulduğunda ise alınan cevaplar şunlar olmuştur:

Kırklı kadının yanına bir başka loğusanın gelmesiyle kırk basması olur. Bebek kıyılır.⁶⁸

Kırk basması, çocuğun kırkıncı gününü doldurmasıdır⁶⁹.

Senle benin aynı vakitte, aynı kırk gün içinde doğurması⁷⁰.

⁶⁶ Sıtkı Soylu; "Mut ve Çevresinde Albasması...", *Türk Folklor Araştırmaları*, C. I, S. 308, İstanbul, 1975, s. 7264.

⁶⁷ Sıtkı Soylu; "Mut ve Çevresinde Albasması...", *Türk Folklor Araştırmaları*, C. I, s. 7265; Ahmet Gökbel; *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 94-95.

⁶⁸ Kaynak kişi: *Raziye İncir*, 1945, Silifke Süzerlik köyü doğumlu,

⁶⁹ Kaynak kişi *Arife Şahin*, 1950, SilifkeMağara köyü doğumlu

⁷⁰ Kaynak kişi *Havva Ay*, 1941 Gülnar doğumlu

Kırk basan çocuk yemekten kesilir, yediğini çıkarır, aydaş olur, gelişemez ve hatta ölür. Bunu önlemek için: Kırkı çıkmadık bir çocuğun bulunduğu odaya, yine kırkı çıkmadık çocuk sokulmaz. Ölen bir kişinin kırkı ile çocuğun kırkının karıştığı; çocuğun bulunduğu odada hatırlanmaz. Çocuğun kırkı çıkmadan kırık çıkmadık bir ölü evine götürülmez. Kırık çıkmamış bulunan çocuğun çamaşırı yıkandıktan sonra dışarıda gecetilmez, güneş batmadan içeri alınır. Üstü kirli kızların çocuğa bakmasına müsaade edilmez. Ayhali olan gelinler çocuğun bulunduğu odaya alınmaz. Kırık çıkmadık çocuğun üzerinden atlanılmaz, şayet atlanılmışsa tekrar tersine atlatılır. Cenaze giderken çocuk bulunduğu yerden yukarıya kaldırılır ve cenaze gittikten sonra çocuk bir iki adım ileriye götürülüp geri getirilir. Ve buna benzer inançlar ve adetler vardır. Kırk basan çocuğu tedavi için veya önlem olarak ise: Mahallenin çevresi dolaştırılır, mezarlıktan kırktaş, ot ve toprak alınır arkasına bakmadan dönülür. Bu taş veya ot suya atılarak bu suda çocuk yıkanır. Uğurlu sayılan bir çam ağacının çatalına oturtulur, üç kere oturup kaldırdıktan sonra arkasına bakmadan eve getirilir. Kırkı karışan çocuğun bezinden bir parça alınarak yakılır, külü suya atılarak çocuk bu suyla yıkanır⁷¹. Kırkı karışan çocukların anneleri gönüllü olarak, dikiş yüzüğünde süt değiştirler, bazlama değiştirler⁷². Çocuk da kırk karışmışsa, iyileşme görülmezse bir Orçun karıya götürürüz. Bu karı dört yol ağzında üç taş çatar tencere pişirecek gibi. o çocuğu üzerine oturtur ve çimdirir. Orda çapıtının birini koyar, arılığını da oraya atar, arkasına bakmadan evine varır⁷³. Bu ve buna benzer örnekler çok fazladır.

Çocuk kırk günü doldurduktan sonra, annesi ve bazı yerlerde babası da dahil topluca kırklanırlar. Buna “kırktan çıkma” denir. Gerek anne ve gerekse çocuk için tehlikeli bir dönemin geçirilmiş olmasından dolayı yapılan bu törene büyük önem verilir. Bölgemizde genel olarak kırk törenleri şöyle olur:

Yumurtanın tepesi delinerek içi boşaltılır. Her seferinde “Kulhüvalahu” (İhlâs duası) okunarak bu yumurta dolusu su kırk kere çocuğun başından aşağı dökülür. Anne kırktan çıkınca her seferin kulhüvallahu duasını okuyarak kırk tas su ile boy abdesti alır. Anne ile çocuğun kırklanacağı suya okunmuş kırk taş atılır ve yıkandıktan sonra insan

⁷¹ Sıtkı Soylu, “Mut ve Çevresinde Albasması...”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. I, s. 7265; Ahmet Gökbel; *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 95.

⁷² Kaynak kişi: *Raziye İncir*, 1945, Silifke Süzerlik köyü doğumlu,

⁷³ Kaynak kişi *Havva Ay*, 1941 Gülnar doğumlu

ayağı basmayan bir yere dökülür⁷⁴. Bu inançlar ve adetler bazı bölgelere göre değişse de tamamında ortak olan nokta, su dökme işleminin kırk defada yapılması, kulhüvallahu duasının okunması ve kırklamada kullanılan suyun artığının, evin köşe bucağına, ayak değmeyen yerlere dökülmesidir.

Bölgede ayrıca çocuğun sarılık olması halinde yapılan bazı pratikler vardır. Bunlardan bir kaçı şöyledir: Çocuğa sarılık atılır, gidilir bazı ocak kadınları damağından kan akıtırlar. Sarılık ocaklarında iğneletiriz. Bu iğneletme ocak karısı hemen bir sarı iplik iğne getirirdi. Çocuğun giysilerini ipliğin ucunu bağlamadan geçirirdi giysisinden geçirirdi, biraz da sarı iplik bırakır ucunda⁷⁵. Çocuğun sarılığını gidermek için, ocağa gidilir. Ocaklı bir kadın çocuğun eline kırmızı ip, gül ağacına da sarı ip bağlar. İpler üç dört gün kalır, sonra çocuk iyileşir.

1.1.5. Diş Bulguru (Diş Hediği - Börtme)

Mersin yöresinde konar-göçer halktan ziyade, yerleşik hayata geçmiş köylülerde bebeğin ilk dişinin çıkmasını kutlamak amacıyla yapılır. “Çocuk diş çıkarmaya başladığında, anam kirli göyneğini satsa da bulgur kaynatsa dermiş”⁷⁶ inancı bölgede hakimdir. Buğday, nohut, fıstık, börülce (ülübu, böğrükara), fasulye konur, büyük bir tencerede kaynatılır. Piştikten sonra tabaklara servis yapılırken üzerine dövülmüş ceviz, kavrulmuş fıstık, susam, melegiç (çıtılık-çedene) serpilir. Konuklara veya komşulara ikram edilir.

Bu arada büyükçe bir tepsi içine makas, ayna, tarak, kalem, kitap, En’am, para, altın vb. konur. Konuklarla birlikte börtme yenirken bebek bu tepsinin yanına oturtulur ve tepsidekilerden seçtiği nesneye göre, bebeğin gelecekteki mesleği ile ilgili yorum yapılır.

Makas seçerse, terzi; ayna-tarak seçerse, berber; para seçerse, zengin; altın seçerse, kuyumcu; kalem-kitap seçerse okuyacağı; En’am seçerse, dindar olacağı, din adamı olacağı düşünülür. Börtme çevre komlulara da tabaklarla dağıtılır. Boş tabaklar

⁷⁴ Sıtkı Soylu; “Mut ve Çevresinde Albasması...”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. I, s. 7266; Saadet Bilir; *Merv’den Anaypazarı’na Gülnar*, İstanbul, 2003, s. 169; Ahmet Gökbel; *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 95; Gülçin Balıkcı; *A.g.m*, s. 66-68.

⁷⁵ Kaynak kişi, *Havva Kanmaz*, 1950, Silifke Süzerlik köyü doğumlu

⁷⁶ Kaynak kişi *Havva Ay*, 1941 Gülnar doğumlu

bebek evine gönderilirken içine para veya armağan konur⁷⁷. Aksi takdirde bebeğin dişinin zor çıkacağına ve ağrılı olacağına inanılır.

Konar-göçer Yörüklerde ise diş çıkarmaya başlayan çocukların eline ilk defa bir yaş soğan verilir. Çocuk bu soğanla dişlerinin sıkıntısını geçirir. Diş çıkaran çocuk için buğday kaynatmak süt dağıtmak adeti Yörüklerde de vardır. Birinci diş çıkınca anası çocuğun dişine küçük bir çakıl taşıyla üç defa dokunur ve üç defa şu duayı okur:

-“Taştan diş... Taştan diş.... Taştan diş....”

Çocuk, ana dişlerini atıp ata dişlerini çıkarırken (yani yedi yaşını doldururken) yeni dişlerinin dayanıklı ve ağrısız olması için ineği idrarından gargara yaptırıldığı üzümlere duyulmuş ve bu adetin fena olduğu söylenmiştir⁷⁸. Bölgeden Havva Kanmaz’ın ağzından diş hediği dediğimiz uygulama ise şöyledir: “Çocuğun ilk dişi çıktığında buğday ve nohutu ocağa vurur pişirirdik, ilk evvel çocuğun ağzına o buğday ve nohuttan öfeleyip veririz. Sonra da tabak tabak komşulara dağıtırız. Karşılığında da gönüllerinden ne gelirse onu hediye ederler. Bir de çocuğun ilk dişini gören, ilk saçını kesen ona gücünün yettiği kadar bir hediye yapar.”⁷⁹.

Bursa yöresinde de çocuğun ilk dişi çıkınca 32 bulgur ipe dizilir orada bulunan herkes bu bulgurları kırmaya ve çocuğun başından atmaya çalışır. Böylece ilerde çocuğun 32 tane inci dişi olacağına inanılır⁸⁰. Muğla ve çevresinde ise, annesi çocuğun dişlerinin inci gibi olması için, buğdayı haşlayıp kurutur. Kuruyan buğdayları iğne iplikle dizer. Çocuğun boynuna kolye gibi asar⁸¹.

Yörüklerde erkek çocuklara küçüklükten beri aşılana şeylerin başlıcaları; cesaret, işe hürmet, büyüklere saygıdır. Kız çocuklara ise kilim, halı, bez dokumak, dikiş dikmek, azık yapmak öğretilir; gideceği yaban yurttan (koca evinde ailesini mahcup etmemesi sıkı sıkı tembih edilir⁸².

Çocuk yürümeye başlayınca ayak bileklerine ince bir ip bağlanır ve bıçakla kesilir. Buna “köstek kırma” denir⁸³.

⁷⁷ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s. 169.

⁷⁸ A.Rıza Yalın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C.II, Ankara, 1993, s. 266.

⁷⁹ Kaynak kişi, *Havva Kanmaz*, 1950 Silifke Süzerlik köyü doğumlu

⁸⁰ Handan Asude Başal; *A.g.m.*, s.103

⁸¹ Ali Abbas Çınar; *A.g.e.*, s.283

⁸² A.Rıza Yalın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C.II, Ankara, 1993, s. 267.

⁸³ Mehmet Eröz; *A.g.e.*, s. 60.

1.1.6.Sünnet

Sünnet sözcüğü Arapça kökenlidir. Ve ilk anlamıyla “işlek yol” demektir. Daha geniş anlamdaysa; tanrı'nın yolunu ya da insanın adet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranışı anlatır. İslam dininde Peygamberin yaptığı, uyguladığı ya da yapmayı uygulanmayı öğütlediği şeylere uymaya “sünnet” denmektedir⁸⁴.

Yörüklerde sünnet, bir dernek değil, belki zorlu bir adet gibidir. Sünnet derneğine o kadar büyük önem verilmez ve hiçten bir işmiş gibi sayılır. Eskiden belli yaşa gelen erkek çocuğu göçer çingeneler (apdallar) tarafından sünnet edilirdi. Bunlar “davarıcık”^{*} omuzlarında dolaşırlardı. Obalara apdallar rastgele geldiği gün, sünnetsiz çocuklar toplanır, apdallara sünnet ettirilirdi. Sonra da tomurcuk mantar tozu ile tedavi edilirdi⁸⁵.

Sünnet yapmaya karşılık aile bu kişiye un, bulgur, nohut, üzüm verir. Verilenler davarcığa konulur. Sünnet olacak çocuğa korkmasın diye “sana gök boncuk takacağım” der ve sünneti yapar. Sünnet sırasında birisi oklavayı iki eli arasında dönderir, pipi derisi çabuk dönsün diye. Sünnet sırasında anne ağlatılmaz, ağlarsa gelinle iyi geçinemeyeceğine inanılır. Sünnet günü el işi yapılmaz. Sünnet olan çocuğa hediye getirilir. Sünnet genellikle mevlit okutularak yapılır. Son zamanlarda düğünde yapılmaya başlandı. Yine bu yörelerde kirvelik yoktur, son dönemlerde benimsenmiştir⁸⁶. Aileye yakın ve toplum tarafından sevilen ve saygı duyulan birisi, sünnet çocuğunun korkusunu yenmesi için, sünnet anında yanında bulunur. Ellerinden tutarak moral verir . Bu işlemi yapana kirve denir⁸⁷. Kirvelik:

Var olan ilişkileri pekiştirir; ailelerin sosyal ilişkiler ağını genişletir ; bir sosyal sigorta mekanizmasıdır; sosyal alışkanlığı artırıcıdır; farklı dil, din ve etnik gruplardaki aileleri birleştiricidir; bürokratik devlet mekanizmasının halka tam anlamıyla ulaştıramadığı bölgelerde halk- devlet ilişkisini kolaylaştırır; bir yöreye dışarıdan gelen

⁸⁴ Sedat Veyis Örnek ; *Türk Halk Bilimi*,Ankara,1995,s.170

^{*} Davarcık ya da dağarcık: Oğlak derisi, sumak veya şap ile iyice temizlenerek kıl giderilip tuluk gibi bağlanarak yapılan torba.

⁸⁵ A.Rıza Yalçın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C.II, Ankara, 1993, s. 266.

⁸⁶ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s. 170.

⁸⁷ Ali Abbas Çınar; *A.g.e.*,s.285

kişilerin bu yöreye intibaklarını kolaylaştırır; ailelerin veya kişilerin denetimindeki insan gücünü artırır ve önemli bir pazarlık gücü kazandırır⁸⁸.

Yatağan da uygulanan sünnet geleneği ise şöyledir. Tarihi belirlenen sünnet gününden bir gün öncesi “kına gecesi” adı altında eğlence yapılır. Eğlencenin ilerleyen saatlerinde, sünnet çocuğunun silah tutacak elinin avuç içi ve parmaklarına kına yakılır. Artan kına, peçete ile orada bulunanlara dağıtılır. Sünnet sabahı yemek hazırlıklarına başlanılır. Öğle yemeği ile birlikte mevlüt okunur. Ve o sırada ata bindirilip, gezdirilir. Mevlüt bitiminde, çocuk sünnet odasına alınıp, hazırlanır. Hocalar dua okuyup tekbir getirirken sünnetçi, çocuğa “tavanda fare var” diye tavana baktırır, ağzına lokum koyar. Sünnet çocuğunun annesi de oklavayı avucunun içinde yuvarlarken bildiği duaları okur. Oklavayı yuvarlamanın nedeni sünnetin ağrısız ve kolay olmasıdır. O anda al horoz kesilir, fakir birisine verilir. Davetliler sünnet çocuğunun odasına girerek, geçmiş olsun dilekleriyle, altın, para, saat gibi hediye ve armağanlar verirler⁸⁹.

Anadolu genelinde ise törenlerin yanı sıra sünnet olacak çocuğa sünnet kıyafeti yaptırmakta adettendir. Bu giysi hazır olarak satılmakta ya da örneğine uygun olarak yaptırılmaktadır. Bu tip giysi genellikle üzerinde maşallah yazılı bir başlıktan, beyaz bir pantolon ve ceketten ibarettir. Giysinin üzerine kırmızı veya mavi renkte bir pelerin, bu olmazsa aynı renklerde bir kurdele geçirildiği görülmektedir. Eğer çocuğun ailesi bu tür bir sünnet elbisesi alamayacaksa, çocuğa bir kat yeni giysi yaptırır.; kirvelik geleneğinin bulunduğu yerlerde çocuğun giysisi kirve tarafından sağlanır. Ayrıca, sünnet işleminde ve kesilme sonrasında giymek üzere genişçe gecelik biçiminde bir giysi hazırlanır. Bu giysi çocuğun bacaklarını açmasını rahatça sağlar ve yaranın kanamasını önler⁹⁰.

1.1.7.Çocuğun Hastalığı durumunda ve nazarda yapılan bazı pratikler

Çocuk hastalıkları içerisinde sayabileceğimiz psikolojik rahatsızlık diyebileceğimiz yaramazlık ve huysuzluk ilk sırayı tutmaktadır. Bursa yatır türbelerinde gördüğümüz çocuk çamaşırları bir hayli fazladır. Bunlar iki anlamda değerlendirilmektedir. Birincisi buraya konulan çamaşırın ait olduğu çocuğu

⁸⁸ Sedat Veyis Örnek ; *A.g.e.*,s.183

⁸⁹ Ali Abbas Çınar; *A.g.e.*,s.285

⁹⁰ Sedat Veyis Örnek ; *A.g.e.*,s.179

iyileştirmesi, ikincisi de burada bir süre beklemiş olan başkasına ait çamaşırın giydirildiği çocuğu iyileştirmesi. Ancak, inanişaya göre her iki tarzda da çamaşırların yıkanmadan kirleri ile birlikte türbede yer alması gerekmektedir⁹¹. Bir başka rahatsızlık diyebileceğimiz nazara inanma pratiğinde ise: Anne ve bebeği nazardan korumak için, sarımsak dizilip yatağın başucuna asılır. Halk arasında bir deyiş vardır “Oğlan doğurdun da sarımsak mı takındın”. Ayrıca acı biber ve soğan da dizilip asılır. Acıya nazar değmeyeceği düşünülür⁹².

Bu tür çocuk rahatsızlıkları ile ilgili olarak uygulanan bir başka pratik “çocuk kilidi” denen prangadır. bir ucunda menteşe ile bir birine bağlanmış iki çam kütüğünün arasına oyulan iki oyuğa yaramaz çocuğun ayakları geçirilmekte ve daha sonra iki kütük birleştirilerek çocuğun arasından kurtulup kaçması engellenmektedir. Bu vaziyette eski zamanlarda yedi gün, günümüzde ise bir gün bu durumda kalan çocuğun uslandığı ifade edilmektedir⁹³. Buna benzer bir uygulama, Elazığ bölgesinde de konuşamayan çocukların dili çözülsün, “ağız açılsın” diye, kilit açtırılır. Kilit minarede sela verilirken, temsili şekilde açılır. Bu yapılırsa inanca göre dil çözülür⁹⁴.

Gene aynı yatırda bu tip çocuklara uygulanan bir başka pratik de şöyledir. Çamların kaynama zamanı denilen bahar aylarında bir çam dalı yarılarak arasından küçük çocuk geçirilmektedir. Tekrar birbirine birleştirilen bu çam dalı yeniden kaynar ve birleşirse çocuğun iyi olacağına inanılmaktadır⁹⁵.

Bir başka iyileştirme pratiği de toprak yeme alışkanlığı olan çocuklara yatır toprağından yedirmek ve böylece onların bir daha toprak yemesini önlemektir. İstanbul’da yürümeyen çocuklara uygulanan pratikleri de şöyle sıralayabiliriz: Çocuğa tuzlu su veya ceviz suyu banyosu yaptırılır. Çocuğun mafsallarına yumurta akı sürülür. Çocuk iki ayağına ip bağlanarak oturtulur, “Çocuğun kösteğini kestim” denilerek ip ortasından kesilir⁹⁶.

Yürüme zorluğu çeken ya da yürümesi geciken çocukların dede mezarlarının çevresinde üç defa dolaştırıldığı v bu yolla onların iyileşeceğine inanıldığı

⁹¹ Mustafa Cemiloğlu: *Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü*, Bursa, 2002, s.112

⁹² Ali Abbas Çınar; a.g.e., s.283

⁹³ Mustafa Cemiloğlu; *A.g.e.*, s.113

⁹⁴ Yaşar Kalafat; *Doğu Anadolu Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, 1990, s.76

⁹⁵ Mustafa Cemiloğlu; *A.g.e.*, s.113

⁹⁶ Kadriye Ilgaz; “İstanbul’da doğum ve Çocuklaşa İlgili Adetler ve İnanmalar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S.93, Nisan, Ankara, 1957, s.1482

görülmektedir⁹⁷. Bulgaristan’da yedi yaşına kadar yürüyemeyen hastalıklı çocuklara aydaş adı verilir. Tire’de cılız ve hasta çocuklar “ya ölsün, ya olsun” düşüncesiyle mezara atılır. Narlıdere’de cılız hastalıklı çocukları güçlendirmek için; iki yaşlı kadın karşılıklı konuşmadan sonra çocuğu bir kazanda kaynatma taklidi yaparlar. Isparta’da çocuk Abdülkadir türbesindeki delikli taştan “al çürüğü ver sağı” diyerek geçirilir⁹⁸. Anadolu’da pek çok yörede görüldüğü gibi Adana’da da konuşamayan çocuğun dilaltı damarı kesilir, bülbülün su kabından su içirilir, ördek, bıldırcın yumurtaları, “alakuş” eti yedirilir. Ziyaretlere götürülür, hocaya götürülür, dua okutulur, muska yazdırılır. Benzerlik büyüleri işletilerek ahıra götürülür, konuşması istenir⁹⁹.

Yatağan’da çocuğun gelişimi sağlıklı değilse, üç yol ağzına boş kazan konur. Kazanın altına odun yerleştirilir. Ve odunlar tutuşturulmaz. Anne; kekik, zeytinyağı, zencefil ve buğday ununu su ile karıştırıp, hamur haline getirir. Bebeği kazanın başında anadan doğma soyar. Hamuru komşularının yardımı ile bebeğin her yerine sürer. Çamaşırlarını, kazanın başında bırakır. Arkaya bakmadan hızlı adamlarla, bebeğini evine götürür. Deyiş atar:

-Üç yolu kazanı attım

Hamuru da yaptım

Çamaşırları da attım

Şifayı böyle kaptım.

Üç cumartesi üst üste tekrarlanan bu işleme “ hamur bezeme” denir. Çocuk yürüme çağına geldiğinde, yürürken güçlük çekiyorsa; baba değirmene giderken çocuğun elbiselerini semerin üstüne koyar. Baba değirmenden geldiğinde, duşak olan bebeğin elbiselerinin duşağı kesilir. Buna “duşak kesme” denir. Bebeğin karnı şişmiş ise, cumartesi günü yere atılır. Yaşlı bir kadın, baltayı bebeğe vuracakmış gibi yaparak söylenir:

-Dalak keseceğim seni

-Seni keseceğim dalak... İnanışa göre dalak korkar ve erir, böylece bebeğin iyileştiği düşünülür. Buna “Dalak kesme” denir¹⁰⁰. Mersin yöresinde de buna benzer

⁹⁷Mustafa Cemiloğlu: *Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü*, Bursa,2002,s.113

⁹⁸ Ayşe, Baştaçelik; Adana’da aydaş Aşı ve Köstek Kesme, www.turkoloji.cu.edu.tr ,s.1

⁹⁹ Ayşe Baştaçelinçelik; *Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*, Adana,2009,s.6

¹⁰⁰ Ali Abbas Çınar; *A.g.e.* , s.284

Dalak kesme pratiği görülür. Bu rahatsızlığı tedavi eden kişilere “Dalak Ocağı” denir. Bu ocaklar iki kişidir. Bunlar hastayı bir sedire yatırır ve Şu Şekilde konuşmaya başlarlar:

-Hanım git Şu bizim baltayı getir... Kadın iri bir balta ile gelir. Ocak baltayı alır:

- Keseyim mi?

-Kesemezsin..

-Keseyim mi?

-Kesemezsin..

İki ocaklı böyle konuştuktan sonra birisi üç kere baltayı hastanın dalağı üzerine vuracakmış gibi yapar ve hastalık tedavi edilmiş olur¹⁰¹. Urasa denilen bu tedavi Őekleri Eski atlı göçebeler ve Anadolu’da oldukça yaygındır. Urasa tedavisi yapanlara Ocak denir. Geleneğe göre herkes ocak olamaz. Ve her ocağın tedavi ettiği bir hastalık vardır. Ocaklık anadan veya babadan evlada devredilir. Toros Türkmenleri arasında yaygın olan bir inanış da, gerdek gecesini güveğin uçkuru düğümsüzdür. Göğsü açıktır. Uçkur bağlanır, göğsü kapanırsa oğlan “urasa” olur. Bağlanır ev bark olamaz¹⁰².

Göz değmesi ile ilgili inançlarda, eski göçebe Türklerinde ve Anadolu’da olduğu gibi mavi rengin önemi büyüktür. Göz değmesine karşı, mavi göz boncuk bir tedbir olarak taşınır. Mavi gözlü insanların gözü baktıkları kimseye dokunurmuŐ. Aynı renkte boncuk taşımakla, bu göz değmesine karşı korunmuş olacağına inanılır. Bölgede mavi gözlü insanlara gök gözlü denir. Kars yöresinde de bu renk gözlü insanlara göy gözlü denir¹⁰³. Yani o tür göze sahip olan kişilerden çekinilir. Adana ve çevresinde doğumdan sonraki günlerde çocuk çok ağlıyorsa “nazar” değdiğine inanılır. Bunun için Şu uygulamalar yapılır:

Suya köz atılır (köz sayma), eğer çok “cas...” ederse, adını aklından geçirdiğin kimsenin nazarı deđmiŐ demektir. Bu közlü suyla, çocuğun eli yüzü yıkanır. Çocuğa, bu sudan bir yudum içirilir. Artan su eve serpilir¹⁰⁴.

¹⁰¹ Atilla Kılıç; “Mersin’de Kurşun Dökme ve Urasa”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C.2,S.44, İstanbul, 1953,s.691

¹⁰²Uđur Barlas; *Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar*, Karabük,1974,s.39

¹⁰³ Yaşar Kalafat; *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara,1990,s.77

¹⁰⁴ Ayşe, Baştançelik; Adana Halk Kültüründe Kırk basması- Nazar ve Kırklama, www.turkoloji.cu.edu.tr ,s.4

İKİNCİ BÖLÜM

YÖRÜKLERDE EVLENME ADETLERİ

2.1. Evlenme

Düğünlerin en parlak ve gösterişlisi Evlenme düğünleridir. Evlenme: Hayatın doğumdan sonra ikinci dönemi olarak kabul edilir. Erkek ve kadın için önemli olan ve aile çatısının kurulmasının başlangıcı sayılan bu olay, değişik kültür ve dinlerde farklı şekillerde yorumlanır. Türk toplumu ve İslam dini evliliğe büyük önem vermiş ve evliliği teşvik etmiştir¹⁰⁵. Konumuz olan evlilik ve eski düğünler ayrıca bir kültür hadisesi olarak nesillere aktarılacak adetleri, merasim ve şenlikleriyle son derece ilgi çekici milli bir kültür olma özelliğini taşır. Evlenme yalnızca düğünü kuran iki ailenin değil, bütün bir köyün veya kasabanın alakasını çeken bir olay olduğu için parlaklığı ve zenginliği nispetinde haftalarca hatta yıllarca sözü, anlatımı dillerden düşmez. Safranbolulu meydancı Eflani çelebiler köyünden, Hanım Doyuran şöyle tarif eder düğünü: “Düğünler köyü telaşa düşüren karılar şenliğidir. Kızları düğünlerde bayramlarda beğenirler. Bir düğünün ipini kırk köyün kadunu çekmezse, o düğüne düğün denmez. Düğün ne kadar şenlikli olursa kutluluğu derin, ömrü uzun olur. Düğüne harcanan para yürekte yaradır amma, yine de bereketli olur.”¹⁰⁶.

Genel bir ifade olarak Türkmen kızları 16-17 yaşında evlenir. Ana babalar kızların güzelliğini ve gençliğini korumak ve böylece damadın ödeyeceği başlık parasını arttırmak için onları kaba işlere pek yollamazlar¹⁰⁷. Fakat bu ifade Mersin Yörükleri için çok da geçerli değildir. Çünkü Mersin Yörüklerinde başlık parası yoktur. Bunun aksine birçok bölgede olduğu gibi evlenmeyi kolaylaştıracak, masraftan kaçınılacak anlayış gelişmiştir. Şunu belirtmek gerekir ki, eski atlı göçebe ailelerinde, yeni kurulan aileler koca tarafını tutardı. Yeni gelen kadın kocasının ailesine hizmet eder ve onun malı sayılırdı. Onun için kadını pederinden, eski ailesinden satın almak gerekirdi. Bedeli *Kalım* çeşitli ehli hayvanlardan: at, deve, koyun v.b. terekkep

¹⁰⁵ Nezihe Aras, Umay Günay, Nail Tan...; *21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz*, İstanbul, 1994, s.37

¹⁰⁶ Sadi Yaver Ataman; “Eski Düğünler” *Türk Folklor Araştırmaları*, S.74, C.4,, İstanbul, 1973, s.1175

¹⁰⁷ Henri De Couliboeuf De Blocqueville; *Türkmenler Arasında*, (Çev. Rıza Akdemir), Ankara, 1986, s.66

ederdi¹⁰⁸. Öyle geliyor ki, gelinin evlendiğinde attan veya arabadan inmeden geline bu tarz hediye verilmesi bu adetin devamı niteliğindedir.

Yöredeki evlenme biçimleri incelendiğinde; geçmişte en uygun evlenme biçimi görücü usulü ile evlenmedir. Bunun yanı sıra akraba evliliği, değiş-tokuş evlilik (değişme); akraba evliliği, oturma kalma (varıp oturma), baldızla evlenme, kayınbiraderle evlenme, dezmal kaçırmak, kaçarak evlenme, dul kadın ve dul erkeğin evlenmesi, kumalık, kızın kendinden küçük erkekle evlenmesi veya kendinden çok büyük erkekle evlenmesi vardır.

Yörede değiş-tokuş evlenmenin temelinde; düğün masraflarını aza indirmek, malın bölünmesini engellemek, akrabalık ilişkilerini pekiştirmek yatmaktadır. Baldızla evlenmenin en önemli nedeni ölen kadının geride kalan çocuklarının üvey ana elinde kalmaması, teyzelerinin çocuklara(teyze ana yarısı) daha iyi bakacağı düşüncesidir. Kayınbiraderle evlenmenin temelinde de kadına kalan malın başka biriyle evlenmesi halinde dışarı gitmemesi yatmaktadır¹⁰⁹. Eski atlı göçebelerde de kadın, kocası ailesinin mülkü olduğu için, kocasının ölümünden sonra da ailede kalır, zira sosyolojide “leviratus” adı verilen adet mucibince, kayını, bazen Moğollarda görüldüğü üzere kocasının diğer eşinden olan oğlu, yahut ailenin diğer bir erkek ferdi onunla evlenebilir¹¹⁰. Bu adet, seyrek de olsa yörede varlığını sürdürmektedir. Kız kaçırma olayının da eskiye oranla az olmasına rağmen hala görülmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi eski göçebe Türklere Kalım ödendikten sonra, nişanlısına damat yalancıkta bir kız kaçırma ile kavuşuyor¹¹¹. Bu da eskiden beri süre gelen kız kaçırma olayının benzeri niteliğindedir.

Antalya Yörüklerinde de eskiden kız kaçırma durumlarına kız babalarının fazla ağırlık (başlık) istemelerinin neden olduğunu kaydeden araştırmacılara da rastlanılmaktadır. Bu konuda bazı kaynaklarda daha dikkat çekici olaylardan söz edilmektedir. Seyirci güz göçü öncesi Yörük aşiretinden yirmi, otuz kızın birden sevdiği gençle kaçtığını kaydetmektedir. Kaçan kızın babası muhtara gidip durumu bildirir.

¹⁰⁸ Laszlo Rasonyi; *Tarihte Türklük*, Ankara, 1971, s.56

¹⁰⁹ Gülsen Balıkcı; “Tarsus’ta Evlenme Adetleri”, *Tarsus Alan Araştırmaları*, Ankara, 1998, s. 74.

¹¹⁰ Laszlo Rasonyi; *A.g.e.*, s.57

¹¹¹ Laszlo Rasonyi; *A.g.e.*, s.56

Bunun üzerine muhtar oğlan babasını çağırır, davarlar kesilir, iş düzeltilir ve nikah kıyılır. Hükümet ve jandarmanın fazla karışmadığını belirtmiştir¹¹².

Doğu Anadolu bölgesinde kız kaçırılmasında en ilginç taraf Kürtlerin tutumudur: Kürt köylerine bir Türk köyünde kız kaçırıldığı zaman oğlan ve kendisine yakın olan ve yardımda bulunan en kestirme yoldan Kürt köylerine giderler. Kürt köylerine girdikleri zaman artık kendilerini emniyette hissederler. Zira Kürtler bu tür vakalar üzerinde son derece hassastırlar. Kendilerine sığınmış olan bir çifte ellerinden geldiği kadar yardım ederler. Bu çifti korumak onların bir namus meselesidir. Kendilerine sığınan bu insanları her ne pahasına olursa olsun karşı tarafa vermezler. Hatta bazen ölümü bile göze alırlar. Kürt köylerinde ise meydana gelen bir kız kaçırma olayında oğlan kızı aldığı gibi köyün en hatırı sayılır kişinin evine sığınır. Bu hatırı sayılır kişinin evine sığınır. Bu hatırı sayılır kişi daha çok köyün ağalarıdır. Bunlar kendisine gelen çifti korur ve himaye ederler. Kız ve ailelerine giderek arabuluculuk yapıp bu olayı mutlu bir sona bağlarlar¹¹³.

Eski atlı göçebelerde ise kız kaçırma olayı, danışıklı dövüş misali geliyordu. Düğün günü güveyin çadırı hazırlandıktan sonra gelini almak için yola çıkılır. Güveyin eşi-dostu akrabası, kız kardeşleri, annesi hazırlanır. Üç veya dört devenin üstüne halılar, rengarenk iplikler yüklenmiş, kumaşlar birbirine dikilip devenin başından boynuna ve semerine doğru sarılarak süslenmiştir. Erkekler iki bölüğe ayrılır. Bir kısmı yaya olarak kadınların peşi sıra yola düşer, diğerleri tepeden tırnağa silahlı ve atlı olarak alayın önüne geçer. Kızın çadırına yaklaşınca dizginleri koyuverirler, tüfekleri, tabancaları ile havaya ateş eder, atları ile insana parmak ısırtan gösteriler yaparlar. Çadıra girilir, sonra: Gelinim anası babası ile, gelini almaya gelen damadın arkadaşları arasında uzun uzun tartışmalar daha doğrusu çekişmeler başlar. Gelin nazlanır, gitmek istemiyormuş gibi davranır. Nihayet çadırı terk etmeye razı olunca yaya düğüncülerin getirdikleri bir halının üstüne oturtularak çadırın önüne konulur. Erkekler halının dört bir tarafından tutarak, develerin bulunduğu yere doğru yıldırım hızıyla koşmaya başlarlar. Süvariler atlarını dörtlüğe sürerken bu arada havaya ateş ederek “kaçışı” kolaylaştırmaya çalışırlar. Gelinin mensup olduğu kabile halkı ve akrabaları halıyı taşıyanların peşine düşerek ellerine geçen toprak parçalarını fırlatırlar arkalarından. Gelini kaçıranlar, atılan topraklardan korunmak için, iki de bir eteklerini başlarına çektiklerinden sendeleyip

¹¹² M.Cihangir Doğan, M.Said Doğan; *Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı*, İstanbul,2005,s.71

¹¹³ Gülsevım Gürkaynak; “Kız Kaçırma ve Başlık”, *Folklor*,S.10,C.1,İstanbul,1970,s.94

düŖer, birbiri üstüne yığılırlar. Develerin yanına varılınca takip sona erer. Halıdaki geline yardım edilir, kadınlar gelinin başlığını düzeltir, sadece burnunu ve ağzını açıkta bırakan peçesini takarlar¹¹⁴.

Oturakalma yoluyla evlenmede bulunmakta çok az oranda olsa da. Aralarında hiçbir anlaşma olmadığı halde gözüne kestirdiği erkeğin evine gelip oturan kız, o evin nasibi sayılıp genellikle geri çevrilmez. Bu yolla geldiği evde istenmeyen, geri çevrilen kızlar daha sonra genç erkeklerden evlenme teklifi alamazlar. Genellikle dul erkeklerle evlenebilirler¹¹⁵. Geçmişte yukarıda belirtilen evlilik türlerinin yaygın olduğu yörede, günümüzde daha çok anlaşarak evlilik yapılmakta; ancak geçmişteki evlilik biçimlerine günümüzde az da olsa rastlanılmaktadır.

2.1.1. Kız İsteme, Görücü, Dünürcü Gönderme

Türkmen kadınları yüzlerini örtmedikleri için aralarından birini seçmek kolay bir iştir. Türkmen genç kızlardan birisini gözüne kestirdi mi, akrabalarından veya dostlarından birini kızın ailesiyle görüşmek üzere dünürcü olarak gönderir¹¹⁶.

Kız görme ve kız istemede Anadolu'nun diğer yörelerinde olduğu gibi "sıra gütme" vardır. Büyük kızın üstünden küçük kız geçirilmez. Ancak küçük kıza iyi bir kismet çıkarsa büyük kızın izni alınır, daha sonra düğün hazırlıkları başlar.

Yörede bazı bölgelerde kız bakmaya yakın akrabalardaki kızlardan başlanır. Mümkün mertebe yakın akrabalarda bulunan kızlar yabancılara verilmez. Herkes kendi kabilesinden evlendirilmeye çalışır. Bazı yerleşim birimlerinde akraba evliliğinin gereği konusunda şu sözlerde konuşulmaktadır:

"Akrabanın kötüsü, elin iyisinden daha iyidir. "

"Bizim tabak, bizim tereğe yakışır. "

"Yanıl da akrabana yanıl. "

"Sütlü koyun sütünden ayrılmaz. "

"Eski ise yamamız, yeni ise parçamız "¹¹⁷ gibi...

Yine bazı kına türkülerinde de, akraba evliliği isteği göze çarpmaktadır:

¹¹⁴ Henri De Couliboeuf De Blocqueville; *A.g.e*, s.67

¹¹⁵ Saadet Bilir; *A.g.e*, s. 170.

¹¹⁶ Henri De Couliboeuf De Blocqueville; *A.g.e*, s.66

¹¹⁷ Ahmet Gökbel; *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 96.

Baba kızın çok muyudu
 Bu kız sana yük müydü
 Kör olası emmilerim
 Hiç oğlunuz yok muyudu

Arap atı aşkın olur
 Çufa şalvar pişkin olur
 Yabancıya giden kızlar
 Ölmez ama düşkün olur

Bunlara rağmen yabancından kız alınmaz, kız verilmez diye bir şart söz konusu değildir¹¹⁸. Eğer yakın akrabada uygun bir kız bulunmazsa, yakın çevreden kız aranır. Anne yada babanın beğendiği kız oğlana gösterilir. Oğlan da beğenirse kız evine dünürücü gidilir. Oğlan evi kadınları kız evine oturmaya giderek belli etmeden kızı inceler. Oğlan evinden gelenler kız evinde bir yaygı altında gizlice kağıt parçası, çöp gibi şeyler bırakıp kızı sınırlar. İkinci gelişlerinde bıraktıkları, aynı yerde duruyorsa, kız temizliğe önem vermiyor demektir. Kız bu sınavları aşmış görücü kadın tarafından beğenilirse kız evine elçi gönderilir¹¹⁹. Kız istemeye Cuma gecesi gidilir. Kız istemeye giderken, uçkur sıkı bağlanır, kız evinin ağzı bağlansın diye¹²⁰. Dünürçüler kız evinden soğuk su istemezler, soğukluk araya girmesin diye. Oğlan evi kız isteme sırasında kendi evinde bir miktar tuzu ölçüp kullanır. Bu tuz bitene kadar bir olumsuzluk(yangın, ölüm, kaza, önemli hastalık)olursa; kız istemekten vazgeçilir. Çünkü bu kızın aileye olumsuzluk getireceği düşünülür¹²¹. Eskiden tatlı yeme olayı yoktu. Günümüzde artık kız verildiğinde tatlı yeniliyor. Harran'da ise istemeye gidilen kızı aynı gün verilmişse kahvesi içilir¹²².

Bazı yörelerde ise “gönüllü gezmek” vardır. Anadolu’da olduğu gibi her gencin bir yavuklusu vardır. Yörüklerde şu söz yaygındır:

“Yörüğü yörük yapan av sevdası, yer sevdası, yar sevdasıdır.”

¹¹⁸ Ahmet Gökbel; *A.g.e.*, s. 97.

¹¹⁹ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s 171.

¹²⁰ Gülsen Balıkcı; *A.g.m.*, s. 75.

¹²¹ Saadet Bilir; *A.g.e.*, İstanbul, 2003, s. 171.

¹²² Halil Atılğan, Mehmet Acet; *Harran'da Bir Türkmen Köyü Kısas*, Ankara, 2001, s.27

İşte bir yörük sevdası; Güzel ile Gülsüm'ün sevdası. Güzel 18'inde, dinç bir yörük delikanlısı, gülyüzlü, siyah kaşlı ve gözlü. Gülsüm de sevdalısı. Renk renk çiçekli fistanı içinde, yemenili, dağ tepesi gibi serinbazlı gelincik kırmızılığında yanaklı bir yörük kızı. Bir yörük delikanlısı, bir kızı sevdi, istedi de vermediler mi? Alır kızı gider. "Aşk" derler, ne davar gütmeye, ne keklük vurmaya. Ne sopa ile dürter istediğin yere götürebilirsin, ne de bağırını kurşunlayıp yok edebilirsin. Onun için alır, kaçarısın. Güzel ile Gülsüm için öyle değil. Bir sene önce Anamas'ın tepelerini karlara bırakıp dönerlerken, Toroslar'ın sert rüzgârlarında, kalplerini Akdeniz sıcaklığı dağlamış. Sanmışlar ki gökten bir el indi, ellerini tuttu onları el ele verdi. Yüzlerce kilometre yolu öyle bir heyecan, öyle gizli bir sevinç, öyle bir kaçamak aşk içinde bilirlermiş. Oğlarda kız da sırlarını bir kış saklamışlar. Sonunda Güzel anasına açmış kalbini, içini dökmüş. Gülsüm de kendi çadırında bir gece sofrayı kurmuş, siniye yoğurt ile yufkayı koymuş, nakışlı tahta kaşıkları dizmiş. Kendi kaşığına da ters çevirmiş. Sofradakiler birbirine bakmışlar: "Kim ola?" demişler. Gülsüm cesaretinin mahcubiyetinde "Güzel" demiş¹²³. Yörüklerde gelenekler hala sürüp gider. Kaşığı ters çevirmek de geleneklerden biridir. Bu "Benim nasibim artık başka sofrada" demektir.

2.1.2. Söz Kesme ve Nişan

Bütün bu kız beğenme, dünür gönderme olaylarından sonra kızın ailesi oğlanı ve ailesini araştırır, akraba çevresinden danışacaklarına sorar. Kızı vermeyi uygun görürse, oğlan tarafına haber verilir.

- Gelin tuzunuzu götürün, diye.

Oğlan tarafı bu çağrıdan sonraki ilk Cuma gecesi köyün imamı, hatırlı kişiler ve oğlanın akrabaları kız evine giderler. Bir süre sonra ortaya bir torba tuz konup bir çevre(mendil) açılır. Kız evindeki kız tarafı, tuzdan biraz alır, hayırlar dileyip ortaya açılan mendile atar kızın verilmesini istemeyenler bunu yapmaz. Zaten istemeyenler, isteksiz olduklarını belirtmek için, o gece orada bulunmaz. Sonra bu mendil çıkılanıp imamın cebine konur. İmam bunu oğlan evine teslim eder. Bu tuz, düğün ekmeğinin

¹²³ Yüksel Kasapbaşı; "Türkmen Yörükleri Arasında Üç Gün", *Türk Folklor Araştırmaları*, S.164, İstanbul, 1963, s. 3005.

hamuruna ve düğün keşkeğine atılır. Tuz, rakıdan başka her şeye konulduğundan haram olmadığı için, bu işlem yapılmaktaymış¹²⁴.

Yörede bazı köylerde ise “Yağlık Bağlama” yapılır. Bu işlemde; Kırmızı yağlıya büyük bir düğüm atılır, kızla oğlan yağlığın uçlarını tutar iyice düğümlerler (kızla oğlan birbirlerine bağlı olsun diye). Oğlan evi bu düğümü alır sandığın dibine kor (kaynana kendi sandığının dibine kor). Gelin geldi mi duvak günü bu yağlığı çıkartır geline “çöz kızım” der. O yağlığı gelin yamşak tutar (çenesi onunla bağlanır, gelin sessiz olsun diye)¹²⁵.

Düğüne kadar söz kesilmiş kıza “gelin kız veya gelincik” denir. Harran’da ise şerbeti içilen kız nişanlı demektir. Baş da bağlanır. Baş bağlamak nişanlı olduğunun işaretidir¹²⁶.

Nişan için oğlan evi, gelin kıza nişan elbisesi için kumaş, iç çamaşırı, ayakkabı vb. alır. Kumaş köyde, çevrede dikiş bilenler tarafından dikilir.

Nişan günü gelin kız yakın zamana kadar evde süslenirdi. Cezve sapı ısıtılarak gelinlik kızın saçı kıvrılır, odun çirasından sürme yapılırdı. Gelinin çok süslenmesi ayıp sayılırdı.

Nişanda deblekçi (elek kasnağına deri gerilerek yapılan çalgı, tef) kadın, türküler söyleyerek, oynarlar. Nişan da lokum, şerbet ikram edilir. İtibarlı konuklara kahvede ikram edilir. Nişan yüzüklerini sevilen, sayılan mutlu bir aile takar. Damadın nişan yüzüğünü kız, kızın yüzüğünü damat takar. Ayrıca nişanda küpe, kolye, saat da mutlaka takılır¹²⁷.

Bazı yörüklerde nişan günü oğlan tarafı davar keser, pilav döker ve bir çalgı ile bu yemekleri kızın odasına gönderir. Kızın evinde bu yemekler büyük bir dernek ve eğlence ile yenir. Fakat bu hediyelerin gönderilmesi mecburi değildir. Nişandan sonra nikah töreni yapmak değildir. Yörüklerde nişan nikahtan daha kuvvetli bir bağ sayılır¹²⁸.

Edremit tahtacıları ile kıyaslandığında ise merasim şu şekilde gelişir: Ayrı ayrı odalarda hazırlanan gelin ve damat, erkeklerin bulunduğu odaya çağrılır. Gelini giydiren kadın: “Peygambere Salavat, Seyidina Muhammed, kutlu olsun diyenin akıbeti

¹²⁴ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s.172.

¹²⁵ Gülsen Balıkcı; *A.g.m.*, s 75.

¹²⁶ Halil Atılğan, Mehmet Acet; *A.g.e.*, s.27

¹²⁷ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s .73.

¹²⁸ A.Rıza Yalgın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C.II, Ankara, 1993, s. 267.

hayrolsun” der ve gelinin çekisini bağlar. Bu bir tür salavat’tır ve bu duayı okuma bir gelenektir. “Salavat okumadan hiçbir işe başlamayın” denir. Yine salavat tekrarlanarak, birbirine kırmızı kurdele ile bağlı olan yüzükler, gelin ve damadın parmaklarına takılır. Varsa, kızın erkek kardeşi, yoksa akrabadan bir erkek çağrılır. Damat bu kişiye, hediye olarak para verir, gelin de bir süeter veya kaşkol öreceğini vaat eder, bu erkek kurdeleyi keser¹²⁹.

Nişanlı kız damat adayıyla genel olarak rahatça konuşup dolaşabilirler; damat da kız evine rahatça girip çıkabilir. Bu Mersin ve çevre köylerinde de böyledir. Nişanlanma biri birini tanıma dönemi olduğu için aileler bu duruma anlayış gösterirler. Fakat yukarda da belirttiğimiz üzere nişan merasimi Edremit tahtacılarında salavat getirilerek Peygamberler adı ile bağlandığı için, nikah yerine geçer ve ayrılan kişiye iyi gözle bakılmaz¹³⁰.

2.1.3. Çeyiz

Yörede geçmişte çeyiz geleneği yaygın olmamakla beraber, değişen ekonomik şartlara göre çeyizde de değişiklikler gözlenmektedir. Eskiden çeyiz olmaz. Kaynataya bir gömlek, oğlana bir iç oğlan, kaynanaya bir dokuma şalvar, bir tane de yatak olurdu. Gelin yatağını kızlar yüzlerdi. Yatağı hazırlayanların analı babalı olmasına dikkat edilir, başıbozuk olana yatak elletirilmez, yatağın üzerinden bir kız, bir oğlan çocuk yuvarlatılırdı¹³¹.

Çok eskiden çeyiz (Gülnarlı buna yük diyor) binek hayvanları ile götürülürmüş. Yatak, yorgan gibi eşyalar balya yapılır bu hayvanlara yüklenir. Kap kacak gibi eşyalar ise heybelere konur. Zahire çuvalları da yüklenir¹³². Çeyiz almaya gelen atlara “çeyiz atı geliyor” denir. Çeyiz atı süslenir. Kız evinden çeyiz sermeye kızlar gider. Gelin hangi odaya incekse çeyiz oraya indirilir, duvarlara çakılır¹³³.

Eskiden çeyiz (yük) kına günü, yani düğünden bir gün önce oğlan evine götürülürdü. Zaten yeni evlenenler oğlanın ailesi ile oturacaktır. Günümüzde çeyiz

¹²⁹ Neriman Görgünay Kırzioğlu; “Edremit Doyran Köyü Tahtacı Türkmenlerinde Geleneksel Evlenme Adetleri”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Topuluklar Sosyo- Kültürel Yapısı Sempozyumu Bildirileri*, Antalya, 1993, s.137

¹³⁰ Neriman Görgünay Kırzioğlu; *A.g.m.*, s.138

¹³¹ Gülsen Balıkçı; *A.g.m.*, s 76.

¹³² Saadet Bilir; *A.a.g.e.*, s .176.

¹³³ Gülsen Balıkçı; *A.g.m.*, s . 76.

düğünden önceki Perşembe günü traktör, kamyonet veya kamyonla götürülmekte. Oğlan evinde erkek ve kadınlar, çeyiz (yük) almak için ya çeyiz aracına ya da taksilere binerek kız evine gelirler yanlarında mutlaka bir davul ve zurnacı vardır, mahalleye duyurmak için önceden evin önünde oyunlar oynanır, halaylar çekilir. Kız evi konuklara çay, şerbet ikram eder, çeyiz aracına havlu bağlanır, taşıyıcılara da mendil bağlanır, buna “Avniyet” denir.

Kızın sandığın üstüne, kızın yakınlarından ya da arkadaşlarından biri oturur, çeyizi vermek istemez. Oğlan tarafı bahşiş verene kadar kalkmaz. Burada şunu belirtmek gerekir, Sandık, eski Türk evlerinin en değerli eşyalarından biri idi. Şimdi bile “sandık-sepet” dendiği zaman, evdeki eşyaların hepsi birden hatırıma gelir. Rahmetli Ahmet Vefik Paşa, Türk düşüncesinin bu ince noktalarını yakalayarak, sandığın Türklerin hayatında ne kadar değerli bir eşya olduğunu göstermeğe çalışmıştı. “Abanoz, demir, servi, sandal ve gümüş sandık”, herkesin gücüne göre edindikleri ve bunlar ile öğündükleri, eşyalar idiler. “Sandık odası” ise evin mühim bir bölümü idi. “Mal sandığı”, devletin bir dairesi ve hazinesi idi. “Cephane sandığı” ise, ordunun kanı ve her şeyi idi. “sepet sandık, kapaklu sanduk” da, Türk sandıklarının birer çeşidi idiler¹³⁴.

Artvin'nin bazı yerlerinde çeyizle ilgili inanmalar ise şöyle idi: Gelinin gittiği yerde mutlu olabilmesi, evliliğin sağlam temellere oturabilmesi, evliliğin hayırlı uğurlu olması için sandığa ilk konan şey önem taşımaktadır. Çeyiz sandığına ilk olarak koyun yününden yapılmış yün kuşak konur. Koyunun girdiği yere fakirlik girmez inancı vardır. Çeyiz sandığına önce bakır ibrik, bakır bakraç ya da bakır kapaklı sahan olmak üzere üçünden biri konur. Bakır sağlamlığı ifade ettiği için mutlaka bakır bir şey olmalıdır. Böylece evliliğinde sağlam olacağına inanılır. Kızın sandığına yine arpa –buğday da konur. Böylece evlilik hayatının bolluk ve bereket içinde geçeceğine inanılır. Çeyiz sandığına sabun, kolonya ve karanfil konmaz. Arada tatlılık olsun diye şeker konur¹³⁵.

2.1.4. Esvap (Asbab) Alımı

Bohça, Türklerin günlük ev hayatı ile kültüründe, çok önemli bir yer tutmuştur. Kızların çeyizleri, büyükannelerin hatıraları, hep bohçaların içinde saklanırdı.

¹³⁴ Bahaeddin Ögel; *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.3, Ankara, 1985, s.283

¹³⁵ Ayşe Akman; “Artvin’in bazı yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara, 2002, s.14

Sandıkları bir yerden diğer yere taşımak çok güç idi. Bu sebeple hafif bohçalar, eski Türk hayatında, çok daha değerli bir yer tutmuşlardı¹³⁶.

Çok eskiden gelin bohçasına gelinin düğünde giymesi için üç peşli zıbın, bir de şeytari denen giysi mutlaka alınmış. Varlıklı olanlar birde basma fistan alır. Bu giysiler çoğunlukla el dokuması bezlerden elle dikilip işlenir. Üç peşli zıbının içine bu bezden uzun, beyaz bir gömlek yapıp etekleri “*Goç Boynuzu, Yavrılı Gaz*” gibi yanışlarla süslenir. Ayağına “*Yeşil Sızgalı Gelin Ediği*” kırmızı çizme alınır. Daha sonraları bir yüzü kırmızı bir yüzü mavili morlan olan, önü arkası ve kolları yanışlı “*Gelin Fermanası*” yapılmaya başlanır. Gelinin başına giyeceği başlık, terlik (tellik) adını alır ve bunu kızın annesi hazırlar. Bu, bez bir takkedir. Oğlan tarafının gücüne göre ikilik gümüş ve altın (*tlus*)lar, bu takkenin önüne sıralanır.

Kuskan’da bir ipe dizilen gümüş ve altınlar “*Har Eskisi*” bezle birlikte terliğe dikilir. Terlikte ayrıca kırmızılı, mavili ve nakışlı bir bezin üzerine kayınbabanın getirdiği ve kız anasının hamurta ıslatıp yumuşatarak arası boncuklu dizdiği karanfillerin bulunduğu “*Sakındırık*” vardır. Bütün bunların üzerine sakındırık ve terlik kabarık durmasın diye mavili, sarılı, yeşilli alın çiçekleri bağlanır. Gelinin boynunda da “*Boyun Kısıdı*” denen gümüş süs eşyası bulunur. Oğlan tarafının gelinlik kız için hazırladığı bu giysiler önce bir bohçaya sonra “*Terki Heybesi*” denen yanışlı heybeye konularak “*Ashab*” denilen Perşembe günü kız evine gönderilmek üzere saklanır. Bu bohçaya karşılık, kız evi de güveyi, sağdıç için iki ayrı bohça hazırlar. Bohçadakiler hemen hemen birbirinin aynıdır. Ancak güveyi giysileri yanışlı ve daha özenle hazırlanır. Güveyi bohçasında el dokuma bezden önü yanışlı ve pullu bir *göynek* (gömlek) bulunur, buna “*Güveyi Sırtı*” denir. Bu bohçada dokuz kapaklı mendil, yanışlı tıraş bohçası, güzel bir yağlık, koyunyününden alalı-bulalı örülen ve “*Lasdikli, Burmalı*” gibi yanışlarla süslenen çorap ve yine el dokuması bezden hazırlanan uçkuru yanışlı bir don ile dokuma peşkir olurdu. Benzer giysilerin konulduğu diğer bohçalarla birlikte kırmızı bir bohçaya konulan güveyi sırtı düğünden önce kızın kız kardeşi tarafından oğlan evine götürülür. Bu oğlan evinde heyecanla beklenir. Kızın gelişini ilan etmek için tüfek atılır. Oğlan, kıza bahşış verir. Kız evine gönderilen bu malzemeler ya da kız evinden oğlan evine gönderilen güveyi sırtı olan bohçaya da “*Tamgavut*” denir¹³⁷. *Tamgavut* ya da *Tohumkavut*; Derleme sözlüğünde *tohumkavudu/tohumkavut* (*tomgavit*,

¹³⁶ Bahaeddin Ögel; *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.3, Ankara, 1985, s.275

¹³⁷ Saadet Bilir; *A.g.e*, s. 181

tomkavit) biçimleriyle Sarayköy, Kilis, Afşin ve köyleri, Gerçek, Sivrihisar, Kavak, Mihalıççık, Mut ve köyleri yörelerimize ait bir düğün hediyesi olarak zikredilmektedir. Anlam olarak da; “Oğlan evinden kız evine yollanan daha çok koyun, keçi vb. armağan; Kız evinin damada verdiği para vb. armağan anlamlarıyla verilmektedir. Aynı sözlüğümüzün 3945. sayfasında ise tohum davarı başlığıyla ve “Düğünden bir hafta önce oğlan evinden kız evine yollanan çeyiz.” izahıyla verilen kelime de aynı anlama gelir. Hatta aynı sayfada bulunan; tohum “Oğlan evinden geline giden armağan” anlamı da Divriği ve Adana yörelerimize ait bir sözcük olarak bahsimizin sınırları içindedir. Karaman İli, Kazım Karabekir İlçesi düğün âdetlerinde de “*tohum-gavut*” adıyla oğlan evinden kız evine, ertesi gün pişecek yemeklerin malzemelerinin gönderildiğine dair bir bilgiye rastladık¹³⁸.

Sonra iki aile düğün için gerekenleri, alınacakları, düğün günü konuşup kararlaştırır. Asbab günü belirlenir. Kız ve oğlan evinden bazı kişiler asbab almak için çarşıya gider. Eskiden gelin kız götürülmezdi. Gelin kıza basma, pazen, iç çamaşırılık, şalvarlık, kırmızı veya pembe çiçekli saten kınalık; beyaz satenden de gelinlik kumaş alınır. Bunlar köyde dikiş bilen birisi tarafından dikilecektir. Ayrıca ayakkabıda alınır. Gelin kıza dikiş makinesi mutlaka alınmalıdır; alınmazsa iş bozulur düğün olmaz¹³⁹.

Artvin yöresinde de yapılan alış-veriş çeşitli isimler verilmektedir. Bunlar “*pirtı kaldırmak*”, “*urba alma*” olarak sayılabilir. Ayrıca geline verilmek üzere alınan hediyelere de “*yolluk alma*” denir¹⁴⁰.

2.1.5. Kına Gecesi

Kıza kına yakılması, daha doğrusu kınaya rıza göstermesi bu evliliğe de rıza göstermesi anlamına gelir. Yani eline kına yakılan kız, artık anası evinde bir gecelik misafirdir¹⁴¹.

Kına gecesi Mersin yöreklerinde bazı özellikleri birbirine benzetmekle beraber farklı kutlananlarda vardı. Mesela Gülnar dolaylarında şöyle kutlanır. Eskiden düğünden bir gün önce güveyin *cice* (yenge)leri kız evine kına getirirler. Bu kına öğlen olmadan

¹³⁸ Muharrem Öçalan; Unutulmaya Yüz Tutan geleneklerimizden “Tohumkavut” un İşlevi Alanı ve Kökeni Hakkında”, *turkoloji.cu.edu.tr*

¹³⁹ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s. 174-175.

¹⁴⁰ Ayşe Akman; *A.g.m.*, s.16

¹⁴¹ Sıtkı Soylu, “Türk Folklorunda ve İçel’de Kına Yakma”, *İçel Kültürü*, S. 2, Mersin, 1987, s. 9.

gelinin başına yakılır. Öğleden sonra gelinin çeyizi oğlanın babasının evine gider. Akşam, gelinin keselik gönderdiği kız arkadaşları gelir, el davulu çalar türküler söyleyip oyunlarını oynarlar. Yine o akşam karanlık kavuşurken evlenecek gençler tanınmamak için değişik giysiler giyerek kimseye görünmeden imamı evine gider, dini nikah yaptırırlar. Gençler kötü amaçlı kişiler tarafından bağlanmasın diye nikah gizli kılınmaktadır. Fakat nikah yapılırken birisi İhlas suresini tersinden okursa güveği bağlanırmış¹⁴².

Kına kutlama Tarsus dolaylarında ise şöyledir. Cuma günü düğün başlar, cumartesi günü kızın kınası yakılır. Cumartesi günü “kına dövmesi” dövülür, kızlar dövme alır yakmaya giderler. O sırada gelinle damatta orada olur. Kına gecelerinde eskiden arap, deve yastık, uzun eşek oyunları çıkarılırdı. Kına yakılırken kız övülür. Kınayı kaynana yakar, kına yakılırken kıza yüzük takılır. Kına oğlan evinden süslenen davarlarla gider. Kınayı bir tabağa buğday, bir tabağa un koyan iki kadın götürür. Bunlara “kınacı” denir. Davarlardan biri kız evinde kesilir, yemek yapılarak yenir. Buna “kına davarı” denir.

Oğlana da kına yakılır. Biri yakan, diğeri bağlayan iki kınacı kız, oğlan kına yakar ve bahşiş alır. Kına yakılırken içine gümüş atılır¹⁴³. Hakkâri, Bitlis ve Malatya’da gelinin avucuna kına yakılırken para konur. Bu para, ertesi gün eli açıldığında alınır ve gelinin sağ ayakkabısının içine konur. İnanca göre, güveyi bu parayı oradan alıp para kesesine koyar ise, evlilikleri bereket içinde geçer, diye inanılır¹⁴⁴.

Bir diğer kına adeti de Silifke, Ayaş beldesinden: Eskiden kına yakma işi evin olanaklarına göre uygun bir salon filan varsa içerde, yoksa bahçede yapılırdı. Yerlere alacalı bulacalı kilimler, çullar yayılırdı. Üstüne de konukların oturacağı minderler serilir, yastıklar dizilirdi. Ortada başka bir yastık bulunurdu. İki kadın gelini kollarından tutup getirirdi. Ortadaki yastığın üstüne üç kez oturup kaldırılırdı. Sonra da yastık üç kez vurulurdu. Son vuruşta delikanlı başı yastığın üstüne çöker ve çörek hakkını isterdi. Çörek iki parçaya bölünmüş olup bunlardan bir parçası delikanlı, başına bir parçası da yaşlılar başına verilirdi. Her iki tarafta çöreği küçük parçalara bölüp yandaşlarına dağıtırdı. Bu iş bitince gelin damat ortaya otur derler, ellerine kına yakılırdı. Kızın eline kızın arkadaşları, oğlanın eline oğlanın arkadaşları kına yakardı. Elbette kınadan

¹⁴² Uğur Barlas; *Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar*, Karabük,1974,s.55

¹⁴³ Gülsen Balıkcı; *A.g.m.* , s. 77.

¹⁴⁴ Yaşar Kalafat; *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara,1990,s.95

konuklara da verildi. Kına bitince çöreği dağıtan kişi çıkıp “Getirin çörekleri bakalım, bağla dikeceğiz” dedi. O zamana kadar ceplerde saklı duran çörek parçaları çıkarılıp ortaya getirilirdi. Çöreği yemiş olan “ yonsuz” yani suçlu olurdu. Onlara küçük birer ceza verilirdi¹⁴⁵.

Anadolu'nun genelinde farklı ya da benzer uygulamalar göze çarpar. Örneğin Harran'da kına yakma geleneği benzerlikler gösterse de şöyledir: Kına kirve tarafından yakılır. Kirve yoksa en küçük kız kardeş kınayı yakar. Kınayı yakacak kişi önce nazlanır. Nazı bahşış istemesindedir. Yetkililer bahşış vererek kınanın yakılmasını sağlar. Gece yakılan kınaya baş kınası denir. Geline kına yakıldığı günün ertesinde de damada kına yakılır. Ancak kına yakılmadan önce karı koca oyunu oynanır. İki kız bir ana, bir de baba ortaya çıkarlar. Bunların dördü de erkektir. Üçü kız, biri de kadın elbisesi giyer. Kadın elbisesi giyen kızların anasıdır. Babaları kızlarla davul eşliğinde oynamaya başlar. Oyun devam ederken kızlar iki oyuncu da seyircilerden seçer. Karşılıklı oynamaya devam edilir. Kızların avuçlarında un vardır. Kızların babası “ vız vız vıcıdak” diye bağırır. Bunu birkaç defa tekrar eder. Kızlar da “Gidiştik baba gidiştik” cevabını verir. (gidişmek kaşınmak anlamındadır.) Baba da “ Gidiştinizse evlendireyim” der. Seyirciler arasında seçilen iki delikanlı kızların ellerinden tutarak babalarından kızları isterler. Baba; kızlarla ve hanımıyla konuşarak kızlarını iki delikanlıya verir. Ve ; “Benim yüzümü kara çıkarmayın kızlarım” diye tembih eder. Kızlar “Tamam baba, hiçbir zaman senin yüzünü kara çıkartmayız” diyerek avuçlarındaki unu damatların yüzlerine sürerler¹⁴⁶.

Edremit tahtacılarında kına yakma geleneği “*Kepez daveti*”* ile başlar. Bu davete çağrılanlara leblebi gönderilir. Çağrılanlar hemen aynı saatte oğlan evinde toplanırlar. El becerisi olan bir kadın, oğlan evi tarafından bir kızın başında, kepezi hazırlar. Kepez hazırlanırken de yine yukarıda sözü edilen salavat okunur. Bu kepez yapıldıktan sonra oradakilere, “Kız evine kınaya buyurun” denir. Topluca kız evine kına yakmaya gidilir. Davet edilen köy halkının her biri az miktar kına götürür. Kız evi de bir miktar kına almış hazırlamıştır. Götürülen kınalarla birleştirilir ve kına karılır. Kız evinde akraba bir kadın yine salavatla, gelinin başına, tüm saçlarına kına yakar. Buna “*Gelin Baş Kınası*” denir. Saçın kınayı tutup tutmaması önemli değildir. Amaç geleneği

¹⁴⁵ Ahmet Yanar; *Erdemli*, Mersin, 2004, s. 70.

¹⁴⁶ Halil Atılğan, Mehmet Acet; *A.g.e.* ,s.28

***Kepez**: Rengarenk boyanmış telekler ve çeşitli renklerde 15-20 şifon eşarptan yapılmış, pul, çiçek ve gümüşlerle, bir taç veya duvaktır. Kepez al renklidir.

yerine getirmektir. Gelin isterse konuklar dağıldıktan sonra, kına tutmasını beklemeden yıkayabilir. Kına yakıldıktan sonra kızın çeyizine bakılır, detaylı olarak incelenir ve konuklar dağılır¹⁴⁷.

Kına yakılırken söylenen türküler, maniler, yakımlar; kız ile anasından duygu çelişkisini açığa çıkarır. Bir yandan eğlenir, bir yandan ağlanır. Bazı yörelerin kına türküleri adeta gelinle annesini ve kardeşlerini ağlatmak için düzenlenmiştir. Bazı yörelerde bunlar kınayı kutlar, geline nasihatler verir. Bazı yörelerde ise özellikle anne ve babalara yönelik gençlerin sevdikleriyle evlendirilmeleri yolunda mesajlar verilir kına türkülerinde. Kına yakma deyimini de buradan kaynaklanır. Yakma deyimini, türkü yakma, ağıt yakma gibi anlam ifade eder. Çünkü bütün kına türküleri, yakımcı kadınlar tarafından üretilip uygulanır¹⁴⁸. İşte Mersin yöresinde kınalarda söylenen yakmalardan bazılarına örnek:

“Çattılar ocak taşını
Vurdular düğün aşını
Çağrın gelsin kardaşını
Yaksın kızın kınasını”¹⁴⁹

“Şu kardaşa da yol dolanır
Kızın cezvesi bulanır
Ana besler el gönenir
Vardığın yer tatlı olsun”¹⁵⁰

“Sıraya bostan ekerler
Suyunu çekip dökerler
Gurbete giden kızın
Gözüne sürme çekerler
Gız anası gız anası
Çağrın gelsin öz anası”¹⁵¹

¹⁴⁷ Neriman Görgünay Kırzioğlu; “Edremit Doyran Köyü Tahtacı Türkmenlerinde Geleneksel Evlenme Adetleri”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Topuluklar Sosyo- Kültürel Yapısı Sempozyumu Bildirileri*, Antalya, 1993, s.139

¹⁴⁸ Sıtkı Soylu; “Türk Folklorunda ve İçel’de Kına Yakma”, *İçel kültürü*, S. 2, Mersin, 1987, s. 9.

¹⁴⁹ Sıtkı Soylu; “Türk Folklorunda ve İçel’de Kına Yakma”, *İçel kültürü*, S. 2, Mersin, 1987, s. 10.

¹⁵⁰ Gülsen Balıkçı; “Tarsus’ta Evlenme Adetleri”, *Tarsus Alan Araştırmaları*, Ankara, 1998, s. 78.

¹⁵¹ Saadet Bilir; *Merv’den Anayazarı’na Gülnar*, İstanbul, 2003, s. 177 .

“Elimi yuduğum arklar
Belimi virdiğim dutlar
Aha bende gidiyorum
Silip süpürdüğüm yurtlar”¹⁵²

2.1.6. Düğün

Eskiden düğünler bir hafta sürermiş. Şimdi bu gelenek çok fazla sürdürülmemekte. Düğünün ilk günü, oğlan evinde “*Hamura su katma*” veya “*Ekmek atma*” günüdür. Oğlan evinde bu işler yapılırken kız evinde bir un çuvalının ağzına temsili bir kilit vurulur. Bu kilit, gençler gerdeğe girene dek açılmaz. Amaç, düğün boyunca gelin ve damada yapılabilecek bir büyü (bağlama) önlemektir. Ekmek atma üç gün sürer. Ekmek atmaya başlanılan pazartesi gününden gelinin alınacağı pazar gününe kadar damat kız evine gelmez. Kız evindekiler “Gelirse başına bulamaç dökeriz” diye haber gönderilir. Düğünü organize etmek için cesur ve çalışkan iki delikanlı “*Delikanlı başı*” seçilir. Bunlar düğün odununu getirmekten, güvenliği sağlamaya kadar her işi yaparlar. Düğünden bir süre önce tahıl, davar gibi düğün için gerekli yiyecek malzemeleri kız evine gönderilir. Zengin olanlar kına ve düğün için ayrı ayrı da gönderir. Yine zenginler 8-10 davar kesebilir. Eskiden davetiye olmadığı için çağrıcılar okuntu dağıtırlardı. Çağrıcı için iyi konuşan, ağzı laf yapan kişiler seçilirdi. Çağrıcı, düğüne çağırarak için gittiği evlere düğün evi ile yakınlık durumuna göre tahta kaşık, kibrit, mendil, çorap, havlu, tülbent, çay bardağı, şeker, patiska verirdi¹⁵³.

Düğünün başlama işareti olarak oğlan evinin kapısı üzerine ay yıldızlı Türk bayrağı dikilir. Adet ve ananelere uyulmak üzere bayrak sırığının başına bir soğan, tavuk kanadından yapılmış çeşitli renkli “*Tozak*” sarkıtılır¹⁵⁴.

Gülнар ilçesinde, oduna gidildiğinde uzun ince bir çam ağacı (toru) kesilir, bayrak direği yapmak için. Bunu tepesi üççatallı olur. Birine elma, birine nar, diğerine de soğan takılır. Nar gibi çoğalmaları, ağızlarının elma gibi tatlı olması, evlerinde

¹⁵² Ahmet Gökbel; *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 103.

¹⁵³ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s. 181.

¹⁵⁴ Mehmet Kalkanoğlu; “Türkmen Köylerinde Düğün”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 51, İstanbul, 1953, s. 808.

bereket olması için. Toprağa gömülen direğin dibine kurban kesilir. Bayrak düğün bitinceye hatta özel durumlarda gerdek gerçekleşinceye kadar indirilmez¹⁵⁵.

Düğün hazırlıkları tamamlanıp, bayrakta dikildikten sonra sıra gelini almaya gelirdi. Gelin evinden çıkmadan önce ata bineceği zaman kız tarafının aile büyükleri bir araya toplanır, oğlan tarafından birisi ortaya bir erkek ayakkabısı koyardı. Gelin oradakilerin hepsinin elini öperdi. Onlarda ayakkabının içine para atarlardı.¹⁵⁶ Gelinin babası ya da ağası (abisi) yoksa dayısı dualar okuyarak geline *kırmızı kuşak* bağlardı. Bu arada “Çıktığın eve bir daha dönmek nasip olmasın, gittiğin ev ile iyi geçin, dirlik düzen içinde ol.” gibi öğütler verilirdi. Gelin evdeki herkesle vedalaşır, annesi;

“Sandığımın sarı buğdayı

Ak eğerimin ak cilası

Gelin kızım git sağlıklı” diye ağlardı¹⁵⁷.

Gelin babası ve kardeşleri tarafından evden ağır ağır çıkarılır, alaydan ayrılan ata bindirilirdi. Damadın sağdııcı, gelin ata binerken üzeninin bir tarafını tutarak gelinin ata binmesine yardımcı olurdu. Daha sonra da gelinden önce varmak üzere damadın evine giderdi.

Her iki aileden üçer dörder kadın, başları gelin gibi örtülmüş olarak, gelinle birlikte ata binerlerdi. Bunlara “yenge” denirdi. Çeyiz bir deveye yüklenirdi. Devenin iki yanlarına iki mendil bağlanır, üstüne de elinde Türk bayrağı olan bir kişi bindirilirdi. Yanlardaki mendiller, varınca devenin ipini çeken kişiye verilirdi.

Cümbüş ederek dolambaçlı bir yoldan oğlan evine kadar giderdi düğün alayı. Bu gidiş boyunca, at üstündeki erkekler cirit oynar gibi, sopa fırlatırlardı birbirlerine.

Oğlan evinde ise bu sırada damat sağdııcın yardımıyla giyinmekte olurdu. Sonra da damat, sağdıç ve oğlan tarafından kişiler gelini karşılamaya hazırlanırlardı. Gelin alayı eve yaklaşırken damat tüfek atardı. Tüfeğe barut biraz fazla konurdu ki iyi ses ve duman çıkarsın.

Gelin eve gelip attan inerken, damat yüksekçe bir yere çıkar, gelinin başına önce şeker atar, sonra su serperdi. İçinde su olan ibriği de eşige koyardı. İki kız arkadaşı

¹⁵⁵ Saadet Bilir; *A.g.e.*, İstanbul, 2003, s. 180.

¹⁵⁶ Ahmet Yanar; *A.g.e.*, Mersin, 2004, s. 70.

¹⁵⁷ Saadet Bilir; *A.g.e.*, İstanbul, 2003, s. 183.

gelini evin içine götürürken ibriği teptirirlerdi.¹⁵⁸ Gelin attan indikten sonra dudaklarına bir parmak bal çalınır, “ebedi ağzı tatlı olsun” diye. Gelin alayla birlikte gezdirilirken alaydakiler mezarlıkları ziyaret eder ve ölülerin ruhuna Fatiha okumayı da ihmal etmezler. Gelin içeriye alındıktan sonra bir köşeye oturtulurdu. Dışarıda eğlence yapan erkekler bir tepsiye geline ait hediyeler toplar ve bir kadın vasıtasıyla geline takdim ederlerdi¹⁵⁹.

Harran’da düğün, tespit edilen tarihte başlar. Belirlenen yerlere kara çadırlar kurulur. Kurbanlar kesilir, yemekler yapılır. Kara çadırlarda acı kahve ikram edilir (*Mirra**). Gelen konukların hepsi düğün sahibi tarafından ağırlanır¹⁶⁰.

Genel olarak Anadolu’nun bir çok bölgesinde ise kırmızı kuşak merasimine “*Gayret Kuşağı*” ya da Fatma ana kuşağı denir. Bu merasim her ne kadar günümüzde salon düğünlerinde salondan çıkmadan yapılsa da, kuşak bağlama töreni tarihi dönemlerde gelin evden çıkmadan veya ata binmeden önce yapılırdı. Kız babası, baba ölmüşse aileden sorumlu olan erkek (ağabey, amca, dayı, dede) gelinin beline altın, gümüş veya işlemeli madenden bir kemeri takarken veya işlemeli kuşağı bağlarken bir takım tavsiyelerde bulunurdu. Bekareti temsil eden bu kuşak, günümüzde yalnızca bu anlamıyla kırmızı kurdele haline gelmiştir. Pek çok gelinin beline bu manada kırmızı kurdele bağlanmaktadır¹⁶¹.

Yatağan’da ise düğünün birinci gününe “*odun*”, ikinci gününe “*kına*”, üçüncü gününe “*gelin alma*” günü denir. Eskiden elektrik olmadığından düğün meydanını aydınlatmak ve yemekleri pişirmek için bol miktarda oduna ihtiyaç duyulurdu. O gün köylüler, düğün yapana yardımcı olmak üzere dağa giderler. Oduncuların, develere yüklü odunlarla köye gelişleri haber verilir, çalgılarla karşılanırlar. Odunların bir kısmı kız evine, bir kısmı oğlan evine indirilir. “*Odun günü*” akşamı, ağırlıklı olarak oğlan evinde eğlence yapılır. Yenip, içilir¹⁶².

¹⁵⁸ Ahmet Yanar; *A.g.e.*, Mersin, 2004, s. 71.

¹⁵⁹ Ahmet Yanar; *A.g.e.*, Mersin, 2004, s. 72

¹⁶⁰ Halil Atılgan, Mehmet Acet; *A.g.e.*, s.27

* **Mirra**: Tüm *Arap* coğrafyasına özgü, birkaç kez demlenerek hazırlanan acı *kahve*. İsmi, Arapça *acı* anlamına gelen *مر* *mur*dan türemiştir. Çok acı ve koyu olması nedeniyle ufak bardakta içilir.

¹⁶¹ Nezihe Aras, Umay Günay, Nail Tan; *A.g.e.*, s.45

¹⁶² Ali Abbas Çınar, *A.g.e.*, s.288

2.1.7. Gerdek ve Kekil Günü

Gerdek için kız evinden iki yenge gelir. Oğlan tarafından da yenge bulunur. Akşam yenir, içilir. Gelinin yatağı yere serilir, hazırlanır. İnanca göre gelin eve girerken evin kapısının eşiğine bir tavşan kafası gömülürse o eve büyü tesir etmezmiş¹⁶³. Eğer imam nikahı yapılmamışsa gerdekten önce mutlaka yapılır. Yapılmışsa da tazelenabilir.

Yatsı namazı kılan damadı akşamleyin arkadaşları yumruklayarak gerdek odasına sokarlar. Damat gelinin duvağını açmak ister, gelin izin vermez, yüz görümlüğü ister, ondan sonra duvak açılır. Oda da kız evinden gelen tatlı tepsisi, şerbet vardır. Damatla gelin bunları yer. Abdest alıp namaz kılarlar, odada yalnızdırlar. Yengeler yan odada veya yakın bir yerdedirler. Yengeler bazen kapı dinlerler, doğacak bebek sağır olmasın diye. Bir süre sonra damat yengelere düğün evindeki bayrağın indirilmesini söyler. Silah atılır. Yengeler çarşafı toplarlar. Damat, kız evi yengelerine bahşiş verir¹⁶⁴. Çukurovanın özellikle Kadirli, Feke, Saimbeyli, Kozan ve Karaisalı dağ köylerinde yaşayanlarda benzer bir gerdek töreni ile dünya evine girerler. Yatsı namazından önce güveyiyi sağdıçları evine götürür. Kapıda bayraktar ile yenge, Kendilerini karşılarlar. Evin cüm'e kapısı önünde Hoca tarafından dua ti'avetle okunduktan sonra sağdıçlar tarafından sırtına vurulan güveyi evine girer. Bayraktar ve yengeden başka evde kimse kalmaz. Geceyi güveyi ile beraber geçiren kızın yatak çarşafı, ertesi gün kapıda bekleyen sağdıçları tarafından ailenin büyüklerine gösterilir. Sonra bu çarşaf Cuma günü gelini ziyaret edecek olan kadınların görmesi için de meydana bir yere bırakılır¹⁶⁵.

Kargıpınarı kasabasında ikamet eden, Silifke doğumlu Havva Kanmaz'ın gerdek gecesi gerdeğe girmeden kılınan namaz hakkında söyledikleri de şöyledir. Gerdeğe girmeden iki rekat namaz kılınır. Bu peygamber zamanında kalma bir gelenektir. Bir gün İlahi Habeşi ezan okuyormuş, o kadar güzel okumuş ki bir kız onun ezan okuyuşuna aşık olmuş. Kızın babası ben seni ona veririm ama önce gidin iki rekat namaz kılın demiş, birbirlerine alışmaları içinmiş. Namaza giderken kız Habeşinin esmerliğini görmüş, biraz pişmanlıkla "Ben sesine aşık olduydum, ama yüzü karaymış, Allah'ım bana ondan çocuk verme, siyah çocuğum olmasın" diyerek dua etmiş. Ve Allah duasını kabul etmiş, hiç çocukları olmamış. O gün bugündür, gerdek öncesi iki

¹⁶³ Uğur Barlas; *A.g.e.*, s.75

¹⁶⁴ Saader Bilir; *A.g.e.*, s. 188; Mustafa Sağlam, *A.g.e.*, Mersin, 2004, s. 71.

¹⁶⁵ İhsan Şimşek; "Çukurova'da Gelin Göçürme", *Türk Folklor Araştırmaları*, S.168, İstanbul, 1963, s.136

rekat namazla dua eden kişinin bütün duaları kabul olur. Genelde yeni evlenenler de hayırlı evlat diler bu gecede, günahsız olur, duaların kabul olurmuş¹⁶⁶.

Gerdek gecesinin sabahı komşu kadınlar toplanır ve gelinin lekeli çarşafı ortaya atılır. Şehirlerde Cuma günü yapılan paça günü (düğünün ertesi günü) adeti yörüklerde cumartesi günü yapılır ve bunun ismine “*kekil*” denir¹⁶⁷. Gelinin kekil kesme işi; saçının yan tarafları yanak hizasından, alınıdaki saç ise daha kısa olarak kesilir. Alınıdakine “*kekil*”, yanlarındakine ise “*zülüf*” denir¹⁶⁸. Kekil günü, yalnız kadınların günüdür. O gün başka obalardan da birçok kadın gelir ve akşama kadar türküler söylenerek tefler çalınır, kekil bayramı kutlanır. Bu bayram gelinlerin son gelinlik bayramıdır. Kekil bayramında gelinin kızlık ile gelinlik halinin incelenmesi ve tenkit edilmesi adettir. Bugünde kadınlar tarafından söylenen türkülerden iki tanesi şöyledir:

Ufacık kayaların çekiçiler kırdı
 Domurcuk memelerin yadeller derdi
 Sevgili günlerin gelin, teberrük kaldı
 Saklan gelin, saklan, borondan, kıştan
 Yörün güzeller yaylaya yörün
 Gelin ağlaşında, bir fırsat verin
 Güveğimiz gelende halıyı serin
 Yörün gidelim de fırsat verelim¹⁶⁹.

Kekil günü şehirlerde ise şöyle geçer. Gelinin çarşafı bohçaya konur, onu da gelinin önüne koyarlar. Aynı anda gelinin önüne bir elek tutulur. Ekmeği bukerler, eleği gelinin arkasına tutarlar, gelin üç kere ekmeği eleğe atar. Bir erkek, Bir kız çocuğu getirirler, eline oklava verirler çocuklar ellerindeki oklava ile gelinin yüzünü üç kez açıp kapatırlar. Elek ve ekmek bereket olur, ekmekten yerse başının ağarmayacağına inanılır. Günümüzde bu günlerde, Kur’an da okunur ve ortaya konan şeker veya tuzdan bir parça alınıp evdeki erzaklara karıştırılır, evin bereketi olsun diye. Yurdumuzda Rize , Trabzon yörelerinde de eniştayi tavana asma geleneği vardır. Gelenek de, düğünden yedi gün sonra gelin ve damat, kız babasının evini ziyaret eder. Bu ziyarette damadın arkadaşları da bulunur ve toplantı yemekli düzenlenir. Akşam yemeğinden sonra damat, gelinin

¹⁶⁶ Kaynak kişi, *Havva Kanmaz*, 1950 Silifke Süzerlik köyü doğumlu

¹⁶⁷ A.Rıza Yalgın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C.II, Ankara, 1993, s. 277.

¹⁶⁸ Ahmet Yanar; *A.g.e.*, s. 71.

***Teberrük**: Mübarek sayma, uğurlu, mutlu.

¹⁶⁹ A.Rıza Yalgın; *Cenupta Türkmen Oymakları*, C.II, Ankara, 1993, s. 277.

genç akrabaları tarafından ayaklarından bağlanıp tavan kirişine baş aşağı asılır. Ardından -Caferoğlu'nun derlediği maniye benzer- bir türkü söylenir:

“Eniştayi astiler
Kuri gürgen dalına
Kaynanasi yok midur
Gelsun baksun halına
Helessa, helessa
Aldum bir okka tütün
Koydim oni havana
Eniştunun ayagi
Hemen çıktı tavana¹⁷⁰.”

2.1.8. Düğünlerdeki Bazı Büyüsel İnanmalar ve Pratikler

Eski Türk hayatında evlenmek yeni bir yuva kurmak, çocuk sahibi olup neslin devamını sağlamak gibi isteklerin ortaya koyduğu aile hayatı, kişioğluna itibar kazandıran bir keyfiyete sahipti. Hayatın evliliğe bağlı bu önemli safhasında, iyi ve kötü karaktere sahip olan ruhlarla beraber, ev üyeleri ve ata ruhlarının, kişinin eş bulmasında, yuva kurup çocuk sahibi olmasında olumlu veya olumsuz yönde tesir ederek, bahsolunan konularda etkili olduklarına ilişkin inançlar vardı¹⁷¹. Anadolu’da Türklerin bu Şamanik inançlarına Mersin yöresinde de sık sık rastlanır. Örneğin Mut, Konya, Merzifon, Adana, Hatay, Antalya, Maraş bölgelerinde, kızın ilk adet kanının bulaştığı çaput alınıp gün doğumunda toprağa kırk parmak derinlikte gömülürse kız evlendiğinde bağlı kalır¹⁷².

Ağrı ve çevresinde, evlenme çağına giren kızlar, Hıdırellez’de gıllık/ tuzlu ekme yapıp görebilecekleri bir bacanın üstüne bir parçasını bırakırlar. Bir karga tarafından ekmeğin alınmasını bekleyen kızlar, karganın gidiş istikametine göre, evlenecekleri kişinin belli olacağına inanırlar. Kız hazırladığı tuzlu ekmeğin bir parçasını kendisi yiyip, su içmeden ve kimseyle konuşmadan yatarsa rüyasında evleneceği erkeği göreceğine inanır. Kız gördüğü rüyayı sadece annesine anlatmış. Burada, rüya görme, veya rüyada evleneceği kişiyi görme inancının, eski inançlarımızın

¹⁷⁰ İsmail Görkem; Doğu Karadeniz Bölgesinde Düğünlerde Görülen “Eniştayi Tavana Asma geleneği”, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.1

¹⁷¹ Rifat Araz; *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara, 1995, s.110

¹⁷² Uğur Barlas; *A.g.e.*, s.39

bir kalıntısı olarak karşımıza çıktığını görüyoruz. Özellikle, bu inancın, kaç- göçün toplumumuza yerleşmeye başladığı bir devrede şekillendiğini, halk hikayelerimizdeki örnekleriyle söylememiz bir abartma olmaz. Bir başka yönden, kam tarafından, vecd halinde iken yaptığı seyahatleri ve karşılaştığı canlı ve cansız varlıkları tasvir inancı ile de şekli bir bağı olduğu açıktır¹⁷³.

Bütün Güneydoğu Anadolu Türkmenleri, Hakkari, Yozgat çevresinde, kızı oğlan evine götürmek için gelen gelin atının gelin üzerindeyken kuyruğundan veya yelesinden kıl çekilirse ya da kıl çekilip yakılırsa damat bağlanmış olur¹⁷⁴.

Kırşehir’de kız evine dünür gidildiğinde öte beri çalarlar, ki bu uğur sayılır. Şayet istenen kız herhangi bir sebeple verilmezse, o zaman da kızın evde kalması için, hanenin herhangi bir yerine çivi çakarlar, yani büyü yaparlar¹⁷⁵.

Gaziantep’te Nizip yörelerindeki Türkmen, Barak ve Savcılı’larda erkek bağı ise çözülene kadar kız kocasının, erkek akrabalarının adını söylemez ve kaynanası ile doğrudan konuşmaz. Eğer erkek akrabalarının adını söyler ve kaynanası ile konuşursa kocasının bağı “Düğümlemiş “ olur. Düğümlü bağı çözülmesi içinse tek çare kızın organına Kımız sürülüp oğlana kısraak sütü içirilmesi ve bunun arkasından cinsel ilişkide bulunulmasıdır. Bu adet ile ilgili olarak A.K. İnan,Şamanizm kitabında şöyle yazmaktadır.: “Gelinler için bir çok şeyler tabu sayılır.Kocasının ve onun soyuna mensup erkeklerin adını söylemek, büyük baba çadırının ocağından yukarıya geçmek, muayyen bir zaman içinde kayın baba ve kayın biraderleri ile hatta ihtiyar kadınlarla bile konuşmak yasak sayılmaktadır¹⁷⁶.

Hakkari’de büyü ile bağlanmış çiftler, erkeğin büyüden kurtulabilmesi için, kurt postu üzerinde birleşirler. Hakkari, Siirt, G. Antep, Mardin’de kız erkeğin erkek de kızın donunu aynı anda giyerlerse, büyüün bozulacağına inanırlar¹⁷⁷.

¹⁷³ Yaşar Kalafat; *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara,1990,s.90

¹⁷⁴ Uğur Barlas; *A.g.e.* ,s.40

¹⁷⁵ Veysel Arseven; “Kırşehir’de Evlenme ve Düğün Adetleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S.67,İstanbul,1955,s.1068

¹⁷⁶ Uğur Barlas; *A.g.e.* ,s.33

¹⁷⁷ Yaşar Kalafat; *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara,1990,s.95

ÜÇÜNCÜ BÜLÜM

YÖRÜKLERDE ÖLÜM ADETLERİ

3.1. Ölüm

Ölüm hayatın tabii sonucudur. Her canlı gibi insanlarda doğar, büyür ve ölürlür. İnsanlar yaşamları boyunca yok olmaktan korkmuştur. Kendisine ve çevresine ölümün ne zaman geleceğini bilmek istemiştir. Bu meraktan dolayı ölümün gelişini tahmin etmenin yollarını araştırmıştır. Bilinçaltı düşüncenin oluşturduğu psikolojiyle çevrelerinde bulunan eşyaların ve araç gereçlerin kullanımı, çeşitli meteorolojik olaylar, hayvanların hareketleri, sesleri ve rüyada görülenler ölümü tahmin etmek için birer neden olmuştur.

Yörede geçmişten günümüze ölümün tüm aşamalarında olduğu gibi, ölümün düşündürülen belirtiler zamanla değişikliğe uğramıştır. Çoğu uygulamalar ise terk edilmiştir. Değişikliğe rağmen bazı uygulamalar halen devam etmektedir. Konuyla ilgili tespitler şöyledir:

3.1.1. Ölümü Düşündürülen Ön Belirtiler

Bunlardan bir kısmı hayvanlarla ilgilidir. İşte bunlara birkaç örnek: Köpek uluması her zaman için ölüme yorulur. Köpek uluduğunda soğan kırılıp atılır. Köpeğin bu gibi durumlara girmesinin nedeni olarak, insanlar tarafından "Azrail'i görür ve sahibine haber verir" şeklinde anlatılır¹⁷⁸. Bazı yerlerde *adkuşu*, *pavkuşu* adıyla bilinen baykuşun evlerde ötüşü mutlak ölüme yorulur. Bu durumda acısını alsın diye köpekteki *gigi* soğan kırılır atılır. Zamansız ve akşam vakti öten horozun ise ölüm habercisi olduğu düşünülür. Tavuğun akşam vaktinde ve horoz gibi ötmesi de iyi sayılmaz. Gökte kargalar çarpıştığında da ölüm olacak denilir¹⁷⁹.

Eşyalarla ilgili olanlar da, ayakkabı ters döndüğünde aileden cenaze çıkacağına inanılır. Bu durumda ayakkabı üç kere ters çevrilip, altına tükürülerek "başını ye" denilir. Yörede nacak elde kırılırsa ölüme yorulur.

Yörede rüyalarla ilgili ölüm inançlarından bazıları da şunlardır:

¹⁷⁸ Ruhi Ersoy; Türklerde Ölüm ve Ölü ile ilgili Rit ve Ritüeller, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.6

¹⁷⁹ Handan Çağlayan; "Tarsus İlçesi Ölüm Adetleri", *Tarsus Alan Araştırmaları*, Ankara, 1998, s. 83.

Rüyada, ağaçtan özellikle ceviz ağacından dal ayrılması, saçın kesilmesi, yorgan, kefen dikilmesi, devenin ev önüne çökmesi, bir yerden bir yere ev taşınması, dışın sızlaması, ev yaptırılması, evin çatısının uçması, direğin yıkılması, evin içindeyken üstüne çökmesi, evin iç ve dış tarafından göçmesi, ön özellikle azı (anne yada babadan birinin ölmesine) dışının çekilmesi, dışın üstten (baba tarafından birisinin ölmesine) ve alttan (anne tarafından birisinin ölmesine) çekilmesi, gelinlik giyilmesi, ayakkabı kaybolması (kocanın öleceğine), suyun bulanık olması, evin yanması ölüme yorulur. Yine kızıl et, gelinlik, tabut, çıplak erkek ve kadın (kadın görürsen erkek, erkek görürsen kadın) öleceğine inanılır, pişmiş et, kavruk et (acıya yorulur), beyaz çamaşır, ip, su, siyah kumaş (kefen gelecek denilir), pekmez, tren, araba, yüklü deve görülmesi de iyi değildir. Rüyada daha önce ölmüş birinden herhangi bir şey alınması kötüye, verilmesi iyiye sayılır¹⁸⁰. Yine bölge kadınlarından derlediğimiz rüya yorumları kısaca şöyle: rüyada çıplak kadın görmek erkek ölüye, çıplak erkek görmek kadın ölüye yorumlanır¹⁸¹. Bir kişi rüyasında evin bir kenarının göçmüş görmesi o evden birinin ya da akraba çevresinden birinin öleceğine işaretir¹⁸².

Kötü rüyadan sonra hayra çıksın diye yapılan pratikler şöyledir:

Sabah kalkıldığında sağ tarafına dönerek aklına ölüm getirmeden tükürmek gerekir (umduğun bu olsun anlamındadır). Rüya ertesi gün suya anlatılır(suyla akıp gitsin diye).

Ölümlle ilgili diğer inanışlardan bazıları da: Cuma akşamı ve hava karardıktan sonra sakız çiğnemek ölü eti çiğnemeye sayılır. Köyden biri öldüğünde üç gün sakız çiğnenmez, kavurga kavrulmaz. Gece tırnak kesenin ömrünün kısılacacağına inanılır. Tırnak düşman evinde kesilir inancı vardır. Cenaze hafif olduğunda ve donmadığında arkadan birinin daha öleceğine inanılır. Cenaze yıkanırken boynu cıvık olursa başında oklava kırılır. Kırılan oklava umduğun umacağı bu olsun diyerek mezarlığa götürülerek cenazeye birlikte gömülür. Cenaze mezarlığa götürülürken tabut gıcırdarsa arkadan biri ölecek denilir. Tarsus'un Karadiken köyündeki bir inanışa göre; arka arkaya çok ölen olursa ilk ölünün ısırdığı, köye kıran girdiği düşünülür.

¹⁸⁰ Handan Çağlayan; *A.g.m.* , s. 84.

¹⁸¹ Kaynak kişi; *Hüdaver Gür*, 1960 Silifke Kocaoluk köyü doğumlu

¹⁸² Kaynak kişi; *Arife Şahin*, 1950, Silifke, Mağara köyü doğumlu

Genel olarak kaynaklarda incelediğimiz kadarıyla Anadolu’da inanılan yorumlar benzerlikler görülmektedir. Farklı olarak elimize geçen bir kaynakta ise ölüm öncesi inanılan düşüncelerinden birisi şöyledir: Öleceği yıla girmiş olan insan bu yılın “Berat gecesi” denilen kutsal gecesinde uyurken “melaikeler” tarafından sağ eline öleceğine dair bir belge sıkıştırırlar. (Hatta bazıları o gece uyanırlarsa ellerinin açık mı yoksa kapalı mı olduğuna dikkat ederler.) Açıkça belge verilmemiş diye söylenir. Ne zaman nerde ve ne şekilde öleceği belirtilir bu belgede¹⁸³.

3.1.2.Ölecek Bir Hasta İçin Alınacak İlk Tedbirler ve Ölüm Anı

Yörüklerde hasta ziyareti oldukça yaygındır. Bu nedenle, özellikle ağır hastaların başı hiçbir zaman boş bırakılmaz; sık sık ziyaret edilir. Hastanın durumunun ağır olduğu anlaşılınca akraba, komşu ve tanıdığı herkes hakkını helal ettirmek için ziyarete gelirler. Hastanın hali daha da ciddi bir durum arz ederse, başındakiler açıktan şahadet getirirler ve hastanın duyup söylemesine yardımcı olurlar. O anda, başında bulunanlar bildikleri kadarıyla hastaya okurlar. Bu sırada adam gönderilerek köyün ve mahallenin imamı veya Kur’an bilen kimseler getirilir ve hastanın başında Kur’an-ı Kerim okunur. Bunun sebebi, hastanın can verirken şeytanın araya girmesini engellemektir. Hasta mümkün mertebe yönünün kibleye doğru çevrilmesi, bazı yörelerde canının kolay çıkması için başının altından yastığın alınması, bazı yerlerde ise yüzünün kibleye çevirmek yerine sırt üstü yatırılması hasta için yapılan diğer pratiklerdir¹⁸⁴. Bazı yörelerde ise, kişi aniden ölmediyse; yaşlı kadınlar tarafından hasta ağırlaşınca, el ve ayak parmaklarına kına yakılır. Hastanın ölümüne yakın ağzına bir parça pamukla zezem suyu verilir. Ruhunu teslim edince de giysinin yakası yırtılır¹⁸⁵. Bunun sebebi mevtanın eziyet görmemesidir. Afyon’da da ölümden kaçmak için bazı tedbirler alınır, bunlardan bazıları şunlardır: Horoz öttüğünde “hayra ötüyorsan öt, hayra ötmüyorsan ağzını atıver git” denir. Horozun üç ötüşünde bu sözler tekrarlanır. Ekmek yapıldığında kişinin kendisi yemeden onun üstünden sadakasını çıkarıp fakire vermesi gerektiğine inanılır. Yatır başındaki ağaçlara çıkılmaz¹⁸⁶.

¹⁸³ Mustafa Kalaycı; “Ölü ve Ölümle İlgili İnançlar”, *Folklor*, S.13-14-15, C.1, İstanbul, 1970, s.37

¹⁸⁴ Ahmet Gökbek; *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Ankara, 1998, s. 115-116.

¹⁸⁵ Saadet Bilir; *A.g.e.*, s. 189.

¹⁸⁶ Bircan Kalaycı Durdu; “ Afyon’da Ölün İle İlgili Adet ve İnanmalar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara, 2002, s.74

Yörede ölüm olayının gerçekleştirildiği an can çekişiyor, ruhunu teslim ediyor, zekaret çekiyor, cenaze yükünü alıyor gibi sözlerle ifade edilir. Zekaret çekerken gözünü bir yere dikmesi şeytanı gördüğüne delalettir. Karşısındakini götüreceğine inanıldığı için ölüm döşeğindeki kişinin ayakucunda oturanlar kaldırılır. Kimi yerde de can çekişirken başucunda meleklerin, ayakucunda şeytanın durduğuna inanıldığından hem ayakucunda hem de başucunda oturanlar kaldırılır.

Can çekişen kişinin yanında yakınlarının ağlamasına ve bağırmasına kişinin canı bölünür diyerek izin verilmez. Kimi köyde kişinin kulağına ses gittiğinde aklının sıçrayacağına, kimi köyde de ses alması halinde kişinin tekrar canlanacağına inanılır. Kişi uzun uzun can çekişiyorsa kolay canını versin diye uzaktaki akrabalarının sırtı (elbisesi), fotoğrafı üzerine konulur¹⁸⁷.

Kişi öldükten sonra, ayakları, çenesi tülbentle çatılır. Eller yan tarafa konulur. Ceset donmadan karnının üzerine ağzı açık makas veya bıçak konulur. Böyle yapılırsa cesedin şişmeyeceğine inanılır. Üzerine beyaz bir çarşaf örtülür¹⁸⁸. Akçaeniş Tahtacılarında ölü gömme geleneğinde eğer söz konusu durum akşam vaktine doğru olmuşsa, ölünün gömülmesi ertesi güne bırakılmaktadır. Buna “ölünün gecelemesi” denir. Ölünün gecelemesi gerektiği durumlarda, köyde o anda bulunan “zakir”ler sabaha kadar saz çalarak beyitler okurlar. Evdeki herkes ağlar¹⁸⁹. Oysa Anadolu’nun genelinde, Mersin Yörüklerinde ve Eski atlı göçebelerde saz çalma adeti yoktur. Eski atlı göçebelerde kadın ve erkek ziyaretçiler geldikçe yas tutan kadınlar yüksek sesle ağlamaya, ölenin iyiliklerini, faziletlerini sayıp dökmeye, iyi bir koca, itaatli bir oğul veya kardeş olduğunu söylemeye başlarlar. Kadınların ağıtlarına, hıçkırıklarına dışarıda oturan erkeklerin inleвіşleri, ahları, ofları karışır. Yüzlerini güneşe doğru çevirip ya kolları veya elbiselerinin etekleri ile yüzlerini örterler. Bir müddet iç çektikten ve inledikten sonra yüzlerinin ifadesi ve davranışları yeniden normale döner¹⁹⁰.

Urfa’da ölünün üzerinden kedi atlamasını uğursuzluk sayarlar. Eğer ölünün üstünden kedi atlarsa, onun hortlayacağına inanılır. Ayrıca bu ilimizde, yeni gelinler, ziynet eşyaları ile beraber defnedilir. Sivas’ın bazı köylerinde de, ölüyü sevdiği

¹⁸⁷ Handan Çağlayan; *A.g.m.* , s. 86.

¹⁸⁸ Saadet Bilir; *A.g.e.* , s. 189.

¹⁸⁹ İsmail Engin; “Akçaeniş Tahtacılarında Ölü Gömme”,*I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı Sempozyumu Bildirileri*,Antalya,1993,s.40

¹⁹⁰ Henri De Couliboeuf De Blocqueville; *a.g.e.* ,s.70

eşyalarla gömdükleri, zaman kış ise, buna yatak-yorgan ilave edildiği tespit edilmiştir¹⁹¹.

Osmaniye’de ölü anındaki ağıt geleneği Mersin’deki ile benzerlik göstermektedir. Ölü evinde akraba olsun olmasın tüm kadınlar ölünün başında bir halka oluşturur. Ağıtı ölünün yakınlarından biri anası, bacısı, teyzesi, halası başlatır. Ağıt yakma işinin sıra ile yapıldığı da görülmektedir. Bu geleneğin kadınlar arasında yaygın olduğu, ağıt söyleyerek üç günden kırk güne kadar yas tutulduğu bilinmektedir. Hele ağıtçı denen ve çoğu kez kadın olan kişilerin varlığı ağıt yakmanın gelenekselleşmiş olduğunun kanıtıdır. Osmaniye’de ağıtçı, cenaze evine girerken yüksek sesle ağlamasıyla dinleyici ortamını hazırlar. Ölü evi, ağıtçıyı “Gördün mü başımıza ne geldi?” diyerek ağlayıp dövünerek karşılar. Ağıtçı kendine gösterilen yere oturarak kafiyesiz olarak söylediği, acı bildiren cümlelerle ağlamaya başlar. Ölü defnedilmemiş yerde yatıyorsa, elindeki mendili ölünün üzerinde sallayarak ağıtını söyler. Mendil yerine ölenin gömleğini, şapkasını, kadınsa eşarbnı kullanır. Ölü evi ölenin eşyalarını tek tek feryatlarla ağıtçının önüne atar. Ağıtçı, “soyka” adı verilen ölü eşyalarını sallayarak ağıt söyler. Ağıtçı, ağıtlarını “Haydi derdinizi yel alsın” diyerek bitirir¹⁹².

Bu arada bugün Türkiye’de halk arasında yaşayan Ölümle ilgili bazı deyimler (canı çıktı, ömür kuş gibi gelir gider, hasta zayıf ama canı içinde, kuş gibi uçtu vb.) Geleneksel Türk Dininden günümüze ulaşan kalıntılar olmalıdır¹⁹³.

Cenaze iki kişi tarafından yıkanır. Yıkama suyunun içine murtpürü, cennet meyvası, süpürge çiçeği, ıtırşah vs. konur. Yıkama suyu sıcak veya soğuk olmaz. Ölünün acı çekeceği düşüncesiyle su ılık hazırlanır. Aksi bir durumda vebalin yıkayan kişiye ait olacağı düşünülür.

Cenaze yıkanırken ilk olarak taharetlenir. Kefenliğin içine gelen sügeç (Taharet Bezi) ikiye bölünür. Ancak üst bedene kullanılan sügeç belden aşağıya değdirilmez. Bazı köylerde cenaze teneşire çıkarıldığından üstüne öncelikle üç tas su dökülür. Her tasın bir anlamı vardır. İlk tas; canın bedenden ayrılmasının çok zor olduğu ifade eder. İkinci tas; cenazenin annesinin sesini duyduğu için dökülür.

¹⁹¹ Yaşar Kalafat; *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, 1995, s.124

¹⁹² Erman Artun; Osmaniye’de Ağıt söyleme geleneği ve Osmaniye Ağıtları, www.turkoloji.cu.edu.tr

¹⁹³ Ruhi Ersoy; Türklerde Ölüm ve Ölü ile ilgili Rit ve Ritüeller, www.torkoloji.cu.edu.tr, s.2

Cenaze yıkandıktan sonra ters çevrilir. Üzerine üç tane taş (ardından birini daha götürmesin diye), bazı yerlerde yanına su ve lamba konur. Cenazenin ruhunun üç gün bu ışığa geleceğine inanılır. Teneşir tahtası ise üç gün kaldırılmaz. Bu inanışın eski Türkler'den günümüze aktarıldığına şüphe yoktur. Eski Türkler ,ölen kişinin ruhunun, şaman tarafından özel bir merasimle yer altı dünyasına götürülünceye kadar evde dolaştığına inanırlar,çünkü onlara göre ölü çevresinde olup bitenden haberdardır. Bu yüzden akrabalarına zarar verebileceği düşünülen ölü, merasimlerde etkisiz hale getirilmelidir¹⁹⁴.

Cenaze sabahı, yıkayanlara peştamalin arasına sünnettir diye bir kalıp sabun verir. Yıkayan kişi bazı yerlerde helalleşmek amacıyla para alırken, bazı yerlerde ise herhangi bir karşılık almadan cenazeyi sevabı için yıkar. Yıkama işi bittikten sonra, oğlu-kızı cenazenin elini sabunlar veya helallik su döker. Yıkama suyu daima başından ayağı dökülmelidir. Tersine dökülürse arkadan birinin daha öleceğine inanılır¹⁹⁵.

3.1.3.Kefenleme

Yörede kefen, *sır örtüsü* olarak kabul edilir. Dünyada çıplak olunmadığı gibi öbür dünyada da çıplak olmamak için kefenlenildiği söylenmiştir. Bölgede, eskiden elde dokuma astarlarla kefenlenen cenazeler, günümüzde *kabut* veya *şam* beziyle kefenlenir. Köylerde kefene “zarlık bezi” denilir. Kadın kefeni *gömlek*, *sıtır çapıtı*, *çiğın örtüsü*, *yağlık*, *yamşak* ile iki çadırdan oluşur. Kadın cenaze kefenlenirken dizlerine pamuk, imanına da gelin olurken kesilen kekili ve iman kağıdı konur. Başına bağlanan yağlının kenarına çiçek takılır. Peygamber nişanı olduğu için ölmeden önce kına yakılır. Gözüne de sürme çekilir. Burada belirtmek isterim ki Türklerin eski tarihlerden beri kefen kullandıkları kanıtlanmıştır. Kaşgarlı, ölü beylerin ve hanların üzerine örtülen bir kumaş olarak “esük” kelimesini vermektedir.. Bu kelime Minusinks Yazıtı’nda bulunmaktadır. Bir ölü, “Arkadaşlarım, birini kefen içinde gömünüz” şeklinde seslenir. L.Bazin (dilbilimci), esük kelimesini Orhun Yazıtları’nda ilk okuyan olmuştur : “cenaze kefenini getirdi ve onu dikti”¹⁹⁶.

¹⁹⁴ Aydın Durdu, Bircan Kalaycı Durdu; “Geçmişten günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm”, *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, Ankara, 1998, s.66

¹⁹⁵ Handan Çağlayan; *A.g.m.* , s. 116-117.

¹⁹⁶ Jean-Paul Roux; *Altay Türklerinde Ölüm*, (çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul, 1999, s.241

Erkek kefeni ise bir gömlek ve iki çadırdan (dış kefen) oluşur. Başına fes ile sarık yapılır. Kefene murt dalı (Mersin dalı), otçam konulur. Otçam kefen hazırlanırken yedi kişiye verilir. Bu kişiler yedi kere İhlas Duası'nı okur. Okunmuş ot çamlar, cenazenin belden aşağısına gelmeyecek şekilde kefenin içine serpilir. Böylece şeytanın gelmeyeceğine inanılır. Bunun dışında kefeneye zemm de dökülür. Savana sarılmadan önce günlük otuyla buhur yapılır. Kefene murt dalı koyma geleneği Kemaliye köyünde de görülmektedir ve totemizm kalıntısı olarak ele alınabilir; çünkü Mersin bitkisi bu topluluk arasında önemli bir kutsallığa sahiptir. Bu kutsallığın temeli yörede oluşan mitolojide de ter almaktadır. İnanişaya göre Mersin dalı kabir azabını hafifletmektedir. Kemaliye'de anlatılan inanişaya göre Driyope ve İyole iki kardeştir. Driyope evlidir. Bir gün ikisi de birlikte pınar kıyısına giderler. Çiçek açmış bir Mersin ağacı Driyope'nin ilgisini çeker, bir dal koparır. Dal koştuğu yerden kanamaya başlar. İstemeden bir Driyad'ı (bitkinin ruhu) öldürmüştür. Dehşet içinde kaçmaya çalışırken ayaklarını kimildatmadığını fark eder. Ayakları kök olmuş, bedeni ağaçlaşmıştır. İyole kız kardeşini kurtarmaya çalışır ama yararı olmaz. Bu sırada Driyope'nin kocasıyla babası görülür. Kucaklarında Driyope'nin oğlu yatmaktadır. Onların da ellerinden bir şey gelmez. Driyope çocuğunu bağrına basıp emzirmeye çalışır, ama göğsü de ağaçlaşmaya başlamıştır. Birlikte ağaç olmak için çocuğunu sınıksıkı sarar ama boşunadır, yalnızca kendisi ağaçlaşmaktadır. Umutsuzluk içinde bağıır. "Hiç günahım yok. Cezayı gerektirecek hiçbir şey yapmadım. Eğer yaptıysam yapraklarım dökülsün. Çocuğumu sütanneye verin. Oğlum dallarımın altında emzirsin. Büyüyünce de benim dallarımın gölgesinde oynasın, bana anne diye seslensin. Ama söyleyin ona sakın dal koparmasın hiçbir ağaçtan." der susar. Her yanı ağaca dönüşmüştür. Bu söylemlerle mezarlara mersin dalı bırakma geleneği arasında yakın bir ilişki vardır. Bu, eski çağlardan kalma bitkilerin de ruhu, canı olduğu inanişi ve doğa insan bütünleşmesinin günümüzdeki uzantısıdır¹⁹⁷.

Ölen kişi eğer bir genç kız ise iç kefeni çeyizinin en güzel kanefçe örtüsünden olur. Üzerine en çok sevdiği gömleği de giydirilir. Genç kız öldüğünde, kefeni gelin gibi hazırlanıp giydirilir. Gençlerin başına biden fazla yağlık bağlanır, yüzüne al örtülür. Yaşlı veya genç fark etmez, gözüne yıkandığı kazanın karasından sürme çekilir. Kefenlendikten sonra cenazenin açıkta kalması ayıp saydığı için savana sarılır. Genç kız

¹⁹⁷ Aydın Durdu, Bircan Kalaycı Durdu; *A.g.m.*, s.89

tabutunun üzerine gelinliği serilir. Yine kefenin içine çörek otu konur¹⁹⁸. Ermenek Başyayla kasabasında da beyaz patiskadan dikilmiş kefen, aralarına gül kurusu koymak suretiyle giydirilir¹⁹⁹.

Bölgede ve Anadolu'nun bir çok yerinde yapılan bu işlemler, eski Türklerde *ölünün süslenmesi* geleneğinden kalma olasılığı çok yüksektir. Eski Türklerde ölü yıkanmakta, temizlenmekte ve “düzenli bir şekilde” yatağına yerleştirilmektedir. Bu işlemler o denli önem taşımaktadır ki, yasak, ölü yıkayanları, her türlü kamu yükümlülüğünden muaf tutmaktadır²⁰⁰.

3.1.4.Ölüyü Gömme

Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra erkeklerden oluşan cemaat cenaze evine toplanır. Cenaze mezarlığa götürülürken çeşitli uygulamalar gerçekleştirilir. Örneğin, umduğun umacağın bu olsun diye arkasından oklava kırılır. Aydınlık olsun diye su dökülür. Kadınlar cenazenin ardından yedi adım yürür vs. Harput'ta ise cenaze evden çıkarıldıktan sonra bir tas yoğurt, bir kaşık ve ölünün en son olarak giyindiği ayakkabıları yabancı bir kişiye verilir. Bununla ruhun evi bastığı kabul edilen ağırlığından, kazvetinden kurtulmuş olduğuna inanılır.. Ayrıca ruhun memnun olacağı inancı ile öd ağacı ve buhur yakılarak dumanı evin dört bir yanına sindirilir²⁰¹.

Mezar erkek de göbek hizası, kadında göğüs hizası derinliğinde olur. Cenaze mezara yerleştirilirken sağ tarafına meyil verilerek yüzü kibleye çevrilir. Bu şekilde yerleştikten sonra kefenin bağları açılır. Cenaze önce sol kolu döşüne, sağ eli ensesine gelecek şekilde yerleştirilir. Gözünün ve ağzının bir kısmı toprağa belli bir seviyede gömülür. Daha sonra herkesin ölmeden önce hazırladığı lehit taşlarıyla mezarın içi döşenir. Bu taşların örülmesiyle mezarın içi adeta lahite benzer. Mezar tamamen kapatıldıktan sonra ayakucuna ve başucuna sibi adı verilen taşlar konur. Ayakucuna konan taşlar kadın mezarında dikey, erkek mezarında yatay olur. En son mezarın başına hazırlanan bayrak dikilir. Gelenek eski Türklerden süre gelmiştir. Eski Türklerde mezarlara bayrak asma geleneği de vardı. Bu gelenek Anadolu'da da görülmüştür.

¹⁹⁸ Gündüz Artan; “Gülner'da Bazı İnanışlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S.164, İstanbul, 1963, s.3002

¹⁹⁹ Mehbuse Yıldız; “Ermenek Başyayla Kasabasında Ölüm ve Cenaze Törenleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, S.226, İstanbul, 1968, s.4744

²⁰⁰ Jean-Paul Roux; *A.g.e.* ,s.240

²⁰¹ Rıfat Araz; *A.g.e.* ,s.121

Özellikle evliyaların ve büyük kişilerin mezarlarında. Mezarlara bazı Türkler bayrak veya bez asmışlardır; daha eski proto-Türk geleneklerini saklayan Türkler ise, at perçemi, tuğlar asmışlardır. Bazıları da yalnızca ölü veya yas evine asmışlardır²⁰².

Bazı köylerde ise mezar kazıldıktan sonra sağ tarafına sapıtma denilen ayrı bir yer açılır. Cenazenin sırtına topraktan yükselti yapıldıktan sonra mezarın tabanına pamuk serilir. Daha sonra cenaze sağ tarafının üzerine gelecek şekilde mezara yerleştirilir. Başının altına yastık konulduktan sonra kefenin bağları açılır. Gözüne bir avuç toprak serpilir. Kefenden alınan bağlar daha sonra mezarın başına dikilen bayrağa bağlanır. Defnetme işi bittikten sonra, tabut üç gün mezarın üzerine kapatılır. Üç günden fazla kaldığında ise cenazeye yük olacağı düşünüldüğünden cenaze sahibi tarafından alınır²⁰³.

Ölü mezara konulduktan sonra ve üzeri toprakla örtüldükten sonra topluluk mezarın başına oturarak, imam veya başka birisinin okuduğu Kur'an-ı Kerim'i dinler ve ölünün ruhuna Fatıha okur. İslamiyet'e göre bütün insanlar ister Müslüman olsun ister olmasın ölür de mezara konunca Münker ve Nekir adlı iki melek tarafından sorgulanır. Sorgu edilmesi sırasında imamın mezar başında verdiği talkin (telkin) sorgu sırasında ölünün korkudan dilinin kekelememesi içindir²⁰⁴.

Anadolu'nun çeşitli yerleşim merkezlerinde cenazenin gömülmesi sırasında ya da sonrasında gerçekleştirilen dinsel uygulamaların yanı sıra mezarlıklarda birçok inanç ve pratiğin, büyüsel nitelikli işlemlerin de yerine getirildiği görülmektedir. İzmir'in Menemen ilçesinde ölünün defnedilmesi sırasında mezardan bir başka ölüye ait kemikler çıkarsa, bunlar mezarın ayak ucunda toplanıp üzerine para atılır, ölen kişi bundan sonra gömülür. Aydın'da ise para, ölü mezara indirileceği sırada avucuna konur. Mersin'in Anamur ilçesine bağlı Çarıklar köyünde paranın ölünün ağzına sıkıştırıldığı görülür. Mezardan bir başka ölüye ait kemiklerin çıkması durumunda mezara para atma geleneğine yine Mersin'in bazı köylerinde, Kırşehir'de ve Çankırı'nın Subaşı köyünde de rastlanmaktadır. Mezara atılan paralarla mezarın önceki sahibinden satın alındığına, böylelikle öte dünyada her iki ölü arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlığın ve haksızlığın önlenmiş olacağına inanılır. Adana'da ölünün ağzına dünyadan doyumlu gitmesi için toprak konur. Tahtacılar arasında ise "gözünü toprak doyursun" denilerek

²⁰² Bahaeddin Ögel; *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.6, Ankara, 1985, s.12

²⁰³ Handan Çağlayan; *A.g.m.* , s. 88-92.

²⁰⁴ Aydın Durdu, Bircan Kalaycı Durdu; *A.g.m.* ,s.78

ölünün gözüne bir miktar toprak atılır. Bu yolla ölünün gözünün geride kalması engellenmiş olur. Anadolu'nun kimi yerlerinde ölünün elbiseleriyle, yatak döşegiyle, özel eşyalarıyla gömüldüğü görülmektedir. Sivas'ın bazı köylerinde ölüyle beraber onun sevdiği eşyalarının da gömüldüğü, mevsim kış ise üşümemesi için buna yatak, yorganın da ilâve edildiği; Urfa'da ise yeni gelinlerin ziynet eşyalarıyla beraber defnedildiği tespit edilmiştir. Bergama'nın köylerinde mezara ölünün eşyaları da konulmaktadır. Tahtacılar arasında da cenaze, elbisesi giydirildikten sonra kefene sarılmakta ve mezara serilen döşek ya da kilim üstüne yatırılmakta, başının altına da yastık konularak gömülmektedir. Yanına ölünün sevdiği kıymetli eşyaları da bırakılmaktadır.²⁰⁵

Anadolu'da ölünün gömülmesi sırasında yerine getirilen bir başka gelenek ise mezarın kazılması ve kapatılmasıyla ilgilidir. Tahtacılar arasında mezarı kazmak için toprağa kazmayı ilk vuran, daha sonra mezarın kapatılması sırasında da ilk toprak atan kişi olmalıdır. Ayrıca mezarın kapatılmasında kullanılan küreğin üzerindeki toprağın, ölünün hakkının geçmemesi için, mutlaka temizlenmesi gerekmektedir. Mezar kapatılırken toprak atılan kürek elden ele alınmaz; mutlaka yere bırakılır ve yerden alınır. Edirne'de küreği toprak atmak için bir başkasının elinden alanın öleceğine inanılır. Erzurum, Erzincan ve Sivas'ta kazma ve küreğin üst üste gelecek şekilde mezarın üzerine bırakılması başka ölüm olaylarına işaret olarak yorumlanır. Kayseri'de de küreğin elden ele verilmemesine dikkat edilir ve ölen kişinin yakınlarından başlayarak herkes mezara toprak atmaya çalışır. Mezarın kapatılmasına toprak atarak yardım edenlerin sevap kazanacaklarına inanılır. Gaziantep'te ise cenaze mezara indirildikten sonra orada bulunanlardan birisi bir avuç toprak alır ve bunu azar azar yakınındakilere dağıtır. Toprağı alanlar “fâtiha sûresi”ni veya bildiği bir duayı okuduktan sonra bu toprağı, ya kendi ya da toprağı veren kişi eliyle mezarın içine atar. Konya'nın Ermenek ilçesine bağlı Başyayla kasabasında tüm cemaat, birer küçük taşa “ihlâs sûresi”ni okuyarak bunu mezara atar. Bu şekilde ölen kişinin Hak nazarında günahlarının affedilmesinde yardımcı olunmak istenir²⁰⁶.

²⁰⁵ Nilgün Çıblak; Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.3

²⁰⁶ Nilgün Çıblak; *A.g.m.*, s.4

3.1.5. Taziye ve Belli Günler

Hemen her yerde cenazenin gömüldüğü gün yas yerinde yemek verilir. Bu yemekler ölü evinden ziyade akraba ve komşuların yapıp getirdiği yemeklerdir. Yemekten sonra mutlaka Kur'an okutulurken bazı tahtacı ve alevi köylerinde on iki imamların duası okunur.

Yörede bazı köylerde, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve yedinci günlerde mezarlığa gidilip, yemek verilme adeti varsa da çoğunlukla üçüncü gün helva yapılır, yedinci gün mezar ziyareti yapılır, yemek yenir ve mevlit okutulur.

Yörede 40. gün mezar çalısı açılır, kırk Yasin Dua'sı okunur. Kırkında etin kemikten ayrıldığına inanılır. Yemekle birlikte kurban da kesilir. Mezarlıkta bişi (mayalı hamur kızartması) ve şeker dağıtılır.

Elli ikinci günde, kişinin her azasının birbirinden, etinin kemikten ayrılacağına inanılır yine yemek yapılır mevlit okutulur. Bazı yerlerde bugünde kelle pişirilir ve "Papa" yemeği yapılır. Bütün bu yemekler rahmet olsun, ölünün önünde bulunsun diye yapılır²⁰⁷.

Şimdi ölümün arkasından yapılan Anadolu'da yaygın olan anma günlerine bir göz atalım.

a- İlk Gecesi: Ölünün defnedildiği günün ilk gecesi de anma günlerinden kabul edilebilir. Bu gecede tanıdıklar gelir, genellikle akşam namazı ile yatsı arasındaki süre içinde Kuran okunur dualar edilir, mevlit okutulur. Bu gecede ölü sahipleri genellikle yemek hazırlamazlar, bu işi komşuları üstlenirler. Bu gece aynı zamanda başsağlığı dileme anıdır da.

b- İlk Cuma: Defini takip eden ilk Perşembe akşamına bu ad verilir. Bu gecede ilk gecede olduğu gibi tören icra edilir. Misafirlere ikram edilen yiyecek ve içecekler nadiren yaşlı aileler tarafından hazırlanır. Bazı aileler, bu günden sonra yastan çıkarlar.

c- Haftası: Definden yedi gün sonra, yukarıdaki gibi icra edilen anma gününe denir.

²⁰⁷ Handan Çağlayan; *A.g.m.* , s. 92-93.

d- Kırkı: Definden kırk gün sonra icra edilen anma günüdür. Bu gün diğerlerinden farklı olarak tamamen cenaze sahibi tarafından organize edilir ve diğerlerinden geniş tutulur. Birçok kimse, bu günden sonra yastan çıkar.

e- Elli ikisi: Ülkemizin her yerinde olmasa da büyük bir bölümünde bu gün de yukarıdakiler gibi İslami geleneğe göre icra edilir.

f- Kara Bayram: Definden sonra rast gelen ilk dini bayram (Ramazan veya Kurban), Kara Bayram olarak adlandırılır. Bu bayramda ölü sahibi, dışarı çıkıp başkaları ile bayramlaşmaz. Başkaları kendilerine gelir, ama bu buluşmada bayram havası görülmez, sanki ilk günkü gibi acılar içinde ağlaşılar. Ev sahibi, bayramlarda görülen şeker veya tatlı ikramı yerine, çay veya acı kahve ikram eder.

g- Yıldönümü: Ölünün yıldönümü gününde, kırkıncı gününde olduğu gibi çok şümüllü bir anma gerçekleştirilir. Bu günde aile, diğer anma günlerine nazaran daha serbest hareket eder. Birçok kimse, bu günden sonra yastan çıkar²⁰⁸.

Eski Türkler de ölülerine “aş vermeyi” önemli görev sayar ve yoğ töreni dedikleri törenler düzenlerlerdi. İlk çağlardan aş doğrudan doğruya ölüye verilir, yani mezarına konulur veya dökülürdü. İslamiyet’in Türkler arasında yayılmasından sonra bu tören “sevabını ölü ruhuna bağışlamak üzere fakirlere yemek, helva vermek” şeklini almıştır²⁰⁹.

Bugün ölünün vasiyeti de yapılır. Ölünün eşyaları, giysileri yoksullara dağıtılır. Bazı bölgelerde senesinde de kurban kesilip yemek verilir. Tarsus’un Aliefendioğlu Köyünde, üçüncü gün yemeğine “himlen”; yedinci gün yemeğine “izbür-ü seni” denir²¹⁰.

Bütün köylerde başsağlığı cenaze gömüldükten sonra mezarlıkta dilenir. Bazı köylerde söylenen başsağlığı ve ölü sahibini teselli edici sözlerden bir kısmı şöyledir: “Allah sabır versin. Emir Allah’ın. Doğduğumuza inanıyoruz da öleceğimize mi inanmayalım. Gelinin gelmediği ev oluyor, ölünün gelmediği ev olmuyor. Allah rahmet etsin. Kara kazan hepimizin ocağına çöker. Ölenle ölünmez. Mekanı cennet olsun vb. gibi

²⁰⁸ Ruhi Ersoy; *A.g.m.*, s.5

²⁰⁹ Aydın Durdu, Bircan Kalaycı Durdu; *A.g.m.*, s.71

²¹⁰ Handan Çağlayan; *A.g.m.*, s. 92-93.

3.1.6.Ölümün Arkasından Söylenen Ağıtlar ve Yas Geleneği

Yörede ölünün ardından söylenen ağıtlar da başlı başına bir araştırma konusu olabilir. Burada birkaç örnekle yetineceğim. Özellikle 1938 doğumlu, İçel; Erdemli Kargıpınarı köyünde yaşayan Mehmet Doğan'ın doğduğu memleketi ziyarete gittiğinde, karşılaştığı olayları şiirsel bir dille anlattığı “Köyüme Gidiyorum” eserinden seçtim. İşte bunlardan sadece birkaçı...

Gidip de sılama varayım dedim
Virane yurtları göreyim dedim
Kuşlardan haber sorayım dedim
Sorsam haber verir mi kuşlar?

...Meydan da sordum da gitmiş yarısı
Toplanmış kahvedeymiş gerisi
Abdullah Onbaşı Nizam'la karısı
Bulamadım hepsi gitmiş komşular...

...Yıkılmış kaleler bulmuş yarısı
Beyleri hep ölmüş gördüm arıyı
Düğünler aşçısı Elif karıyı
Aradım sordum da göçmüş komşular...

...Oğlak kırıldığında kimse kalmamış
Süt pişirip yayık yayan olmamış
Fatma Halam da buraya gelmemiş
Ürkek ürkek bakar dağlar gardaşım...

...Ne annemi buldum ne de bacımı
Viran yapılara döktüm acımı
Felek gündüze kattı gecemi
Yatsam uykularım kaçtı gardaşım...

...Kanmayalım bu dünyanın demine
 Nerde fakir anası Deli Emine
 Ecel onları da katmış önüne
 Hepsi son durağı bulmuş kahveci...

Ciğerime çektim seher yelini
 Teyneli kesipde almış dalını
 Hüseyin'in kızı, oğlu, gelini
 Andızın dibine yatmış kahveci...

...Unutmadım gardaş elimi, obamı.
 Ayşe bacım ile garip babamı
 Pişik soğanla uyutan anamı
 Deyiver nereye gitti gardaşım²¹¹...

Yas süresi, ölüm anı ile başlar. Bu süre, kişilerin toplumsal statüsüne göre değişiklik arz eder. Kırsal kesimlerde yas süresi bir yıl veya daha fazla tutulurken, şehirlerde yaşayan ve devlet memuru statüsündeki ya da özellikli işlerde çalışanlar, bu süreyi daha kısa tutmaktadırlar. Yas süresince, yakın veya bildik kimseler yaşlı kişileri ziyaret ederek teselli edici ve avutucu bir takım sözler söyleyerek yaşlı insanların acılarını paylaşırlar, onların günlük hayata en kısa zamanda bağlamalarını arzu ederler. Yas süresi Anadolu'da çoğunlukla bir yıldır, ancak aşağıda temas edilecek olan anma günlerinden birinde de kişi, yastan çıkabilmektedir, ama en fazla yastan çıkılan gün "Ölünün Kırkınıcı Günü"dür²¹².

Burada son olarak söyleyeceğim; ölü sahibinin yasının hiçbir zaman bitmediği. Dünya da ve Türkiye'de her araştırma gösterir ki kültür sürekli değişmektedir. Ölümdeki inanış ve adetler ise değişim yavaş olmakla birlikte, bazı inanç ve adetler zamana ayak uydurulmayarak önemini yitirip kaybetmiştir.

²¹¹ Mehmet Doğan; *Köyüme Gidiyorum*, Mersin, 1998, s. 10-29.

²¹² Ruhi Ersoy; *A.g.m.*, s.11

DÖRDÜNCÜ BÜLÜM

BAZI TÜRK KÖKENLİ HALKLARIN ADETLERİNDE BENZER VE FARKLILIKLAR

4.1. Türk Kökenli Halkların Adetleri

Günümüzde Türk kökenli halkların, inandıkları ve uyguladıkları pratiklerin birçoğunun kökünün, tarihin çok eski zamanlarına dayandığını görmekteyiz. Bu pratiklere Anadolu'nun birçok bölgesinde de rast gelmemiz manidardır. Bu sebeple hazırlanan bu bölümün amacı Türklerde doğum-evlenme ve ölüm ile ilgili inançları ve uygulamalarda ki Anadolu versiyonları ortaya koymaktır. Ayrıca araştırmalarımızda Türk devletlerinde düğüne ve evlenmeye nasıl heyecanlandıkları ölüme ise nasıl etkilendikleri ve çok eskilere dayanan doğum, sünnet, evlenme, gerdek, ölüm, yağ, yas törenlerinin esaslarını günümüzde de yaşatmaya devam ettiklerini görmekteyiz. Türk devletlerinde uygulanan inanış ve pratiklerin, İslam dinine göre yerine getirilmesi ile birlikte, İslam dini öncesi Şamanizm devrine ait olan inançları da taşıması söz konusudur. Türk devletlerinde yapılan bu uygulamalar asırlar içinde bir takım değişikliklere uğramış olmakla beraber başlangıçta var olan adetlerin esaslarını yaşatmış ve yaşatmaya devam etmektedir.

4.1.1. Doğum

Aşerme, hamile kadının özellikle 3. ayından itibaren canının yiyecek bir şeyler istemesi olayıdır. İnanca göre, aşeren anne adayının arzuladığı şeyin temin edilmesi gerekir. Aksi halde rahimdeki bebek zarar görebilir. Aşeren annenin ihtiyacını karşılamak büyük sevaptır. Bizim, Bulgaristan, Irak, Suriye, Kırım, Dağıstan, Kuzey Kafkasya ve Azerbaycan'dan yaptığımız aşerme mahiyeti! bilgileri, aşermenin Türk halk inançlarında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bazı yörelerde 'yerikleme' olarak da bilinen aşerme inancı ile ilgili efsaneler de vardır. Iğdır'daki bir inanca göre, balığa aşeren annenin çocuğu ele avuca sığmaz. Bakü'deki bir inanca göre ise, geyik etine aşeren annenin çocuğu koşmayı çok sever. Bulgaristan Türklerinde, aşerince tavşan eti yiyen annenin çocuğunun üst dudağının yarık olacağına inanılır²¹³. Caferi inançlı

²¹³ Yaşar Kalafat; Anadolu ve İran'da Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.3

Türklerde “Aşerme” , “ağız pislği” olarak biliniyor. Bu tür aşeren hanımlara “ağız pis”denilir. Ancak bu ifadedeki pis, kirli anlamında değildir. Makbul olmayan, olması gerektiği gibi olmayan anlamındadır. “Nefsin gelebe çaldığı dönem” anlamındadır. Doğumla ilgili bir halk inancına göre de bazı çocuklar daha annelerinin karnında iken ağlamaya başlar anneleri ağlama sesini duyar. Bu tür bebeklerin anne ve babasının ölümüne yol açacağına inanılır. Anadolu’da ise, çocuk çok ve zamansız ağlarsa, bir türlü susmaz ise, “Anasının babasının başını yiyecek” denir²¹⁴.

Talişlerde hamile hanımın kızını oğlunu olacağını anlamak için ona her gün bir hurma yedirilir Buarada gelinin hiç haram yememiş bir kimse olması gerekir. Göreceği rüyada kızı veya oğlu olacağını görür inancı vardır. Bebek bekleyen kadın izinsiz bir şey yiyemez içemez, habersiz bir şey yiyen gelinin bebeği ileri de sabırsız, hayâsız olur inancı vardır. Yeriklemek de çok önemsendir. Yerikleyen kadına yeriklediği şey düşmanda da olsa istenilip verilmeli ve bu isteğe düşman da anlayış göstermelidir. Aksi halde vermeyen kimse günah iyisi /günah sahibi olur²¹⁵.

Padarlarda, çocuksuzluk boşanma sebebi değildir. Padarlarda kız ve erkek evlat farkı yoktur. ‘Çocuğum olsun sağlıklı olsun kız veya erkek fark etmez’ denir. Padarlarda çocuğu olmayan anne pire gider daha çok ağaç ziyaretlerine gidilir. Kerimli köyünde kapısının önünde bir ağaç bulunan Hacı Abdurraim Efendi bu türden bir pirdir. Bunlara ‘Efendi’ denir. Pire giden niyetli anne adayı üzerinden bir sap/ıp çıkarıp ağaca bağlar. Çocuk dünya gelince çocuğun bir eline para, eli bereketli olsun diye, diğer eline de çörek/ekmek hoş baht/bahtı açık olsun diye konulur. Erkek çocuğunun başının, yastığının altına daha güçlü olsun büyüğünce soyunu yükseltsin diye kılıç, hançer gibi kesici batıcı silahlar konur²¹⁶.

İran Caferi inançlı Türklerde, çocuğu yaşamayan anneler çocuğu yaşasın diye **İmam Rıza**’yı, **İmam Hüseyin**’i, **İmam Abbas**’ı ziyaret eder çocuklarının yaşaması için dua ederler. İmam Rıza ve **İmam Musa-ı Kazım**’ın **Bab-ül Havayic** (dilekler kapısı)olduğuna inanılır. Buralara her türlü dilek talebi için gidilir. Keza Hz. Ali’nin imam olmayan oğlu **Celal Abbas** (abulfaz) da **Bab-ül Havayic**’tir. Hz. Hüseyin **Bab-ül Şifa**’dır. (Rahmet ve Şifa kapısıdır) Diğer imamlar şifa veya rahmet kapısıdır²¹⁷.

²¹⁴ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.88

²¹⁵ Yaşar Kalafat; Talişlerde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.4

²¹⁶ Yaşar Kalafat; Padar/Patarlarda Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.2

²¹⁷ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.86

Afganistan bölgesinde yaşayan Hazaralar'da çocuğu olmayan kadınlar, koyun ve keçi kesilip soyulduktan sonra derisi alınır ve çocuğu olmayan kadın boynundan beline kadar bu deriye sarılarak yarım saat kadar bekletilir. Eğer bir ailenin erkek çocukları yaşamıyorsa da, doğan erkek çocuğa entari giydirilir, küpe takılır, çocuğun yaşaması için ona, Çalme (tezek) gibi çirkin ve kötü bir isim ya da Pir Muhammed, Şeyh Muhammed, Safi Muhammed, Muhammed Nazir gibi kutsal kabul edilen isimlerden biri verilir²¹⁸.

Padarlarda hamile hanım evladının cinsiyetini tayin için yararlı olacağına inandığı için aynaya bakabilir. Hamile hanım iğne, düğme bulursa kızının ve fakat sancak/kilitli iğne taparsa/bulursa oğlunun olacağına inanılır. Hamile hanımın, aşerme döneminde, aşerdiği yiyeceğe göre kızının veya oğlunun olacağına inanılır. Canı, şarap, turşu ekşi şeyler isterse, bunlara aşerer ise oğlunun olacağına, ayva nar gibi şirin tatlı şeyler isterse kızının olacağına inanılır²¹⁹. Azerbaycan Türklerinde bebek bekleyen geline aniden “elin neden böyle olmuş balım” diye sorulur. İhtiyatsız olarak gelin elinin içini açarsa oğlunun, elinin dışını gösterirse kızının olacağına inanılır²²⁰.

Padarlarda gelinin ilk çocuğunun oğlan olması isteniyor ise gelin yeni evine geldiği gün kucağına bir erkek çocuğu oturtulur. Bu uygulama Türk kültür coğrafyasının diğer halklarında da vardır. Bazı yörelerde bu kültüre mensup diğer halklarda, aynı maksatla gelinin yatağında daha gelin yatağına girmeden bir erkek çocuğu yatırılıp yuvarlanması sağlanır.

İran'da kendisini daha fazla hissettiren İmamet Kültü, İslamiyet'in bir tezahür biçimidir. Böyle olunca imam ve imam zadelerin isimleri dinî-İslâmî olmuştur. İran'da olduğu kadar yoğun olmasa da, bu isimler Anadolu'da da insanlara verilmektedir. İran'da çocuğu yaşamayan anneler çocuklarının yaşaması için İmam Rıza'yı, İmam Hüseyin'i, İmam Abbas'ı şefaath için ziyaret ederler. İmam Rıza ve İmam Musa-i Kâzım'ın, Babü'l- Havayic (Dilekler kapısı) olduğuna inanılır. Bu mübareklerin türbelerine her türlü dilek talebi için gidilir. Hz, Ali'nin imam olmayan oğlu Celal Abbas Abulfaz da Babü'l- Havayic'dir. Hz. Hüseyin Babü'l-Şifa (Şifa kapısı)'dır. Hz. Ali,

²¹⁸ Ali Çelik; Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.11

²¹⁹ Yaşar Kalafat; Padar/Patarlarda Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.2

²²⁰ Yaşar Kalafat; “Türk Halk İnançlarında Ters Motifi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.123, İstanbul, Mart, 1997, s.17

Babü'l- Keramettir. Hz. Fatıma, Kevser'dir. Hz. Muhammed, Babü'l- Rahmet ve Babü'l- Şifa'dır. Diğer imamlar da şifa, rahmet kapısıdır. Allah onlardan razı olsun²²¹.

Kıpçaklarda da eşik ecdatların ruhlarının yaşadığı mesken olarak kabul edilir. Ailenin ilk çocuğundan sonra doğan bebekler art arda ölürlerse, ilk çocuğu eşğin önüne getirip “Kardeşlerinin yaşamasını istiyor musun” diye sorarlar. O ancak, kardeşlerinin yaşamasını istediğini bildirince serbest bırakılır. Böylece, ilk çocuğun diğerlerinin yaşamasını istediğini ecdatların ruhlarına duyurmuş olurlar. Karakalpaklar, eskiden evde bir bebek öldüğünde onu mezarlığa defnetmez, evin eşğinin altına gömerlermiş. Çünkü, çocuğun ruhunun, evde yaşayanların türlü bela ve kazalardan koruyacağına dair kesin bir inanç söz konusudur. Fergana’ya bağlı Dağara kasabasında, bebeğin kesilen tırnakları eşğin altına gömülür. Öldükten sonra bu tırnakları, Deccal’a karşı sahibini koruyacağına inanılmaktadır. Semerkant’ta, gelin eve ilk geldiği günün gecesini, yüzündeki beyaz duvağıyla eşikte durur ve daha önce bu evde yaşamış bütün ölümlerin ruhlarına selam verir²²².

İran bölgesinde yaşayan Kaşkay Türklerinde oğlu olmayan aileye kor/ kör ocak denir. Kör ocak anlayışı Dede Korkut Destanı’ndan beri bilinen bir zihniyettir. Oğlu olmayan eve damat iç güvey olarak gitmez. Farslarda iç güvey töresi vardır ve buna “ev başı” denir. Ev başı töresi Türklerde yoktur. Kaşkayilerde “Al götürme” (al basması) nı önlemek için çadırın çevreğine (çadırı çevreleyen beze) çuvaldız ve iğne sancılar (batırılır). Demir’in al’dan kadını koruduğuna inanılır. İki demir birbirine vurularak ses çıkarılır ve “ burada demir var” denir. Kadının çevresine kömür ile siyah bir çizgi çekilir. Kömür sürülerek kadının yüzü karartılır. Erkekler hamile hanımın bulunduğu çadırın içine gelmezler dışarıda kurşun atarlar. Bir hayvan kesilir ve onun ağ ve kara ciğeri çıkarılıp bir sopanın ucuna takılır. Bu sopa yukarıya kaldırılarak havada daireler çizilir. İnanca göre al, loğusa kadınların ciğerini yemek için gelmektedir. Sopanın üzerindeki ciğeri yemesi sağlanılarak kadın korunmuş olunur. Çok ince bir sopa ile kadın döver gibi yapılarak “Kaç kara kaç, kaç kara kaç” denir. Kadının bulunduğu çadırın önünde at sesi çıkartılır. Bunun için bir erkek at getirilir, kişnemez ise, ona bir dişi at gösterilir. Loğusa hanımın bulunduğu çadırın önündeki ocakta sürekli ateş yakılır. Doğumdan sonra da aynı tedbirler sürdürülür. Kadının bilekleri kara iplikle bilezik gibi bağlanır. Bu uygulamalardan, demirin koruyuculuğu inancı Anadolu’da da vardır.

²²¹ Yaşar Kalafat; Anadolu ve İran’da Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr

²²² Hüseyin Baydemir; Özbekistan’da Ölüm Adetleri, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.5

Anadolu'da da iğnenin koruyucu gücüne inanılır. Bu döneminde kadına özel bir güzellik geldiğine, çarpıcı güzelliği gidermek için, geline, çocuğa ve süte kömürle kara çalınır. Erkek atın kişnetilmesi suretiyle korunma Doğu Anadolu'da da görülmektedir. Azerbaycan'da al karısından korunmak için su temsili olarak hançerlenir. Eşikte ateş yakmak da çok yaygındır²²³.

Ukrayna'nın Donetsk Eyalatında Ortodoks Türkleri olarak bilinen, Urum Türkleri'nde de bir çocuğun doğumu büyük bir şenliktir. Köylerde buna göz aydınlığı derler. Evlendikten uzun bir süre sonra çocuk yapamayan kadın büyük bir günah işlediğine veya birisi tarafından lanetlenildiğine, büyü yapıldığına inanır. Çocuğun doğumunda ise, çocuk, ekmek ve tuzla karşılanır. Hemen masa kurulur. Doğumdaki halk adetlerinden birisi de yeni çocuğun tuzlanmasıdır. Urum Türkleri hıristiyan olmasına rağmen eski Türk adetlerinin bir çoğunu sürdürmektedir ve bebek tuzlama da bir Türk adetidir. Urum Türklerinde doğum kutlamaya gelenler, çocuğun başına saçları aklaşncaya kadar yaşasın anlamında un serperler. Loğusa kadına nazar değmemesi için üç gün yabancından saklarlar. Doğumdan kırk gün sonrasına kadar kadın kirli olduğu gerekçesiyle, evden çıkarılmaz, kiliseye gidemez²²⁴

Borçalı Türklerinde bebek day duracağı zaman; “day dur dayın gelsin, çömçede payın gelsin” denir. O esnada çocuğun dayısı çocuğa hediye verir. Bu uygulama Doğu Anadolu'da da vardır. Bebeğe ad verme gibi uygulamalarda, baba tarafının etkinliği görülmektedir. Esasen bu gibi tespitler, irdelenilerek bazı önemli sosyolojik sonuçların çıkarılması mümkündür. Anaerkil , ataerkil gibi. Dişi çıkan çocuğa “hedik” yapılır. Hedik; buğday, kargıdalı (mısır), lobiya, kozlepesi (ceviz içi), maş, (küçük taneli fasülye) ile yapılır. Hedikten konu komşuya pay verilir. Hedik gönderilmiş kap boş iade edilmez. Çocuğun çıkıp düşen dişi “halvet yer” e atılır. Bu esnada “ay sıçan inci dişimi sana verirem, balta dişini bana ver” denir. Çocuğun ilk saçı bir yaşında kırkılır (tırış edilir) o saç terazide çekilir tartılır. Ağırlığınca delleye (berbere) pul (para) verilir. Çocuğun ilk tıraşı sağdan başlanarak yapılır²²⁵.

Padarlarda çocuk dünyaya gelince, muştuluk, şirinlik adına ufak bir şenlik yapılır. Uzun yıllar çocuk bekleyenler kurban keseler. 7 yıl çocuğu olmayan

²²³ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.21

²²⁴ Erdoğan Altınkaynak; Urumlarda Aile, Gelenekleri ve Kurumsal Yapısı, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.100

²²⁵ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.35

ailelerden 7 kurban kesenler olur. Çocuğu olmayan kadına ve çocuğu yaşamayan anneye ‘Hemzeti’ var denir. Böyle hanımlar için ‘Hemzet Duası’ yazdırılır ve bu adamın üzerinde taşınması istenir. Bu duanın Türk kültürlü diğer halkların halk inançlarında olduğu gibi suyunu içmesi de istenir. Böyle anneler ‘çocuğum olsun kırk yamaklı partar giyecem, dilener o para ile paltar veya kurban alıp keserim’ diye adakta bulunur. Böyle hallerde dilenen anne namzedi dilenme sebebini saklamalıdır²²⁶.

İlk bölümlerden itibaren görüldüğü üzere Anadolu’da ve bütün Türk topluluklarında doğum sonrası lohusalık döneminde hem annenin hem de çocuğun geçirdiği ilk kırk gün çok önemlidir. Annenin ve çocuğun çeşitli hastalık ve nazara maruz kalabileceğine inanılan ve ona göre tedbirler alınan bu kırk günlük sürenin bitiminde “kırklama” adı verilen bir tören yapılmaktadır. Kırklama çocuğun doğumundan sonraki kırkıncı günde yıkanması geleneği olup Anadolu’nun hemen her yerinde olduğu gibi Türkiye dışında yaşayan Türkler tarafından da halen yaşatılmakta olan bir gelenektir. Asıl amaç yeni doğan çocuğa yönelik bir tehlike olan “kırk basması”nı önlemektir. Kırk basması ise; doğumdan sonra kızları otuz beş gün erkekleri ise kırk gün etkilediğine inanılan batıl inanç olarak anlaşılmaktadır. Bulgaristan Türklüğü’nde ilk kırk gün içinde anne ve çocuk kesinlikle yalnız bırakılmaz. Eğer çocuk yalnız bırakılacaksa yatağının üstüne veya başucuna Kur’an, bıçak, makas veya ekmek bırakılır. Buradaki maksat, yalnız kalan çocuğa cinlerin veya kötü ruhların musallat olmasını önlemektir. Aynı uygulamayı Anadolu’da da görmekteyiz. Aydın’da lohusa kadının başucuna bıçak, demir parçası veya süpürge konulur ise cinlerden korunacağına inanılır. Korunma için maden (demir, bıçak, maşa) bitki (süpürge), toprak (taş-kaya), su, ateşten medet umulur. Uzakdoğu inançlarının anasır-ı erbaa kapsamına giren bu inançlar, Türklerin ilk inanç sisteminde de birer kutsal kültürler. Yine bu kırk gün içinde kırkını doldurmamış iki bebek, lohusa ve çocuğuna kırk basmaması için yan yana veya karşı karşıya getirilmez. İslimye’deki bu inanişta Anadolu’nun hemen hemen her yerinde; Kastamonu, İstanbul, Yusufiye, Mersin, Manisa, Pazarören, Eskişehir, Antep, Alacahöyük, Çorum, Isparta, Bayburt, Maraş, Balıkesir, Antalya, Sivas, Sinop, Afyon, İzmir, Konya, Kayseri, ve Ordu’da rastlamaktayız. İnceleme sahamızda yine bu kırk gün zarfında adetli bir kadın çocuğun bulunduğu odaya girmez. Girmek zorunda kalırsa da “annen de benim gibi” ifadesini kullanır. Erzurum’da, adetli

²²⁶ Yaşar Kalafat; Padat/Patar Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.3

iken veya gusül abdesti alınması gerekiyorken almadan kırklı görmesine gidilirse çocuğun ölümüne, lohusanın ruhî sıkıntıya düşeceğine veya anne ve çocuğun yüzünde yaralar çıkıp, annenin sütünün kaçacağına inanılır. Aynı şekilde Kıbrıs Türklerinde de ay hastalığında olanlar, kırklanmayan lohusalar ve yeni gelinler, çocuğun ölümüne neden olmamak için lohusaya gitmezler²²⁷.

Güney Azerbaycan'ın Avşar Türklerinde bebeğin kırkı dökülünce, ağırlıklı bir öğlen yemeği verilir. Bu yemekle ayran aşı pişirilir. Ayran aşının rengi ağ (ak) beyaz'dır. Ak uğurun simgesidir. Ak renkli bu aşın uğruna inanılır²²⁸.

Padarlarda çocuğa ismini Dede/Baba koyar, isimler bilhassa geçmiş babalardan alınır. Çocuk dünyaya gelince 'Uşak Görmesi' yapılır. Bunun için ufak bir merasim yapılır. Bebeği görmeğe ilkin kadınlar daha sonra erkekler gelirler. Diğer kesimlerden farklı olarak kırkı çıkmamış anne ve balasını görmeye ziyaretçi gelebilir. Padarlı ailelerde kırk çıkarılınca, kırk deliği olan bir süzgeç kullanılır bunun üzerinden su dökülür bunun için kadın bir molla veya dini bilgileri olan bir kadın çağrılır. Padarlarda kırk çıkarılmadan evvel '3 dökme', '7 dökme' ve daha sonra '40 dökme' işlemleri yapılır. Kırk çıkarmak, kırk uçurmak, kırk düşürmek ve şimdi de kırk dökme tanımları ile karşılaşılıyor. Kırklamak dökülen, çıkarılan, düşürülen ve uçurulan anlamları ile ifade edilebiliyor. Kırk inancının uzantısı Sibir Türk Kültür coğrafyasında da görüyoruz. Muhtemelen inancın menşei de buradadır. Evvelce saç-kut ve süpürge-kut bağlantısı itibariyle güney Sibiry Türk halk inançlarının ilişkisine şahit olmuştuk. Bu Altay halk inançları kırk konusuna da ışık mı tutuyor. Sibir halk inançlarında ölünün kırkı yapılıncaya ölünün garbi üzerinde müzik çalınır. İnanca göre ölüyü iyi ruhlar cennete ve kötü ruhlar da cehenneme götürmek isterler. İyi ruhlar müzikten hoşlanırlarken, şer ruhlar müzikten hoşlanmıyor. Hal bu olunca meydan iyi ruhlara kalır ve ölü cennete götürülmüş olur. Biz evvelce yaptığımız çalışmalarda kara iyelerin karanlık, loş, pis konulu, terk edilmiş hizbe yerleri sevdiklerini, sestem ve gürültüden rahatsız olup kaçtıkları veya öldüklerini tespit etmiştik. Padarlarda, bebeğin dünyaya gelmesinde anneye yardımcı olan ebeye altın veya elbiselik kumaş verilir. Padar sosyal yaşamında ebenin özel bir statüsü vardır. Çocuğu olan anneye kuymak yapılır. Oğuzlarda bu kuymak su ile yapılırken Padarlarda sütle yapılır. Padarların halk inançlarında "uşağın

²²⁷ Selma Ergin; Bulgaristan İslimye ile Kazan İlçesi Halk Kültüründe Kırklama Geleneği, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.3

²²⁸ Yaşar Kalafat; Karabağ Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.4

ninnisi nenni boş iken yellendirilmez, sallanılmaz. Uşak naraha/rahatsız olar”. Bebeğin beşiğinin beşik boş olduğu zamanlar sallanmaması gerektiği aksi halde rahatsız olacağı inancı Türk kültürlü halklarda oldukça yaygındır ve bize göre, diğer beşik merasimlerinden de anlaşıldığına göre bu bir sahiplenilme olayına mani olma uygulamasıdır. Bebek beşiğine beslemesiz konulmaz. Yeni elbise ilk giyilirken besmele çekilir. Boş eve selam verilir besmelesiz girilmez. Keza dükkân ilk açılırken de muhakkak besmele ile açılır. Bir yerde kara iyelerin daha evvel davranıp sahiplenmesini önlemek içindir. Padarlarda çocuğun ilk saç 1 yıldan sonra kırkılır/traş edilir. Traş işi evde yapılır. Kesilen saçlar temiz bir yere dökülmelidir. Keza abdest suyu da temiz bir yere dökülmelidir. Bebeklerin saçlarını çok kere anneleri keser. ‘Padarlar pahıl olur’ diye bir söz vardır. İlk çıkan diş için hedik pişirilir. Çıkan diş sıçan deliğine koyulur. Bu esnada ‘çürük dişimi sana verirem /veriyorum möhkem/muhkem dişini bana ver’ denir. Padarlarda geç yürüyen çocukların bir n evvel yürümelerini sağlamak amacıyla onlar pire götürülürler. Pire bir de horoz götürülür. Horoz kaçarsa yakalanıp kesilmez, ‘buranın malı oldu’ denir. Nezir verilir. Karapapahlarda Pazaryerinde veya nakil esnasında çuvaldan yuvarlanıp düşen patates veya soğanın yakalanmasında fazla ısrarlı davranılmaz ve onun için ‘yerin hakkı’ denir. Padarlarda da şeve/ kapının üst eşiğinin altında durulması uygun bulunmaz kan/evin eşiğinde oturulması uğursuzluk sayılır. Türk kültürlü halklarda evin koruyucu iyесinin evin eşiğinin altında olduğuna oraya basmakla onun incitileceği inancı vardır. Bu itibarla oraya basılmaz ve eşikte dikilerek konuşulmaz ya içeriye girilir veya dışarıya çıkılır.

Padarlar akşamdan sonra komşuya od, un gibi şeylerin verilmesinin doğru olmadığı türünden inançlara fazla itibar etmezler. Padarlarda ananın ve balanın kırkı çıkana kadar kapıya boşa kitlenmiş bir kılıf/kilit vurulur. Hamzetli/çocuğu olmayan kadın kısır kadın, üzerinde nuska/muska bulunan kişi bu eve alınmaz böyle kimselerin kırkı çıkmamış anneye ve yavrusuna zarar verebileceğine inanılır. Bu tür kimseler için “ayağı iyi düşmez” denir. Bu uygulamaya riayet edilmemesi halinde anneyi ve çocuğunu kırk basacağına inanılır. Tedavisi gerekir. Kırkı karışmış kimseler için ‘kırkı düştü’ denir. Tedavisi iki Çarşamba arasında perşembeye kalmadan yapılmalıdır. “Kırk Acar Cemi/Kırk açma merasimi için kovadan süzgece ve oradan da anne ve çocuğun başlarına ayrı ayrı su dökülür. Kırk suyu muhakkak temiz olmalıdır. Ayrıca Kırk alınan su da muhakkak temiz bir yere dökülmelidir. Kırk Acar ile Kırk dökmek aynı şeylerdir. Bunun için ilkin gusül abdestti alınır. Gusül alınırken,

“Guslün gusül için
 Gusülüm Muhammed ümmeti için
 Çimirem Zemzem suyu ile
 Kırkımı dökmek için” denir.

Açar Azerbaycan Türkçesinde anahtar demektir. Türk kültürlü halklarda içerisinde kırk tane üzerlerde Esmayı hüsnanın yazılı olduğu sembolik anahtarın bulunduğu taşlar vardır. Taslardan Azerbaycan’da da var. Bunlara ‘Korku Tası’ veya ‘Nazar Tası’ gibi isimler verilir. Anahtar ve kilitlerin baht bağlamak ve açmak büyü yapmak ve bozmak veya büyüden korunmak için kullanıldıkları bilinirken, Kırk Acar Cemi tanımlaması bize ilginç geldi. Bu ifadedeki acar hem fiil ve hem de isim olarak kullanılmış ve hem de uygulamaya ‘cem’ denilmiş.

Çocukken Kars çayında çimer ve sudan çıkıp giyinmeye geçmeden evvel boy abdestini daha tam öğrenmemiş olduğumuz o yıllarda;

“Gusülüm gusül için
 Pisliğim şeytan için

Paklığım Allah için” derdik. Zamanda İslam’da böyle bir niyet biçiminin olmadığını bunun sadece mistik kültür olduğunu öğrendik²²⁹.

İran İsmaili Türklerinde, çocuğa isim konulacağı zaman pire gidilir. Çocuğa ilkin ismi verilir, sonra pir dua okur. Çocuğun kulağına ezan, doğunca ailede okunur. Çocuğun doğduğu yere erkek giremez, ezan evin önünde daha ziyade erkek çocuk için okunur. Kadınlar dışarıya haber verirler. Son zamanlarda silâh atılmaya başlanılmıştır. İsimlerin sonuna muhakkak Ali ismi eklenir. Mehmet Ali, Seyit Ali vs. gibi; seyide–pire hediye götürülür. Her İsmailî esasen gelirinin % 10’unu pire verir. Kendisi götürür, uzakta olanlar için pirin halifesi dört-beş kişilik heyet ile dolaşıp paraları toplar. Doğum esnasında kurban kesilir. Etinden herkes yer²³⁰.

Padarlarda sünnet olan çocuğun sünnet parçası bir ağacın dalına asılır. Bu parça asıldığı yerde ne kadar çabuk kurur, ise sünnet yarasının o derece çabuk iyileşeceğine inanılır Padarlılarda kirvelik görevini akrabadan sıradan bir kimse de yapabilir. Belirli

²²⁹ Yaşar Kalafat; Padar/Patar Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr,s.5

²³⁰ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.79

bir kirvelik kurumu yoktur. Kirveler karşılıklı kız alıp verebilirler, kirveler arasında akrabalığa mani bir kural yoktur . Sünnet parçası Türk kültürlü halklarda çok kere temiz toprağa gömülür. Nadiren saklandığı da olur. Ağaça kurutulmaya bırakıldığını ilk defa tespit etmiş oluyoruz²³¹ .

Kaşkayilerde sünneti yapana, sünnetçiye “usta” denilir. Bu tabire geçmişte Anadolu’nun bazı kesimlerinde de rastlanırsadı. İki çocuk bir arada sünnet edilmez. Muhtemelen birisinin diğerini “ basma” sını önlemek içindir. Sünnet edilecek çocuk sayısı tek de olmamalı, bir çocuk daha bulunup ayrıca sünnet ettirilir. Anadolu’nun bazı kesimlerinde çocuk sünnet ettirildiği an bir kan daha akıtılır. Meselâ bir horoz kesilir. Sünnetçinin gelmesi harç gerektirdiği için bey sünnetçiye çağırınca obanın fakir çocuğunu veya çobanın oğlunu da sünnet ettirir. Sünnette toy tutulur (yapılır). Kaşgaylarda “cengi” olarak bilinen yarı çingene bir grup vardır. Bunlar çağrıldığında saz ve nağara çalarak eğlence oluştururlar. Ayrıca; berberler, gezici dişçiler gibi meslekler de cengilerin içinden çıkar. Sünnette yenilir içilir. Sünnete gelenler hediye getirirler. Yakınları davar getirir. Sünnet olmaya “kişi olmak” denir. Sünnet göçe yakın yapılmaz, göçte sorun çıkabilir.

İran, Borçalı yöresi Türklerinde “kirve” çok önemlidir. Kirve kutsal kabul edilir. Onun âdeta dokunulmazlığı vardır. Kirvelik kurumu nesilden nesile geçer. Kirvenin oğlu, onun oğlu o ailenin kirvesi sayılır. Ve kirve ile aynı itibarı görürler. Kirve olacak kimseye elçi gider “razılık” alır. Sonra konaklık (ziyafet) verir. Kirvenin damının üstünden geçme, içeriye toprak elense kıyamete kadar kirvenin sende hakkı kalır, diye bir inanç vardır. Kirveden kız alıp verilerek akrabalık yapılmaz. Kirvenin nesilden nesile geçen mirası bölününce atadan gelen kirveler arasında da bölünür. Bu hep devam eder ve o aile için başka kirve tutulmaz²³² .

İran İsmaili Türklerinde, Sünnette pirin rolü yoktur. Kurban kesilir, tek bir çocuk sünnet yapılmaz muhakkak yanına eş veya eşler eklenir. Atabek (kirve) bir sini bezetir. Üzerine ters çevrilmiş bir sofraya konulur. Çocuk bunun üzerine oturtulup sünnet edilir. Sünnetli tepsisini ve yiyecekleri alır gider. Atabeke ömür boyu saygı duyulur. Her önemli adımda ona sorulur. Sünnet olan kişi Atabekın kızını alabilir²³³ .

²³¹ Yaşar Kalafat; Padar/Patar Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr,s.6

²³² Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr,s.36

²³³ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.79

4.1.2. Evlenme:

Tatar Türklerinin düğün gelenekleri misalinde de biz insanların tabiattan merhamet umma, kötü ruhlardan korunma, doğaya tapma, temizlenme gibi birçok eylemleri görebiliyoruz. Düğün gelenekleri ile ilgili günümüze ulaşan metinler, bize doğa kültürünü, babaların ruhuna saygı göstermenin arkaik motiflerini de açıklamaya yardım ediyorlar²³⁴.

Gagauz Türklerinde büyüklerin bir kızı beğenmesi veya gençlerin birbirlerini beğenmeleri sonucu, kız evine aracı kadın gönderilip onların niyeti araştırılır. Kızın annesi kocasına sormak için izin ister. Şayet cevap olumlu gelirse erkeğin babası ve annesi yanlarına şarap alıp kızı istemeye giderler. Uzun sohbet sonrasında onlara, suvat olmaya geldiklerini söylerler. Şayet razı olurlarsa, birlikte şarap içerek ilk bağlantıyı(söz kesimi) yaparlar²³⁵.

Kaşkayilerde aile hayatı Türk göçebe kültürü itibarıyla önemli hususlar içerir. Türklerle evlenme prensiptir. Ešte aranılacak vasıfın başında, Kaşkayi sosyal yaşamının zor şartlarına uyabilmesi gelir. Kaşkayilerde erkeğin eşini boşaması çok çirkindir. Çocuğu veya oğlu olmayan Kaşkayi ikinci veya üçüncü eş alabilir. Erkek evlat doğurmayan hanımlar kocaları için eş aramaya çıkarlar. Dul kalmış bir kadın, kesinlikle evlenmez. Sadece, çok genç dul kalmış ise ve kocasının kardeşi talipli olur ise evlenebilir. Kaşkayilerde takas usulu evlilik de vardır. Buna kav- be-kav (sığır – sığira) denir. Al bacımı eş eyle ve ver bacımı eşim olsun, denir. Kız kaçırma yöntemi ile evlilik vardır, ancak el içinde iyi sayılmaz. Bu itibarla yok denilecek kadar az rastlanır. Kızın kendisi kocaya kaçamaz. Kız istemediği hâlde oğlan kızı kaçıtır ise, öldürürler. Amca çocukları arasında evlilik olur. “Emmi uşağlarının nişanı tanrı yanında bağlanmıştır. Doğuştan nişanlı sayılırlar” denir. Kan davası gütmek vardır. (s.23) Kaşkayilerde kan davasını önlemek için beyler araya girerler, davacılar davalılarından af ederek vazgeçerler. Davalıdan kız almak suretiyle barışmak olur (kız kan yerine geçer, inancı vardır). Ailede uygun olmasa da bir çobanın kızı bir ağanın eşi olabilir. Kan karşılığı kan alınarak veya arsa, hayvan alınarak bağışlama yoluyla barışma olabilir. Evliliklerde evlendirilecek kızın kanaati nadiren sorulur. Eskiden tamamen babanın

²³⁴ Çulpan Zariyova ÇETİN; Tatar Türklerinin Düğün Geleneği, www.turkoloji.cu.edu.tr,23

²³⁵ Doğan Kaya; Gagauz Türklerinde Düğünle ilgili Terimler, www.turkoloji.cu.edu.tr,s.2

dediği olurdu. Düğünler üç - beş - yedi gün sürer. Bir ailenin ortalama on oğlu olur. Beş erkek evlât o toplumda saygınlık için şarttır²³⁶.

İran Türkmenlerinde *seç gece* uygulaması vardır. Bu gecede ot/ateş yakılır Her yıl bu gecede herkesin kısmetinin belirlendiğine inanılır. Bu gece ayı/meret ayında berat gecesindedir. Od yakılırken;

Şaman od

Boldum şad

Korlap (parlamak) üstümden döktüm

Zorkap (yalvarmak) günahlarımı döktüm

Hayır kıl sen işimi

Gorap (görüp) sakla başımı

Kem etmegil aşımı

Uzak (çok) yaşat yaşımı

Sığındım sana Zalap

Kaymağım meni Horlap (horlanmak)...

Diyerek birisi ak (uzun) bir gömlek giyip başının üzerine bir cam kap koyar. Camı şakırdatarak od/ateşin etrafında döner²³⁷.

Türk kültüründe aile kurmak, soyun devamını sağlamak ve toplumun gereklerini yerine getirmek amacıyla evlilik şart görülmüştür. Toplumları ayakta tutan bireylerdir. Bir toplumda zihinsel ve bedensel açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesi için de aile kurmak gerekmektedir. Aile kurmanın ilk aşaması evlilik, evliliğin ilk aşaması da kız istemedir. Bu başlık altında kız istemeye bağlı olarak hediyeleşme geleneği üzerinde duracağız.Kazak Türklerinde kızla erkek tarafının anlaşmasıyla birlikte hediyeleşmenin ilk adımları da atılmış olur. Sonraki dönemlerde de hediye alışverişi karşılıklı olarak devam eder. Erkek tarafından bir grup, kızını istemeye gider.Kızını istemeye giden erkek tarafı, kızın babasına iyi cins bir at götürür. Kız tarafının istediği hediyeler, düğün için alınacaklar ve “kalım/kalın” adı verilen başlık parası hakkında konuşmalar yapılır.

²³⁶ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.25

²³⁷ Yaşar Kalafat; Horasan Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.13

Kalım genellikle büyük baş hayvan olur. Deve, hızlı at, pahalı halı, elmas kılıç, kürk vb. gibi değerli bir eşyayı kalım olarak verebilirler. Kızın babası da iste meden sonra oğlana “çapan” adı verilen bir giysi gönderir. Erkek ve kız tarafı her gidiş gelişte birbirlerine hediyeler verirler. Oğlan kimsesizse, parası yoksa kız ister, ama başlık parası yerine kız tarafına gidip işçi olarak çalışır. Maddi durumu kötü olan aileler ise beşik kertmesi yaparlar. Böylece kız beşikteyken hazırlıklara başlanmış olur. Beşik kertmesi yapan ailelerde erkek tarafı kız tarafına başlık parası olarak büyük baş hayvan verir. Kız tarafı da yavaş yavaş çeyizi hazırlar. Zenginler genellikle beşik kertmesi yapmazlar²³⁸. Türkiye’de de evlenme âdetleri ve bu âdetlere bağlı olarak gerçekleştirilen hediye alışverişi Kazakistan’dan pek farklı değildir. Anadolu’nun hemen hemen bütün şehir ve köylerinde birbirinden az çok değişiklik gösterse de genellikle benzer uygulamalar yapılmaktadır. Ancak Türkiye’de kalın yani başlık parası isteme geleneği oldukça zayıflamıştır. Sadece Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin bazı köylerinde bu gelenek devam etmektedir. Örneğin Elazığ’ın köylerinde başlık/kalın, gelin olacak kızın ailesinden kaynaklanan statüye, bir de gelin olacak kızı isteyenlerin statüsüne göre belirlenen bir sosyo-kültürel değerdir. Elazığ’da başlık parası yerine daha çok “süt parası” verilir. Başlık parası istemeye utanan kimseler, süt parası isterler.

Kaşkayilerde nikâh merasiminde mollaya lüzum görülmez. “Arap işidir” denilir. “Fılanca ile falanca evleniyorlar, babaları da bu evliliğe razıdır” denilir ve bir kâğıt yazılır; böylece evlilik hayatı başlamış olur. Gelin baba evinden çıkınca üç defa evin etrafında döner, baba ocağını öper ve sonra evin eşliğinden dışarı çıkar. Gelinin beline kuşağını erkek kardeşi olmazsa emmioğlu o da olmazsa aileye yakın bir erkek bağlar. Bu kuşakta ekmek, tatlı ve üzerklik bulunur. Gelinin atının terkine erkek çocuk bindirilir ise ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır. Oğlan evine düğün sırasında “toyhane” denir. Gelin adayı toyhaneyi görünce veya müziği duyunca yarışa başlamak için; at binilir ve toyhaneye kadar yarışılır. İlk gelen atlı *baydaktaki* asılı kısmı silâhla vurur. Vuran kimse, damadın babasından koyun veya koç hediye alır. Sonra gelin gelir. Gelin gerdeğe *toyhanede* girer. Burada gelini yabancı erkek görmez, yüzü örtülüdür. Düğünün ortasındaki ocaktan bir ocaklık ateş, söndürülmeden damadın ocağı yakılır. Bu ocak düğün sırasında geçmemelidir (sönmemeli).Kaşkayi Türklerinde çeyiz sergilemek ayıptır. Kadının bedenini örten örtü bile sergilenmez. Atıcılara, binicilere ait eşyalar

²³⁸ Gülda Çetindağ; Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı olarak gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme, www.millifolklor.com,s. 3

sergilenir. Bu arada kına gecesi yapılır ancak damat yoktur. Gelinin çeşitli süsleri vardı. Bunlardan *mihen*k, kurutulmuş küçük çiçeklerden oluşur. Bu kokulu bitkiler ipe boncuk gibi takılırlar sonra gelinin boynuna takılır. *Melha*, çok küçük tohumlar renk renk boyanır kolye gibi geline takılır. Başka bir mücevher ve makyaj yapılmaz²³⁹.

Elseven Türklerinde iki tür evlenme yapılır. Bunlardan birisinde kız ailesinin büyüklerine danışmadan evlenmek istediği erkeğe kaçar. Bu türden evlenmede damadın babası olaydan birkaç gün sonra taife ve akrabaları ile birlikte gelinin babasının evine gelir ve “razılık” alır. Bu görüşmede ağır yemek ikramı pek olmaz. Anadolu’daki “şerbet içme” uygulaması türünden bir “söz kesme” yapılır daha sonra normal prosedür sürdürülür ve düğün yapılır. İkinci yöntem evlenmede ise damadın atası (babası) birkaç ağsakalla birlikte kız evine elçi gider. Bu ilk temasa “danışık” denir. Bu merasimde yemek ikramı da olabilir. Bundan sonra her iki taraf temsilci seçerler, temaslar başlar. Her defasında ağırlıklı olmasa da yenilir içilir. Bu arada “kebin” kesilir ve “süt pulu” görüşülür. Tarafların anlaşıkıkları miktara “kes mat” denilir. Süt pulu uygulaması Anadolu’da “süt hakkı” olarak bilinir. Kız kaçırma suretiyle yapılan evlilikteki “razılık” barış için yapılmış bir nevi haklaşmak helalaşmak uygulamasıdır. Anadolu’da büyük aileler arasındaki ihtilaflarda bilhassa aşiretler arasındaki ihtilaflarda toplu yemekler yenilir.

Hamse Türklerinde gelinin atabası(babası) halet (elbise-kumaş-hediye) olarak 40 kişilik bir hazırlık yapar. Gelinin dayına “dayı yolu” amcasına “emi yolu” denilen hediyeler hazırlanır. Bunların arasında giyeceğin yanı sıra koyun türünden haletler de olur. Gelinin nine ve dedesine de kıymetli hediyeler alınır. Geline çeşitli takılar alınır. Gelinin atası cehiziye olarak ev eşyaları hazırlar. Eve girdikten sonra, gelin yeni evinin tandırı etrafında dolaştırılıp peyandoz denilen ufak bir halı üzerinden özel odasına alınır. Gelin oturmak istemez, damadın atası geline oturması için bir koyun veya inek hediye alır. Bunu alan getirir razı olup oturur. Bu esnada büyük bir sini içerisinde çeşitli tatlı yiyecekler getirilir. Bunları iki aksakal tabaklara bölüp ikrama başlar. İkrandan tadan misafirler bir miktar para verirler. Buna “toyane” denir. Bu paralar damadın atasına verilir. Davetli misafirlere mevsimine uygun olarak çorbadan başlanılarak çeşitli etli ve sebze yemekler ikram edilir. Pilav ve sonunda sütlü hamurlu tatlılar ikram edilir, misafirler dağılırlar. Anadolu Türk düğünlerinde de gelin veya damat daha ziyade de

²³⁹ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.25

damat kaçırılır. Kız evinden ise geline ait bir eşya kaçırılır. Sağdıç veya saldıç kaçırılanlara hediye verir, geri alırlar. Kaçırılan damat bazan bir yere saklanılır. Bazanda ıslatılır. Bazı tarihi metinlerde tahtına oturmadan Hakanın boynuna kement takılır, bununla yönetime gelince halka zulmetme canın tatlı olduğunu hatırla denilmiş olunur. Damada yapılan baskılarla da ilerde aile fertlerine iyi davran denilmiş olmaktadır. Özbek Türklerine, gelecekte yaşlılara iyi davranması için bu türden uygulamalar yapılır. Yeni gelinin bu yöntemle hediye almasının başka bir uygulama şeklide gelin oğlan evine gelip gelin olduktan sonra yakın komşuları gezmesi şeklinde yapılır. Türkmenistan Türkmenlerinde gelinin “akrabaları selamlama” merasimi yapılır. Hediyeler bu şekilde alınır. Gagauz Türklerin de ise damat ve gelin yeni evlerine ilk gidişleri esnasında hediyeler, uzun bir sopanın üzerine asılır²⁴⁰.

Lenkeran Talişlerinde kismetinin açılmasını isteyen kız su üstüne çay başına gider. Su çarşambasına katılır. Bunun için kız met bekleyen kız çarşambada su başında iken, bir oğlan uşağı gelip, onun üzerine su serpmeli / çilelemeli ve “gelen yıl kendi evinde su başına gidesen” demelidir. Talişlarda genç kızların kismetlerinin açılması için Muharremlikte / Muharrem ayında, kızların ihsan yemeğine gidince, toya, düğüne gider gibi süslenir, bezenir kismetleri için dua ederler. Lenkeran Talişlerinde başlık parası ayrı ve süt pulu / süt payı ayrıdır. Başlığı toyun hazırlığı döneminde oğlan evi kızın babasına verir. Bu esnada kız babası oğlanın elçilerine “Kızım satılık mal değil ki, gücün neye çatarsa /yeterse gel al” der Başlık parası ile süt hakkı diğer Türk kültürlü halklarda farklıdır²⁴¹.

Kuzey Afganistan'dan Makedonya'ya kadar, Türkler arasında örneklerini tespit ettiğimiz, kilitle baht açma veya baht kapama inancı Anadolu ve Azerbaycan'da "kilit asmak" şeklinde geçerken, İran'da "kulplu kulplamak" olarak bilinmektedir. Mezar-ı Şerif'de Hz. Ali'nin türbesinde ve Üsküp'te tarikat tekkelerinde biz bu uygulamayı resimledik. Gerdek gecesi damadı başarısız kılmak için yapılan büyü türünden uygulamalar, Anadolu, Azerbaycan ve İran'da da görülmektedir. İran'da böyle erkeğe, "bağlı" denilmektedir. Yapılan işlemin adı "hapsetmek"tir. Bu işi "cadı"lar yapmaktadır. Bağlı erkeğin açılması için de bazı uygulamalar vardır. Ayrıca, muhtemel bir bağlanma olayına karşı tedbir almak üzere yapılan işlemler de vardır. Azerbaycan ve Anadolu'da

²⁴⁰ Yaşar Kalafat; Hamse kültüründe Halk kültürü, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.5

²⁴¹ Yaşar Kalafat; Talişlerde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.6

olduğu gibi İran'da kuşak, kemer, belbağı, kemerbent bağlama inancı vardır. Çok kere kemeri küçük kardeş bağlar. Kemer, namusun ve iffetin simgesidir²⁴².

Padarlılar erken evlenmezler. Ekonomik vesair cihetlerde kendilerini yeterli görünce evlenip yuva kurmak isterler. Padarla evlenme yöntemi olarak kız kaçırarak veya ere kaçmak suretiyle evlenme kesinlikle görülmez cinayete yol açar, bu şekilde evlenen çiftler çok ayıplanır. Padarların evlilik türü sosyal ilişkilerinde adeta öz kanunları vardır. Bir kadına yan gözle bakılması ciddi kavgalara yol açar kan dökülebilir. Çevre halkı Padarların bu özelliklerini bildikleri için onlardan çekinirler. Padarlara ‘Kulak Kesen’ denir. Padarlar muhakkak silah gezdirirler. Padarlarda kızı evlendirilecek ailenin kızının kanaati eş seçiminde sorulur. Ancak sormayan Padar aileler de vardır. Padarlarda babanın, ailenin kanunu geçerlidir. Bir Padar aile dışarıya mesela Lezgiye* kızını vermez ama Lezgiden kız alınır. Sünni Padarlarda Şii inançlı olanlara kız verilmez. Padarlarda tek eşli evlilik esastır. Avradın/hanımın sözü ailede geçerlidir. Padar ailde gelinin çocuğu olsun veya olmasın eş boşamak yoktur. Eşler arası sadakat esastır. Yakın kohumluk yoktur. Aile içi yakın evlilik görülmez. Erkekler adeta kadınlarına eşlerine tabidirler. Büyük aile tipi ile toplu halde yaşarlar. Aile reisi baba yokken amcadır. Gelin ayrı eve gelmez, aynı evin içinde ‘gelin otağı’ olur. Gelin için ayrı ev dikilende/yapılınca gelin otağı dağıtılmaz aynen muhafaza edilir. Padarlarda fazla şatafatlı eve itibar edilmez. Evler daha sade yapılırlar. Ailenin büyükleri daha çok kız çocuğunun arkasında durur ona destek olurlar. Evini terk edip baba evine dönmek zorunda kalan Padar kızının sorumlusu onun kocasıdır. Bununla beraber evin Sırrı evde kalmalıdır. ‘Ağzın kanla dolmuş olsa dahi kusma’ denir. Yakın akrabaları ile birlikte Padar ailesinin hayatında/bahçesinde muhakkak bir it olur²⁴³.

“Kız beşikte çeyiz sandıkta” sözü Anadolu’daki her anne için geçerli hâle gelmiş, kız evladı olan, varlık-yokluk dinlemeden çeyiz hazırlamıştır. Çeyiz, hem kızın hem de ailesinin varlığı, emeği, şerefi, namusu, güvencesi, haysiyetidir. Bu bakımdan kız çeyizine, daha o beşikteyken başlanır. Kazak Türkleri arasında gelin edilen kıza verilecek olan “düniye mülük” (dünya malı)’e “casav” adını verirler. Kazaklar kız çeyizine büyük önem verdikleri için kıza her çeşit iyi eşya alınır. Bu eşyalar kızın kendi

²⁴² Yaşar Kalafat; Anadolu ve İran’da Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.2
***Lezgiler** (**Lezgice**: лезгияр), Kuzeydoğu Kafkasya’da Azerbaycan’ın kuzey ve Dağıstan’ın güney kesimlerinde yerleşik halk. Kafkasya’nın yerli halklarından biridir. Konuştıkları dil **Lezgice** veya **Lezgince** olarak adlandırılır.

²⁴³ Yaşar Kalafat; Padar/ Patar Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr,s.43

evinde kullanacağı eşyalardır. Kazakistan’da çeyize önem verildiği için kızın şapka, altın, kıyafet, tabak, çanak gibi pek çok çeyizi olur. Kızın çeyizi, oğlan evinden gelenlerle birlikte gönderilir. Oğlan evi gelip çeyizi almadan, kız tarafı çeyizi götürmez. Kazakistan’da kız tarafı yatak, yorgan, yastık yapar. Kız annesi kızın bütün ev ihtiyacını hazırlar. Örtüleri, güzel desenlerle, örneklerle işler. Kız evi kızlarına dört mevsimlik kıyafetini baştan aşağı çeşit çeşit alırlar. Bunlar mağazadaki gibi sergilenir . Türkiye’de de kızın ailesi tarafından el işleri, yatak, yorgan gibi işler yapılır ve bunlar “çeyiz serme”adı altında sergilenir. Türkiye’de el işleri sergilenirken, Kazakistan’da daha çok kıyafete ağırlık verilir. Bu durumda da çeyiz görmeye gidenler hediyeler götürürler. Kız, düğünden sonra bu çeyizlerin bir kısmını kendisi kullanır, bir kısmını da damadın yakınlarına dağıtır²⁴⁴. Türkiye’nin hemen hemen her yerinde kızın çeyizi, oğlan evi tarafından alınıp yeni evine götürülür

Padarlarda gelin baba evinden çıkmadan oğlan evi bir eşya çalmak ister kız evi ona mani olmaya çalışır. Gelinin beline kırmızı kemeri oğlanın kardeşi bağlar. Bağlayana kız evi para verir. Kızın/gelinin kızıklarını/altınlarını oğlanın/damadın bacısı takar. Ona kız evi hediye verir. Anadolu Türk halk kültüründe kız baba evinden bir şey götürmek için uğraşır, hiçbir şey bulamazsa sırtını duvara sürerek biraz sıvadan kireç alayım, dermiş, diye bir espri vardır. Padarlarda gelin baba evinden çıkarken kendisi birlikte, sandığına Kur’an-ı Kerim, Ayna, Lamba, Çörek/ekmek ve tuz koyarlar. Gelin baba evinden çıkınca sağ eline pul sol eline çörek bağlanır. Bir tane diri/tam çörek/ekmek ve tuz götürülür. Gelinin ayağına bir kurban kesilir, kurbanın kanı oğlanın ve kızın anına sürülür. Gelinin başına oğlanın anası nohut, şirin saçı yapar. Gelin yeni evinin kapısına/eşiğine bastırılmaz, geline tabak sındırtalar veya büyük bir kabın içine, nohut, un, düğü konular gelin onun üzerinden atlatılır. Yeni gelin, ilk günden itibaren hemen konuşmaya başlamaz, yaylık bağlar, ölene kadar kaynanasının yanında çörek yemez ve uzun süre yaylıklı olmalıdır²⁴⁵. Padarlarda gelin oğlan evinin eşiğinin önüne gelince gelinin başına saçıyı oğlanın anası damın üstünden yapar. Bu saçının içerisinde diğer bölgelerde olduğu gibi, Pul/para, çeşitli konfetiler, şekerler, düğü, pirinç ve benzerleri bulunur. Amaç her kesimde aynıdır. Gelinin bereketi bol olsun. Serpilme işi bacadan yani yukarıdan yapılır, bunda ‘Allah başından, yukarıdan döksün’ inancının

²⁴⁴ Gülda Çetindağ; *A.g.m.* ,s.8

²⁴⁵ Yaşar Kalafat; Padat/Patar Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr,s.2

izleri vardır²⁴⁶. Padarlarda gelin geldiği zaman hemen oturmaz kaynanası ona “Düz-ayak” verir, geline bir buzağı veya yüzük hediye eder. Verecek bir şeysi olmayan ‘sana oğlumu verdim’ der. 2-3 gün sonra ‘yüze çıkma’ merasimi yapılır gelinin konuşması bundan sonra başlar ve konak çağrılmasına geçilir. Geçmişteki uygulamalarda kaynananın yanında elin bebeği kucağına almazdı. Başu açık gezilmez büyüklerin yanında saç taranmazdı. Kaynatanın yanında yemek yenilmez, o eve geldikten sonra oturulmazdı. Padarlardaki bu inanç ve uygulama Türk kültür coğrafyasında çok yaygındır. Türk kültürlü Kafkas halklarında izleri hala netliğini korumaktadır. Bu uygulama ‘Gelinlik Etme’ veya ‘ses sakınma’ gibi isimlerle bilinir²⁴⁷.

Gagauz Türklerinde Nişanın yapılmasından sonraki iki hafta kişmiş haftasıdır. Damat tarafı çeşitli tatlılar ve elbiseler götürürler. Damadın annesi kıza elbiseyi giydirirken, kız onu üç defa yere atar, böylelikle doğup büyüdüğü evden ayrılmasının ilk işareti olarak hüznünü ortaya koymaya çalışır. Nişanlılık döneminde, güveyinin babası ve anası kız tarafıyla düğün için uygun zamanı görüşür. Belirlenen günde elbise ve diğer ağırlıkları almak için nişanlı kız, kasabaya/şehre götürülür. Alışveriş yapıldıktan sonra kumaşlar kesilip, elbiseler dikilir²⁴⁸.

Karapapahlarda iki tür evlenme vardır. Bunlar; kız kaçıarak evlenme ve şer’î evlenmedir. Şer’î evlenme türü normal olan ve sık rastlanan evlenme türüdür. Kız istemeye oğlan tarafından azami beş kişi ile gidilir. Kız evi ziyareti akşamdan sonra olur. Karapapah Türklerinde de başlık ve kebin vardır. Karapapahlar da yallı oynarlar. Bu dönemde karşılıklı “şah - vezir” türünden oyunlar oynanır. Perşembe günü öğleden sonra gelen gelinin uğurlu olacağına inanılır²⁴⁹.

Yine İran’da Caferi inançlı Türklerde kız kaçırmaya yoluyla evlenme yoktur. Kızı kaçırılan aile kızı kaçıranı öldürür. Berdel usulü evlenme vardır. Berdel’de de taraflar çeyiz getirirler. Berdel yöntemi ile evlenen, birbirinin kız kardeşini almış erkeklerden birisi eşi ile anlaşamayıp ayrılırsa, karşı taraf da eşini babasının evine göndermez boşanmaz. Evlendikten sonra bakire çıkmayan kızı, oğlan evi kızın babasının evine gönderir. Buna “Dana verme” denir. Bazı hallerde halk arasında kan gütme olur²⁵⁰.

²⁴⁶ Yaşar Kalafat; Padat/Patar Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.3

²⁴⁷ Yaşar Kalafat; Padat/Patar Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.5

²⁴⁸ Doğan Kaya; *A.g.m.*, s.2

²⁴⁹ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.30

²⁵⁰ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.87

Afganistan bölgesinde yaşayan Hazaralar'da gelin (Beri) babasının evinden çıkarken arkasından su dökülür. Koca evine gelen gelin besmele çekerek içeri girer. İlk önce ocağa götürülür Gelin ocağı öptükten sonra kendisine buradaki hayatının tatlı ve hayırlı geçmesi için şerbet (tatlı su) verilir ve kucağına erkek çocuk oturtulur²⁵¹.

Urum Türklerinde düğün süresinde “kaşvi” adı verilen bir düğün yöneticisi vardır.. Urum ve rumei köylerinde gelinlerin seçimini delikanlının anne ve babası yapar.. Düğünden evvel damadın evinde düğün direği, ağacı “yelhi” donatılıyordu. Vişne dalına elmalar, tatlılar, çiçekler ve başka süsler asılıyordu. Onun yanına evleneceklerin hayatları tatlı olsun diye ballı bardak koyuluyordu. Rumei köylerinde o gün “prika” adı verilen çeyiz bakma yapılırdı. Cuma günü akşamı gelinin akraba ve arkadaşları kızın hazırladığı çeyizi görmeye gelirler. Urumlarda ise damat tarafından gönderilen “xına”, akrabaları tarafından gelinin başına yakılır. Eskiden “xinayı” sadece başa yakmayıp, parmaklarına ve avuçlarına da konulur.. Kına yakma töreni, saçların boyanması, kadınların günüdür ve kendi aralarında yaparlar. Kına yakılan kız bir nevi gelin sayılmaktadır. “Xınalı” kelimesi gelin kelimesiyle eşittir²⁵².

Hamse Türkmenleri ile Anadolu ve Kuzey Mezopotamya Türkmenlerinde ortak olan bir uygulama biçimi de gelinin başına damadın damdan sacı yapmasıdır. Bu sacıda para, şeker ve kırmızı bir elma olur. Para zenginliği, şeker tatlılığı, elma bol çocukluluğu, zürriyeti simgeler. Hamse Türklerinde toydan 2 gün sonra “Duvak Kapma” merasimi yapılırdı. Bu merasim kadınlara mahsustur. Bu uygulama, gelin sandalyeye oturtulur. Yüzü örtülür. Misafirlerin arasından iki erkek çocuk ellerindeki tahta kaşıkla gelinin duvağını kaşıkla sağa sola açarlar, kaçırdıkları duvağı bellerine bağlar, damadın anasından enam aldıktan sonra duvağı ona verirler. Bu uygulamadan sonra misafirlerle birlikte tatlı yenilir. Hamse Türk Toy merasimlerinde sık sık tatlı ikram edilir. Gelin yeni evine gelip bu evin bir ferdi olduktan 20 gün sonra “Ayak Açma” merasimi yapılırdı. Gelinin atası gelini ve damadı evine çağırır, bir yemek verir. Bu yemek gelinin babasının mali durumuna göre bazen yakın çevreyi de kapsayacak türden küçük bir ziyafete de dönüşebilir. Geline atası ayak açma hediyesi olarak bir halı veya koyun verir. Ayak açma Türklerin hemen hemen hepsinde vardır²⁵³.

²⁵¹ Ali Çelik; *A.g.m.* , s.12

²⁵² Erdoğan, Altınkaynak; *A.g.m.* , s.101

²⁵³ Yaşar Kalafat; Hamse Türklerinde Halk İnançları, [www.turkoloji.cu.edu.tr.](http://www.turkoloji.cu.edu.tr), s.5

Gagauz Türklerinde düğün çarşamba veya perşembe günü başlar. Cuma günü öğleden sonra da, çalgıcıları ayarlar. Yanına hısımlar ve akrabalar bir grup olarak müzik eşliğinde kız evine gider. O gün gelin hamama götürülür. Akşam, geline kına yakılır. Cumartesi günü gaydacılar, kalabalık bir grupla güveyin evine gider. Gelin bir kırmızı çevre verir. Kadınlar bu çevreyi kırmızı iplikle dikip oğlan evine verirler. Bu, düğün bayrağıdır. Güveyi bunu evlerinin saçaklarına takar. Böylelikle o evde düğün olduğu belirlenmiş olur. Düğünlerdeki önemli adetlerden birisi de gelinin saçının örülmesi ve güveyin traş edilmesi. Gelinin saçları saadîç tarafından örülür ve bu arada pelik türküsü söylenir. Saç örme işlemi bittikten sonra güveyin evine gidilir ve orada kayın veya gelinin haç atası tarafından güveyin yüzü tıraş edilir. Tıraş esnasında orada bulunanlar güve türküsü söylerler. Bayrak dikildikten sonra yemek yenilir, ertesi gün yapılacak işler konuşulur. Komşular tanıdıkları düğüne davet edilir. Eğlence başlar. Gün boyu ve gece oyunlar oynanır. Gece birkaç kişi sağdıçın evine gidip onu güveyin evine getirir. Burada tavuk yenilir şaraplar içilir. Güveyin yakınları ve tanıdıkları birlikte eğlenirler²⁵⁴.

Kaşkayı ve Azeri Türkleri'nde nikah vakti gelinin başına bir bez gerilir. Bu bezin üzerine kelle şeker kırılır. Kırılan şekerin büyük parçasını bekar gençlerden biri kaçıtır. Kızın anası para ödeyerek bu şekeri geri alır. Azeri Türklerinde gelinin sandığına ayna konulur. Damat için 'damat hamamı' yapılır. Gerdeğe girmeden evvel yapılan bu hamama damatla birlikte sağdıç ve soldıç da götürülür. Hamamın parasını bizzat küregen damat öder. Hamama gelenlerin kamı (tümü) küregenin konuğudur. Eskiden bu hamamlarda müzik de olurdu. O gün akşamı gelin küregenin evine götürülür²⁵⁵. "Darısı başına" Kaşkayı Türklerinde de vardır. İzahı yapılırken saçtaki darı sana da nasip olsun demektir. Sende gelin veya damat ol, senin de gelinin veya damadın olsun, gelinin başına saçılan darı sana da kısmet olsun, sende o mutluluğu yaşa olarak yapılmaktadır²⁵⁶. Karapapak Türklerinde 40. günde gelinin ve damadın kerki dökülür. Bugün hamama gidilir. Ayrıca boy abdesti de alınmış olur. Dede Korkut'da kızın okunun düştüğü yerde 'gerdek otağı' kurulduğu geçer. Kerk dökülünce evde yemek

²⁵⁴ Doğan Kaya; *A.g.m.*, s.3

²⁵⁵ Yaşar Kalafat; Horasan Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.11

²⁵⁶ Yaşar Kalafat; Horasan Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.11

içmek olur. Şenlik yapılır. Hediyeleşmek olur. Eş dost davet edilir.. Kına gelin kıza, oğlana (damat adayına) ve arkadaşlarına yakılır²⁵⁷.

Bulgaristan'da yaşayan Gagauz Türklerinde düğünden sonraki pazartesi günü gelin, kayınbabanın çoraplarını çıkarır, bir tekne içinde ayaklarını yıkar, çoraplarını giydirir. Kayınbabasına, getirdiği çeyiz içinden gömlek, pijama, çorap vs. gibi giyecekleri hediye eder. O da bahşişini verir. Daha sonra gelin kendisini görmeye gelenlere hediyeler verir. Onlara da para vererek mukabelede bulunur. Birlikte yemek yenilir, rakı içilir ve eğlenilir. Cuma günü, iki kadın, gelini avluya çıkarır ve dikenli iki gül çubuğu ile duvağı sardırarak gelinin aşından duvağı alırlar. Kaynana, yaptığı ballı pideyi ikram eder. Oradakiler pidelerini yedikten sonra eğlence başlar. Gelinin ve güveyin başından sular aktarılır. Düğünün ikinci haftasına ikinci aftalık, üçüncü haftasına üçüncü aftalık denilir. İkinci hafta kız tarafı oğlan tarafını yemeğe çağırır. Üçüncü haftalar da genç evliler oğlan tarafının hısımlarını ziyaret ederler. Gelin, kırk gün tellerini ve ayaklarındaki çorapları çıkarmaz. Kırkinci gün hısımlar gelip çorapları çıkarır²⁵⁸. Gagauzlarda düğün geleneğindeki kelimelerin ve pratiklerin çoğu, diğer Türk boylarıyla ortaklık arz eder. Bunun anlamı gelenek ve dilin millî kimliğin belirlenmesinde üstlendiği roldür. Gerek yukarıda özet olarak anlattığımız düğün geleneğinde gerekse kullanılan terimler açısından meseleye baktığımızda, Gagauzların yüzyıllardır özlerinden kopmadan hâlâ kimliklerini muhafaza ettiklerini görmekteyiz.

4.1.3. Ölüm

Özbekistan tarih boyunca farklı kültürlerin ve farklı etnik grupların bulunduğu geniş bir sahadadır. Bu yüzden de ülkenin dört yanında asırların oluşturduğu çok zengin bir kültüre sahiptir.Özbekistan'da ölüm adetleri ile ilgili inanış ve pratikler kısaca şunlardır.Özbek inanışında ruhun geri dönüşüyle ilgili olarak Snesev'den şu bilgiyi aktarır: "Ruh, kuş ve hayvan biçiminde gelerek yakınlarından haber alır.. Hatta insan biçiminde bile geri gelebilir. Harezmi ve çavresinde öldü yerine kayış boldi (döndü), kurtardı, sıçradı gibi sözler kullanılır. Fergana bölgesinde biri öldüğünde Kaytiş kıldı (dönüş yaptı, boldi (dönüş yaptı, döndü) denilmektedir²⁵⁹. Özbekistan'da ölmek üzere

²⁵⁷ Yaşar Kalafat; Horasan Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.12

²⁵⁸ Doğan Kaya; *A.g.m.*,s.4

²⁵⁹ Hüseyin Baydemir; *A.g.m.* , s. 3

olan birinin evinde aile üyeleri belirli hazırlıklara girer; evi temizlemek, ayna ve resimleri saklamak ya da üzerlerini örtmekle işe başlanır. Ölüm halindeki kişinin odasından tabak çanaklar, yiyecekler çıkarılır ya da üstü örtülür. Bunun sebebi can çıkıncaya kadar “kon sachramasin” (kan sıçramasın) düşüncesidir. Ayrıca hasta güneş almayan bir odaya taşınır, iki kişi başında bekler ve hastayla birlikte “kalima-i şohodat” (kelime-i şahadet) getirir. Diğer akraba ve tanıdıklar başka bir oda da sessizce otururlar. Tıpkı Anadolu’da olduğu gibi, çocuklar ve hamile kadınlar, hastanın odasına sokulmaz. Kibleye doğru yatırılan hastanın dudaklarına pamukla su damlatılır²⁶⁰.

Nogay Türkleri de dinlerine çok bağlıdır. Ölümün Hak’tan geleceğine iman eder ve ölümden korkmazlar. Onun için de Nogaylar “Ecel verirse iman da versin” diye Allah’tan dilekte bulunurlar²⁶¹.

Pek çok Türk boyunda olduğu gibi Tatarlar’da da çevrede cereyan eden olayların ölüm habercisi olabileceğine dair inançlar vardır. Mesela köpeğin yere bakarak uluması, bir evin üzerinden baykuşun veya kuzgunun ötmesi (kuzguna “ ruh kuşu, ahret kuşu” derler), yanan ocağın uluması, saat camının veya aynanın kırılması, evde birinin akşam üstü ayna ile oynaması, durup dururken hatılın yarılması, evin yanındaki kayın ağacının birden bire kırılması, mezarda bir ağacın kırılması, omuz damarının atması, birinin eve boş kovalar ile girmesi, gece yarısı sanki ağaç kesiyorlarmış gibi bir ses duyulması melekler kabir için ağaç kesiyor” derler). Bunların hepsi ölüm habercisi olarak algılanıyor. Ayrıca kirpinin ayaklarını gören, cenaze arkasından giden atları sayan kimsenin de yakında öleceğine inanılır. Evin tavanını destekleyen hatılın kırılıp düşmesi, evin erkeğinin ölümüne yorumlanır²⁶².

Özbekistan’ın bir çok yerinde is çıkarma olarak bilinen bir uygulama vardır. Yağ tavada yanıncaya kadar kızdırılır ve yanmış yağın kokusundan ölümlerin ruhlarının istifade edeceğine inanılır²⁶³. Bu inanış Mersin Yörüklerinde ve Anadolu’da tütsüleme işlemiyle aynıdır. Fakat bu uygulama Anadolu’da ruhları uzak tutmak amacını güderken Özbekistan’da özellikle Perşembe günleri geldiğine inanılan ruhların şad olması şeklindedir. İkisinin ortak noktası ise ruhların huzursuz olduğunda evdekilere zarar vereceği düşüncesidir.

²⁶⁰ Fatma Açık; Özbekistan’da Defin ve Taziye Merasimleri, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.143

²⁶¹ Dilek Ergönerç Akbaba; Nogay Türklerinde Ölüm ile İlgili İnançlar ve Ağıtlar, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.80

²⁶² Çulpan Zaripova Çetin; Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.156

²⁶³ Hüseyin Baydemir; *A.g.m.*, s. 3

Kaçınılmaz olan ölüm gerçeği karşısında Türkler de "ölüm" olayının nasıl gerçekleştiğine dair, kendilerince bir takım inanca sahip olmuşlardır. Değişik din ve kültür çevresine girmiş olan Türkler, değişik zaman ve coğrafyada değişik ölüm anlayışlarına sahip olmuşlardır, ancak bunların temelini Tengricilik veya Tengrizm ya da Geleneksel Türk Dini şekillendirmiştir. Bu bağlamda geleneksel inançtaki Türkler ölümü, ruh veya canı ifade eden "tın"m bedenden çıkması biçiminde anlamışlardır. Altay ve Yakut Türkleri ruh-can kavramını tın, süne (ya da sür) ve kut kelimeleri ile ifade etmişlerdir. Tın, bütün canlılarda; süne, sadece insanlarda; kut ise, canlı cansız her şeyde bulunur ve bulunduğu şeye kutsallık kazandırır. Bu anlayışa göre, kut'un bedenden ayrılması ile ölüm gerçekleşmez ama kişideki kutsallık kalkar, sıradanlaşır. Kut, insan için kesinlikle bir güç ve uzun ömrün vazgeçilmez bir dayanağıdır. Birey onsuz hayatını sürdüremez (insanın kutsalla iç-içe olma durumu ile ilgili inanç ve uygulamaları ileride örneklendireceğiz). Ancak tın bedenden ayrıldığı vakit, beden ölümü hemen gerçekleşmiş olur²⁶⁴.

Tatar Türklerinde ise ölüm olayı gerçekleştikten hemen sonra tıpkı Anadolu ve bir çok Türk devletlerinde olduğu gibi öncelikle ağız açık ölen birinin çenesini mendil ile bağlarlar. Ölünün göğsüne hemen bıçak veya makas gibi demir nesne konular. (Günümüzde bir poşet tuz da konulabilir.). Aksi halde ölünün göğsünün şişmesi söz konusu olur. Bu uygulamadaki tercih, demirin kötü ruhları kovma niteliğine sahip olduğundan kaynaklanan bir inanç kalıntısı olabilir. Ölün bayan ise onun yüzünü yazmayla, erkek ise havluyla örterler²⁶⁵. Yine Anadolu da başka bitkilerle rastladığımız uygulama gibi ölüyü yıkarken hoş koku gelsin diye ve kötü ruhlardan korunması amacıyla ardıç; ardıç ağacı yetişmeyen yerlerde ise ağaç mantarı yakıp tütsülerler. Bazen odaya kucak kucak ısırgan otu getirip dağıtırlar. Cenaze yıkanan suyun basılmayan yere dökülmesi²⁶⁶ de Anadolu ve Mersin'de görülen adetlerdendir. Ölüye yıkandıktan sonra ahret gömleği giydirebilirler. Ahret gömleği dediğimiz, yarıya katlanan ve kafaya geçirmek için orta yerden delinen beyaz kumaştır. Kefenlerken, kafayı örtmek için ayrı bir kumaş parçası, bayanlar için borkançek (duvak), erkekler için çalma

²⁶⁴ Ruhi Ersoy; Türklerde Ölüm ve Ölü ile İlgili Rit ve Ritüeller, www.torkoloji.cu.edu.tr

²⁶⁵ Çulpan Zaripova Çetin; Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.158

²⁶⁶ Çulpan Zaripova Çetin; *A.g.m.*, s.160

(sarı) ve bedeninin alt kısmını örtmek için ayrı bir kumaş parçası kullanılır. Astrahan ve Sibirya Tatarları, ahret gömleği ve kefenin yeşil renkte olmasına özen gösterirler²⁶⁷.

Fergana Vadisi'nin bazı yerlerinde kefene "teypin" de denilmektedir. Ölen kişi erkeğe on altı metreden yirmi metreye kadar, kadınsa yirmi metreden yirmi dört metreye kadar kefenlik bez kullanılır. Kasansay kasabasında kefen biçmek için makas yerine şişe veya ayna kırığından faydalanılmaktadır. Ölü yıkandıktan sonra, kefenine gül, reyhan gibi güzel kokulu bitkiler konur. Riştan'da ölen kişi genç ise, kefenine kenevir tohumu serpilir. Nemengan Vilayetine bağlı Şehend köyünde, kefene kenevir tohumu, reyhan ve karanfil konulur. Kefen biçerken makasın kullanılması, kefenin alt kısmının gerşi çevrilerek dikilmesi, dikimde kullanılan ipin ucunun düğümlenmesi kesinlikle uğursuzluk kabul edilir. Aksi takdirde bu evden yine bir ölü çıkacağına inanılmaktadır²⁶⁸.

Kırgız Türklerinde evde hasta, ölümü bekleyen biri varsa imam önceden çağrılır. İmam, duasını okuduktan sonra ölünün yüzünü kibleye çevirir, gözlerini kapatır, çenesini bağlar. Kelime-i şahadet ve Kelime-i Tevhit getirir. Evde yaşça büyük biri varsa ölünün ağzına yağ veya su damlatır. Bu işlemde maksat ölünün cennete gitmesini sağlamaktır. Ayrıca ölünün öür dünyaya aç gitmemesi düşüncesi de taşımaktadır. Bu işlem esnasında içerde kadınlar ağıt yakmaya, dışarıda erkekler yüksek sesle ağlamaya başlar. Bu bölüme Kırgızlar "ökürü" derler. Üzüntünün dile getirilişi olan ağıt söyleme kadın ve erkekler için farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Kadınların ağıtlarına "koşok", erkeklerin ağıtlarına "ökürü" denir. Ağıtlarla birlikte konu komşu ölüm haberini almış olur ve erkekler "ökürerek", kadınlar "koşok koşup" (ağıt yakarak) cenaze evine gelmeye başlarlar²⁶⁹. Kırgızların dini inancına göre ölenin yakınları ve çoluk çocuğu üzerinde dört hakkı vardır. Bunlar: 1) Ölüyü yıkayıp kefenlemek ve cenaze namazı kılarak defnetmek 2) Ölünün borcu varsa ödemek 3) Vasiyetini yerine getirmek 4) Ondan kalan mal mülkü bölüp miras sahiplerine vermek²⁷⁰ Özbeklerde merhumun bütün borçları ve alacakları, evin büyük oğluna vasiyet edilir²⁷¹.

²⁶⁷ Çulpan Zaripova Çetin; *A.g.m.*, s.160

²⁶⁸ Hüseyin Baydemir; *A.g.m.*, s. 9

²⁶⁹ Mayramgül Diykanbayeva, Kırgız Türklerinde Ölüm, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.90

²⁷⁰ Mayramgül Diykanbayeva, *A.g.m.*, s.92

²⁷¹ Hüseyin Baydemir; *A.g.m.*,s. 9

Nemengan vilayeti, Kasansay kasabasında yaşayan Özbeklerde, ölmek üzere olan insanın son saniyelerinde başı ve omzuna elle hafifçe bastırılır. Maksat, canın kolay çıkmasını sağlamaktır. Aynı uygulamaya Kaşgaderya dolaylarında da rastlanır²⁷².

Anadolu'da Tahtacı ve bazı Zaza Türk aşiretlerinde görülen eski Türk adeti, "ölü bayramı", "mezar kaldırma" İran'da da yaşamaktadır. Esasen seneyi devriyede yapılan bu uygulamada olduğu gibi ölünün 3. 7. ve 40. günü İran'da da yapılmaktadır. Geçmişteki yakınlarını rüyada görmek suretiyle onların durumlarına dair yorum yapıp hayır işlemek, Balkanlar ve Türkistan'da olduğu gibi, Türkiye'de, Azerbaycan'da ve İran'da da vardır²⁷³.

Özbekistan'da cenaze defnedildikten sonra mezarlıktan ölünün evine dönülüp yeniden taziyede bulunulur ve "yedisi" ilan edilir. Bu günler içinde ölen kişi belli bir biçimde anılmaktadır. "Uyga borar" (eve gidelim) adı verilen bu adet gereği merhumun evine gelen misafirlerin elleri ılık suyla eve girişte yıkanır; molla ya da hoca kadın'ın duasının ardından, sofraya oturup yemek yenir. Sonra yine bir dua okunur ve kalkılır. Sofrada geleneksel yiyecekler bulunur. Çorba, pilav, nişalda pişirilir. Cenazeye katılacaklar için hazırlanan yemeğe "qora oshi" (yas yemeği) adı verilir. Fakat bu yine Anadolu'nun birçok yöresinde rastladığımız gibi ölünün evinde değil, komşularında pişirilir. Ölü evinde cenaze defnedilinceye kadar yemek pişirilmez²⁷⁴. Nogay Türklerinde ise bir Nogay Türkü öldüğü zaman yedisinde, kırkında, elli ikinci gecesinde, yüzüncü gününde ve ölüm yıldönümünde de dualar okunur. Özellikle kırkıncı gün önemlidir. Ve herkes ölüsüne dualar ettirir. Ölüm yıldönümünde de yine Kur'an okunur. Fakirlere ölenin eşyaları verilir²⁷⁵.

Padarlarda yas zamanına 'adna/edna' verilir. Ölünün kırkı çıkana kadar her Cuma akşamı tekrarlanır Padarlarda yas 40 gündür ayrıca ölünün 52 si de yapılır. Yasta kara giyilir ve yaşlılar başlarına kara bağlarlar. Ölü evinde ocak ilk günden itibaren yanar. Bu noktada bir husussu açıklamak lazım Azerbaycan'da banyo, ısınma ve mutfak gereksimi tamamen doğalgaz iledir. Yani yemek için ocak yakılmamış olsa dahi ocak bir şekilde kaçınılmaz olarak yakılmış olur. Padarlarda eri/kocası ölmüş kadın kesinlikle yeni bir evlilik yapmaz. Erkekler de ise tekrar evlenenler çıkabilir Diğer halklar düşman

²⁷² Hüseyin Baydemir; *A.g.m.*, s. 6

²⁷³ Yaşar Kalafat; Anadolu ve İran'da Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.3

²⁷⁴ Fatma Açık; *A.g.m.*, s.145

²⁷⁵ Dilek Ergönenç Akbaba; *A.g.m.*, s.80

ailelere kız verip alarak barışlılarken Padarlarda düşman aileye kesinlikle kız verilmez. Padar ölülerinin 3 ünü, 7 sini, 40 ini ve ayrıca bir de 56 sını yaparlar. Ölü için 56 sını yapma inancı Gürcülerde de vardır. Padarlarda da kara bayram inanç ve uygulaması vardır. Biz Türk kültürlü halklar arasında ölünün 56 sının yapıldığını ilk defa görüyoruz. Bu uygulamayı mevcut bilgilerimizle yorumlayamıyoruz da. Padarlar'da ölüm çok büyük bir felaket olarak algılanmaz, normal bir olay doğal bir süreç olarak algılanır. Çok abartılı dil diyip ağlamak yoktur. Yas bir haftadır. Yas evinde kara giyilir. Ölen genç ise kırmızı giyilir. Yasta helva yapılır. Helvanın adı çekilmez, helvanın adını çekenin helva yapması gerektiğine inanılır. Kadınların kabir üste gitmesi, cenazenin olduğu gün cemaatle mezarlığa gitmeleri uygun bulunmaz, günah sayılır. Erkekler bayramlarda kabirleri ziyaret ederler. Sık kabristana gidenin yakının öleceği inancı vardır²⁷⁶.

Ölünün çıktığı evde yas tutulması adeti bütün Türk dünyasında olduğu gibi Nogay Türklerinde de vardır. Yakını ölen kişi ağlar. Yalnız halk fazla dövünerek ağlamayı hoş karşılamaz. Onun kendini biraz kontrol etmesi istenir. Ölümün olduğu evde ağıt yakılır. Bağırarak, dövünerek ağlayanlar susarak bu yürek sızlatan ağıdı dinlerler. Ağlayıcılara “bozlayıcı” denir²⁷⁷.

Hazara Türklerinde Ölümünden sonra ölü evinin kapısının başına siyah bir bez asılır. Ölünün yakınları da bazı yerlerde üç gün bazı yerlerde yedi gün ve bazı yerlerde kırk gün kadar siyah elbise giyerler, ağıt yakarlar. Şehit mezarının başına yeşil veya kırmızı renkli bayraklar asılır. Cenaze defnedildikten sonra ev iyice süpürülür, yıkanır ve temizlenir. Böylece bir daha böyle bir sıkıntı yaşanmayacağına ve bütün kötülüklerin temizlendiğine inanılır²⁷⁸.

Kırgızlarda cenaze üç gün bekletilir. Bu üç gün içinde defin töreni hazırlıkları yapılır, kurban kesilir, ölenin uzakta yaşayan yakınları varsa gelir. Yakınlarından ölüyü görmek isteyenlere imam, ölünün yüzünü açar gösterir. Eş dost, konu komşu, uzak yakın demeden üç gün boyunca taziyeye gelir²⁷⁹. Kırgız Türklerinin dini inançlarına göre “ölenin ebedi yerini hazırlamak büyük bir sevaptır. Bundan dolayı mezar kazmak isteyenler çok olur ve gençler bu işi sırayla üstlenirler. Mezarı erkekler kazarlar. Bunun için ücret almazlar. Ancak ölü sahibi yine bu kişilere belli bir ücret öder. Çünkü mezar

²⁷⁶ Yaşar Kalafat; Padar/Patar Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.6

²⁷⁷ Dilek Ergönerç Akbaba; *A.g.m.*, s.78

²⁷⁸ Ali Çelik; *A.g.m.*, s.12

²⁷⁹ Mayramgül Diykanbayeva; *A.g.m.*, s.92

kazma işinin ne kadar ağır şartlarda gerçekleştiğini bilir. Mezar bir metre derinliğinde kazılır. Sonra kibleye doğru yuvarlak bir hazne oluşturulur. Büyütülerek içi bir mağara gibi olur. Kısaca mezarın içi, iki kişinin rahatlıkla dönebileceği şekilde geniş olur. Kırgız mezarları genişliğiyle ve şekliyle diğer toplumların mezarlarından ayrılmaktadır²⁸⁰. Kırgızlarda ölüyü anmanın birçok yolu vardır. Genelde definden sonra üçüncü, yedinci, kırkinci günleri yapılmaktadır. Bunlar “üçülük”, “cetilik”, “kırkılık” olarak adlandırılır. Son olarak tam bir yıl sonra ölünün yemeği verilir. Buna Kırgızlar “cıldık” (yıllık) veya “aş” derler. Ölü yemeği dışında ölen kişi, mezar taşının konulduğu gün, öldüğü gün, doğum gününde, ramazan, kurban bayramlarında ve Cuma günleri anılır. Ölü ruhuna bağışlanarak kurban kesilir, yemekler verilir²⁸¹.

Hamse Türklerinde ölüm haberinin duyulması üzerine yas evine gidilmeye başlanır. Yas evi fakir ise, taziyeye gelenlere yapılacak ikram ve sair masrafların karşılanması için aileye duyurmadan onu rencide etmeden konu- komşu para toplarlar. Harcamalar bu parçalarla karşılanır. Defin için mezarlığa götürülen tabutun önü sıra giden bir kimsenin elinde bir sini ve sinide kelle gant / kesme şeker olur. Buna “vercenaz” veya “ölü şirnisı” denir. Bu şeker cenazeye gelen cemaata dağıtılır. Defin için mezarlığa giden halk cenaze evine dönünce hazırlanan cenaze yemeğinden yerler. Bu çok kere çeşitli yiyeceklerden oluşan bir yemektir. Bu uygulamaya “helallik alma” denir. Bu uygulama Anadolu Türklerinde de vardır. Değişik isimlerle alınır. “Ölü Aşı”, “Ölü Yemeği”, “Ölü Lokması”, “Ölü Ekmeği” isimleri vardır. Cenaze evine çay ile birlikte pirinç ve daha ziyade kesme şeker götürülmesi şeklindeki uygulama Kars ve Iğdır’da vardır. Anadolu’da ilk yemek defin işinde görev alanlara verilir. Uzaktan gelip yatılı misafirlere doğal olarak yemek verilir. Sonra 3,7,9, 40 ve 52’si nihayet seneyi devriyelerinde yemek ikram edildiği olur²⁸².

Yine Tatar Türklerinde Cenaze çıkan ev temizlenir. Evin duvarları sıcak su ile silinir, perdeler yıkanır, yerler temizlenir. Ölenin yatağı ve giysileri mutlaka yıkanır. Tatar Türklerinde “İnsan öldükten sonra da üç günlük işi kalır” biçiminde bir deyim vardır ve o, ölenin arkasından yapılan bu işleri göz önünde bulundurarak söyleniliyor olmalı. Ölenin giysilerini yıkarken suyunu sol tarafından sıkarak çekerler ve giysilerini ters taraf çevrilmeden kuruturlar. Giysileri ters çevirmeden kurutma adeti, bebeklere bir

²⁸⁰ Mayramgül Diykanbayeva; *A.g.m.*, s.94

²⁸¹ Mayramgül Diykanbayeva; *A.g.m.*, s.95

²⁸² Yaşar Kalafat; Hamse Türklerinde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.5

yaş doluncaya kadar da uygulanır. Bu yeni doğan bebeğin hala öbür dünyaya ait olduğunu bildirmek için uygulanmaktadır²⁸³.

Anadolu’da **yastan** çıkmak için ya 40 gibi sayılı gün beklenir veya bayramların gelmesi takip edilir. Yaslı aileyi yakın komşuları berbere ve hamama götürerek, yastan çıkmalarını sağlar. Bu uygulama, Afşarlarda da vardır. Güney Azerbaycan’ın Afşar Türkleri o gece yemek yenildikten sonra bulağ (çeşme) başına gidip mum yakarlar. Evvelce, evin dört bucağında mum yakılır. Bir meşel (meşale), yapılır, bulag veya akarsuya gidilir. (Bu uygulamayı ağsakallar yaparlar. Kadınlar suya yanlarında su tuluğu, boncuk ve sein (su testisi, küzesi) götürürler. Bulağa veya akarsuya götürülen tuluğ önce akar suda yıkanır. O su, geyce (makas)la temsili olarak esilir. Kesilirken; “Biz yaşadığımız kötü günleri baş, diş, göz, ayak, beden, ağızlarımızın hepsini atamızın, anamızın tüm sıkıntılarını, kesiyoruz ve bu su ile akıtıyoruz. Gelecek günlerimiz bu su gibi parlak olsun denir. Akşam yapılan bu uygulamadan sonra kızlar aldıkları bu su ile evlerine dönerler. Bu uygulama sabaha karşı bir daha tekrarlanır ve gençlerin kız-oğlan tanışmalarına vesile de oluşturur²⁸⁴.

Tatarlar mezarın üstüne genelde kayın ağacı dikerler. Eski Türklerde ve Moğallarda kayın ağacı kutsal sayılırdı. Eskiden Kazan şehrinin kuzeyinde bulunan köylerde kadın mezarına kayın, erkek mezarına da köknar dikerlermiş. Üvez ve ıhlamur ağaçları da mezarın üzerine dikmek için uygun görülür. Bir inanca göre ağaçların yaprakları rüzgârda sallanarak “ dua eder, tesbih çekermiş”²⁸⁵. Sovyet dönemine kadar Tatarlar da Ramazan ve Kurban bayramlarında mezarları ziyaret ederlermiş. Genelde mezara erkekler gidermiş. Fakat Tatar Türklerinde, İslam dini yasaklamasına rağmen geçen asrın ortalarından beri mezarları ziyaret etmeye bayanlar da gitmeye başladılar. Yine genel olarak Türk devletlerinde ve Anadolu’nun bütününde görülen benzer yas yemeği, Tartlarda definden üç gün sonra verilir. Sonra da yedinci, kırkıncı günlerinde ve yıl dönümünde uygulanır. Elli ikinci gününde sadaka verilir. Çünkü o gün, ölünün etleri kemiklerinden ayrılır ve ölü bir kabir azabı çekermiş. Aş’a, ölen bayan ise bayanlar, erkek ise erkekler çağrılır. Sofraya tuqmaçlı aş (erişteli çorba), beliş, et, çay konulur. Çaya özel olarak albä (helva) hazırlarlar²⁸⁶. Sulduz Karapapahlarında ölümün birinci günü yani defin günü, üçünde, yedisinde ve kırkında meftanın evinde ve camide

²⁸³ Çulpan Zaripova Çetin; Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.161

²⁸⁴ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.71

²⁸⁵ Çulpan Zaripova Çetin; Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.163

²⁸⁶ Çulpan Zaripova Çetin; Tatar Türklerinde Cenaze Merasimleri, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.164

merasim “devri” yapılır. Kırkından sonra “yaslanma” getirilir. Yaslanma veya yastan çıkarmada yastan çıkarılacak ailenin kara giysileri çıkarılır. Ziyarete gelenler, yas evine kumaş ve kelle gant (bütün hâlinde küp şeker) getirirler.

Özbekistan’da ölü evinde ilk üç gün ve yılın iki arife gününde yemek pişirilmez. « Bu evde üç gün odun yakılmaz, testere kullanılmaz ». Bu günlerde yemekler komşular ve akrabalar tarafından götürülür. Bu yemekler taziye için gelenlere ikram edilir. Kaşgaderye vilayetinde bu yemeklere « kârâ âşi » denir²⁸⁷. Genellikle yaşlı kişiler için yedi ay, genç yaşta ölenler için de dokuz veya on ay yas tutulur²⁸⁸.

Yastan çıkarılma uygulaması Anadolu, Kuzey Irak, Bayır-Bucak ve Balkan Türklerinde de özel itina ile yapılır. Yakınları yas evinin sakalı uzayan erkeklerini berbere götürürler. İlk hamama gidiş de böyle olur. Böylece daha evvel evinden çıkmayan yaşlılar evden çıkarılmış olurlar. 3,7, 40 ve seneyi devriye bazen de 52’si ile birlikte yapılır. İran Karapapah Türklerinde perşembe günleri ölü ruhlarının serbest bırakıldığı inancı vardır. İnanca göre bu ruhlar gelin hayatta iken, kendilerine ait olan evlerin damında oturur ve ev ahalisinin tutumunu gözlerler. İtibaları olumlu olur ise, tekrar gelirler, olmazsa artık gelmezler. Bu gecelerde iyi yemekler yapılır, mutlu olmaya, iyi şeyler konuşmaya çalışılır²⁸⁹.

²⁸⁷ Hüseyin Baydemir; *A.g.m.*, s.13

²⁸⁸ Hüseyin Baydemir; Özbekistan’da *A.g.m.*, s.16

²⁸⁹ Yaşar Kalafat; Balkanlardan Uluğ Türkistana Türk Halk İnançları II, www.turkoloji.cu.edu.tr, s.33

SONUÇ

Türkiye de ve dünyada bugün en göze çarpan değişim, kültürel değişim ve internet çağının gelişimidir. Bu değişim ve gelişim içinde adetlerimiz, gelenek göreneklerimiz; kültürel yapımızın, yaşama biçimimizin bizi en iyi yansıtan tanıkları ve taşıyıcılarıdır. Bugün hala Anadolu'nun birçok köşesinde ve dünyanın dört bir yanına dağılmış Türk topluluklarında geçmişin izine rastladığımız kültür çeşitliliği, halk kültürü ürünlerine büyük bir zenginlik sağlamıştır. Fakat ne yazık ki bilinen bir gerçek de, küreselleşen dünyada, iletişim hızının çağlar boyu süren bu kültür birliğine hızla müdahale etmesidir.

Yaptığımız araştırma gösteriyor ki bugün Anadolu kültürü içinde Mersin Yörüklerinin kültürü de halkın dil, kültür, duygu, düşünce ve beğeniyle oluşup yaşatılan, Orta Asya bozkırlarından, geçmişten günümüze gelmiş, toplum, insan ve doğa gerçeğiyle şekillenmiş bir yapıdadır. Gerek Anadolu'da gerekse diğer Türk devletlerinde kültürel ortaklığın kökleşmesi ve toplumsallaşması, bu şekillenmiş köklü yapı içinde gerçekleşir. Bu köklü yapı ayrıca geçmişin tanıklarıdır, bu yönleriyle geleceğin şekillenmesinde etkindir. Ortak kültür ürünleri halk arasında mayalandığı için, halkın kültür yapısını ve dokusunu da ortaya koyar. Araştırmamızda yer alan bu ortak mirasın en önemli özelliği ise, toplumsal yaşamda birlikteliği pekiştirici, dayanışmayı arttırıcı özelliklerini sürdürerek bir işlev üstlenmesi, halkın kendi kültürüyle yabancılaşmasını önlemesidir. Ele alınan gelenek görenek ürünlerinin halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında, yaşatılmasında önemli işlevleri vardır. Bu yanı sıra da ortak kültürü oluşturan bu ögeler , Türklerin kimlik ve kişiliğinin temel belirleyicisidir. Ayrıca Türklerin tüm zaman dilimleri içinde yaşadığı, biriktirdiği, geliştirerek yeni sentezlerle var oluşunu sürdürerek, zenginleştirerek ve sürekliliğini sağlayarak kendinden sonrakilere aktardığı ögeler dizisi, Türk varlığının da kanıtıdır. Sonuç olarak da bu çalışmada Türklüğün tarihsel ve kültürel evrelerini, diğer kültürlerle olan ilişkilerini görebiliriz.

Fakat başta da belirttiğimiz gibi gerek Anadolu kültürü gerekse Türk Dünyası kültür ürünleri küreselleşmeyle birlikte hızla değişmeye, hatta yok olmağa başlamıştır. Bununla birlikte Türk kültürü mirası olan bu ürünlerin yeni kuşaklara aktarılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Anadolu'da yaşanan yaşama biçiminin değişmesi gereği kültürel değişiminde biçim değiştirmesi pek çok eski gelenek ve görenekleri de

değişime uğratmaktadır. Yakın bir gelecekte farklı yörelerimizde geleneksel nitelikleriyle sürdürülmekte olan kültür ürünlerini, bunlara bağlı inanç, davranış ve değer yargılarının değişmesiyle bulamayacağız. Bugün geç kalmış sayılmayız. Toplumumuz her ne kadar hızlı bir kültürel değişimle karşı karşıya kalsa da eski ile yeni iç içe yaşamaktadır. Bu araştırmada yer alan Anadolu kültürünün değişik örneklerinin gelecek kuşaklara aktarılması zaman kaybetmeden hayata geçirilmesi gereken bir görevdir Anadolu kültürünün korunması alanında yapılacak her türlü çalışma önemlidir. Anadolu kültürü bütün ortak Türk kültür mirasının ayrılmaz bir parçasıdır. Anadolu kültürü gelişen bir canlılığa sahiptir. Bu nedenle Anadolu kültürünün tanıtımında süreklilik esas alınmalıdır. Anadolu kültürünün, homojen bir yapıya sahip çeşitli Türk sosyal grupları ve milletleri kaynaştırmada büyük gücü unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- AÇIK, Fatma; Özbekistan’da Defin ve Taziye Merasimleri, www.turkoloji.cu.edu.tr
- AKBABA, Dilek Ergönenç; Nogay Türklerinde Ölüm ile İlgili İnançlar ve Ağıtlar, www.turkoloji.cu.edu.tr
- AKMAN, Ayşe; “Artvin’in bazı yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Ankara, 2002
- ALTINKAYNAK, Erdoğan; Uruumlarda Aile Gelenekleri ve Kurumsal Yapısı, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ARAS, Nezihe, GÜNAY, Umay ; Nail Tan...; **21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz**, İstanbul, 1994
- ARAZ, Rıfat; **Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Ankara, 1995
- ARSEVEN, Veysel; “Kırşehir’de Evlenme ve Düğün Adetleri”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S.67, İstanbul, 1955
- ARTAN, Gündüz ; “Gülner’da Bazı İnanışlar”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S.164, İstanbul, 1963
- ARTUN, Erman; Osmaniye’de Ağıt söyleme geleneği ve Osmaniye Ağıtları, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ATAMAN, Sadi Yaver ; “Eski Düğünler”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S.74, C.4, İstanbul, 1973
- ATILGAN, Halil, ACET, Mehmet; **Harran’da Bir Türkmen Köyü Kısas**, Ankara, 2001
- BALIKÇI, Gülşen; “Tarsus Doğum Adetleri”, **Tarsus Alan Araştırmaları**, Ankara, 1998, s. 65-75.
- ; “Tarsus Evlenme Adetleri”, **Tarsus Alan Araştırmaları**, Ankara, 1998, s. 74-81.
- BARLAS, Uğur; **Anadolu Düğünlerinde Büyüsel İnanmalar**, Karabük, 1974
- BAŞAL, Handan Asude ; “Geçmişten Günümüze Bursa İli’nde Doğum Öncesi, Doğum ve Doğum Sonrası Çocuk gelişimi ve Eğitimine İlişkin Gelenek Görenek ve İnançlar”, **II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı**, C.1, 2005, Bursa
- BAŞGELE, Nezihe; **Geçmiş Zamanda Mersin**, İstanbul, 1998
- BAŞTANÇELİK, Ayşe; **Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm**, Adana, 2009, s.6

BAŞTANÇELİK, Ayşe; Adana Halk Kültüründe Kırk basması- Nazar ve Kırklama, www.turkoloji.cu.edu.tr

-----; Adana'da aydaş Aşı ve Köstek Kesme, www.turkoloji.cu.edu.tr

BAYDEMİR, Hüseyin; Özbekistan'da Ölüm Adetleri, www.turkoloji.cu.edu.tr

BİLİR, F.Saadet; **Mersinden Anaypazarına Gülnar**, İstanbul, 2003.

BLOCQUEVILLE, Henri De Couliboeuf De; **Türkmenler Arasında**, (Çev. Rıza Akdemir), Ankara, 1986

ÇABUK, Vahid; "Yörükler", MEB. **İslam Ansiklopedisi**, C.XIII, Ankara, 1966

ÇAĞLAYAN, Handan; "Tarsus İlçesi Ölüm Adetleri", **Tarsus Alan Araştırmaları**, Ankara, 1998

ÇELİK, Ali; Afganistan'daki Hazara Türkleri ile Doğu Karadeniz Bölgesindeki Çepni Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnanmaları Üzerine Bir Mukayese Denemesi, www.turkoloji.cu.edu.tr

CEMİLOĞLU, Mustafa; **Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü**, Bursa, 2002

ÇETİN, Çolpan Zaripova; Tatar Türklerinde Düğün Geleneği, www.turkoloji.cu.edu.tr

-----; Tatar Türklerinde Düğün Geleneği, www.turkoloji.cu.edu.tr

ÇETİNDAG, Gülda ; Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme, www.millifolklor.com

ÇETİNTÜRK, Salâhaddin ; "Osmanlı İmparatorluğunda Yürük Sınıfı ve Hukuki Statüleri", **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. I, S. 1, Ankara, 1942

ÇIBLAK, Nilgün; Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler, www.turkoloji.cu.edu.tr

ÇINAR, Ali Abbas; **Muğla Kitabı**, İzmir, 2004

ÇIPLAK, Necati; **İçel Tarihi**, Ankara, 1958, s. 11;

CUNBUR, Müjgan ; "Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Etnografya ve Folklor Unsurları", **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı**, Ankara, 1976

DEMİRTAŞ, Ali; **Mersin İli Yakın Çevre İncelemesi**, Mersin, 2004

DİYKANBAYEVA, Mayramgül; Kırgız Türklerinde Ölüm, www.turkoloji.cu.edu.tr

DULKADİR, Hilmi ; "Yörükler", **İçel Kültürü**, S.29, Mersin, 1993

DOĞAN, M.Cihangir, M.Said Doğan; **Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı**, İstanbul, 2005

DOĞAN, Mehmet; **Köyüme Gidiyorum**, Mersin, 1998

- DURDU, Bircan Kalaycı ; “ Afyon’da Ölün İle İlgili Adet ve İnanmalar Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Ankara,2002
- DURDU, Aydın; DURDU, Bircan Kalaycı; “Geçmişten günümüze Ölüm Adetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm”, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Ankara,1998
- ENGİN, İsmail ; “Akçaeniş Tahtacılarında Ölü Gömme”, **I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı Sempozyumu Bildirileri**, Antalya,1993
- ERGİN, Selma; Bulgaristan İslmiye ile Kazan İlçesi Halk Kültüründe Kırklama Geleneği, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ERÖZ, Mehmet; **Yörükler**, İstanbul, 1991
- ERSOY, Ruhi; Türklerde Ölüm ve Ölü ile ilgili Rit ve Ritüeller,www.turkoloji.cu.edu.tr
- GÖKBEL, Ahmet; **Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler**, Ankara, 1998
- GÖKBEL, Ahmet; **Anadolu’da Varsak Türkmenleri**, Ankara,2007
- GÖRKEM, İsmail; Doğu Karadeniz Bölgesinde Dügünlerde Görülen “Eniştayi Tavana Asma geleneği”, www.turkoloji.cu.edu.tr
- GÜNDÜZ, Tufan ; “Oğuzlar/Türkmenler”, **Türkler**, C.3, Ankara, 2002
- GÜRKAYNAK, Gülsevım ; “Kız Kaçırma ve Başlık”, **Folklor**, S.10, C.1, İstanbul,1970
- ILGAZ, Kadriye ; “İstanbul’da doğum ve Çocuklaşa İlgili Adetler ve İnanmalar”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S.93,Nisan, Ankara,1957
- KADRİ, H. Kâzım; **Büyük Türk Lugatı**, C. IV, İstanbul, 1949, s. 834.
- KALAFAT, Yaşar; **Doğu anadoluda Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara,1990
- ; Anadolu ve İran’da Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ;Balkanlar’dan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ; Hamse Türklerinde Halk Kültürü, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ; Karabağ Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ;Horasan Türk Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ; Talişlerde Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ; Padar/Patarlarda Halk İnançları, www.turkoloji.cu.edu.tr
- ;“Türk Halk İnançlarında Ters Motifi,*Türk Dünyası Tarih Dergisi*,S.123,İstanbul,Mart, 1997

- KALAKNOĞLU, Mehmet “Türkmen Köylerinde Düğün” **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 51, İstanbul, Ekim 1953, s. 807-809.
- KALAYCI, Mustafa ; “Ölü ve Ölümle İlgili İnançlar”, **Folklor**, S.13-14-15,C.1,İstanbul,1970
- KARAKAŞ, Ayhan ; “Osmaniye’de Durmayan Çocuk İçin Yapılan Uygulamalar ve Bunlardaki Eski Kültür İzleri”,**www.turkoloji.cu.edu.tr**
- KASAPBAŞI, Yüksel; “Türkmen Yörükleri Arasında 3 Gün”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S. 164, İstanbul, Mart 1963.
- KAYA,Doğan; Gagauz Türklerinde Düğünle İlgili Terimler, **www.turkoloji.cu.edu.tr**
- KILIÇ, Atilla Kılıç; “Mersin’de Kurşun Dökme ve Urasa”, **Türk Folklor Araştırmaları**, C.2,S.44,İstanbul,1953
- KIRZIOĞLU, Neriman Görgünay ; “Edremit Doyran Köyü Tahtacı Türkmenlerinde Geleneksel Evlenme Adetleri”, **I. Akdeniz Yöresi Türk Topuluklar Sosyo-Kültürel Yapısı Sempozyumu Bildirileri**, Antalya,1993
- MEYDAN, Çetin ; “Mersin Balıkçı Barınağında Günlük Yaşantı”, **Halk Bilim Araştırmaları**, C. I, Mersin, 1988
- ÖÇALAN, Muharrem; Unutulmaya Yüz Tutan geleneklerimizden “Tohumkavut” un İşlevi Alamı ve Kökeni Hakkında”,**turkoloji.cu.edu.tr**
- ÖĞEL, Bahaeddin Ögel; **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C.3, Ankara,1985
-----; **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C.6,Ankara,1985
- ÖRNEK, Sedat Veyis; **Türk Halk Bilimi**, Ankara,1995,
- ÖZTELLİ, Cahit ; “Zile’de Doğum Adetleri”, **Türk Folklor Araştırmaları**, C.2,S.44,Mart, İstanbul, 1953
- RASONYİ, Laszlo; Tarihte Türklük, Ankara,1971
- ROUX, Jean-Paul; **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, (çev. Aykut Kazancıgil), İstanbul,1994
- SOYLU, Sıtkı; **Mut ve Mutlular**, Mersin, 1997.
-----; “Mut ve Çevresinde Albasması...”, **Türk Folklor Araştırmaları**, C. I, S. 308, İstanbul, 1975.
-----; “Oğuzlar ve Türkmenler”, **İçel Kültürü**, S. 24, Mersin, 1992
- SOYLU, Sıtkı; Göçebe Yörük Kültürüyle İlgili Bazı Gözlemler”, **İçel Kültürü**, S.50, Mart, Mersin, 1997

- SOYLU, Sıtkı; “Mut ve Folklorunda Kil, Kül ve Mayısa Yatırma”, **Türk Folklorundan Derlemeler**, Ankara, 1987
- SÜMER, Faruk; **Oğuzlar**, Ankara, 1972
- ŞİMŞEK, İhsan ; “Çukurova’da Gelin Göçürme”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S.168, İstanbul, 1963
- TELEK, Semra ; “Doğum Hakkındaki Batıl İnançlar”, **Folklor**, C.1-29, S.7, Kasım, İstanbul, 1969
- TOGAN, Zeki Velidi; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, 1971
- TUNCEL, Metin; “Mersin”, **İslam Ansiklopedisi (TDV)**, C. XXIX, Ankara, 2004
- TÜYSÜZ, Cem ; “Oğuzlar”, **Türkler**, C.3, Ankara, 2002
- ÜLKÜTAŞIR, Şakir; “Türkiye Türklerinde Ad verme ile İlgili Gelenek ve İnançlar”, **I. Uluslar Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, c. IV, Ankara, 1976, s. 369-375.
- YALGIN, Ali Rıza; **Cenupta Türkmen Oymakları**, C. I-2, Ankara, 1993
- YANAR, Ahmet; **Erdemli**, Mersin, 2004
- YILDIZ, Mehbuse; “Ermenek Başyayla Kasabasında Ölüm ve Cenaze Törenleri”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S.226, İstanbul, 1968

KAYNAK KİŞİLER:

- Havva Kanmaz**, 1950 Silifke Süzerlik köyü doğumlu, okur-yazar, halen Erdemli nüfusuna kayıtlı
- Raziye İncir**, 1945, Silifke Süzerlik köyü doğumlu, okur-yazar, halen Erdemli nüfusuna kayıtlı.
- Arife Şahin**, 1950, Silifke, Mağara köyü doğumlu, okur-yazar, halen Mersin Nüfusuna kayıtlı
- Havva Ay**, 1941 Gülнар doğumlu, okur-yazar değil, halen Gülнар nüfusuna kayıtlı
- Hüdaver Gür**, 1960 Silifke, Kocaoluk köyü doğumlu, okur-yazar, halen Silifke nüfusuna kayıtlı

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe İncir. 1973 Mersin doğumlu. İlkokulu Mersin Zübeyde Hanım İlköğretim Okulu'nda okudu. Orta ve Lise eğitimini Açık öğretimde tamamladı. 2002 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı, 2006 senesinde mezun oldu. 2007 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri'nde pedagojik formasyon eğitimi aldı. 2008 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nda tezli yüksek lisans eğitimine başladı. Evli ve iki çocuk sahibi, halen Mersin'de ikamet etmekte.